

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şükri ÖZÜDOĞRU

722548

T.C. YÜCEBAŞKANLIK
DOKÜMAN TAYYİN BÜKESİ

PATARA SİKKE BASIMLARI

ve

PATARA KAZILARI'NDAN (1989 - 2001) ELE GEÇEN SİKKELER

Danışman

Prof. Dr. Havva İŞKAN İŞİK

122548

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

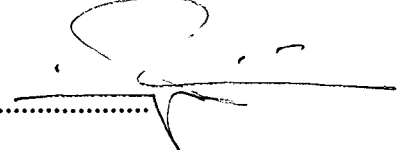
ANTALYA, 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

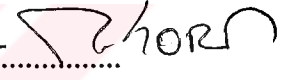
İmza

Başkan: PROF. DR. ÖZGÜR TEKİN.....

Üye (Danışman): PROF. DR. HAYVA İSKAN İSİK.....

Üye: YRD. DOÇ. DR. TANER KORKUT.....

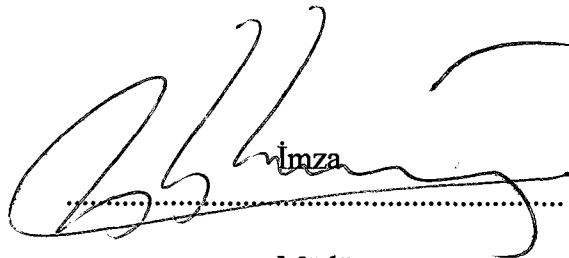

Üye:.....

Üye:.....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Müdür

PATARA APOLLONU

“ .....Bitkilerinin bahçevanı değil, sadece zemini olan düşünürü yazık!...”

F. Nietzsche.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	iv
Bibliyografya ve Kısaltmalar	vi
Özet (Türkçe).....	xiii
Özet (İngilizce)	xvi
I. GİRİŞ	1
II. LİKYA ve PATARA	3
II.1. Tarihsel Coğrafya	3
II.2. Siyasi Tarihi	4
II.3. Ekonomi ve Gelir Kaynakları	15
II.4. Sikke Basımları	16
II.4.1. Likya Sikkeleri Araştırma Tarihi, Gruplandırılmaları ve Sorunları	16
II.4.2. Patara Kentinin Bastırdığı Sikkeler	31
II.4.2.a. Dynastik Dönem	31
II.4.2.b. Likya Birliği Dönemi	37
II.4.2.c. III. Gordianus Dönemi	48
III. KATALOG	55
- Katalog Hakkında	55
- Katalog Kısaltmaları	55
- Katalog	56
IV. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	106
Katalogdaki Sikkelerin Buluntu Alanlarına Göre Dağılımı	112
Lejandlar	117
Terminoloji	125
Dizin	130
Levhalar Dizini	132
Levhalar	

Önsöz

Bugüne kadar Patara kazılarında ele geçen sikkelerin tamamı bütün olarak incelenmemiştir. Konu ile ilgili olarak, sadece Patara Yeraltı Oda Mezarları'ndan ele geçen yirmi dokuz adet sikkeyi incelediğim Lisans Bitirme Tezi haricinde herhangi bir çalışma yoktur.

Söz konusu sikkelerde, herhangi bir coğrafi ve kronolojik sınırlama olmaması, zor ve yorucu bir çalışmayı gerektirmiştir. Çalışmada çok farklı bölge ve kentlerin, İ.Ö. erken 4. yüzyıl ile İ.S. 13. yüzyıl arasında, farklı dönemlerde bastırdıkları sikkelerin yer alması, nümizmatik alanında daha geniş bilgi edinmemi sağlamış, bu da beni ayrıca mutlu etmiştir.

Patara kazılarında ele geçen sikkeleri çalışmam için gerekli izni veren Patara Kazısı Başkanı Prof. Dr. Fahri Işık'a, konuyu çalışmam için teşvik eden ve tezimin danışmanlığını yürüten Prof. Dr. Havva Işkan Işık'a çok teşekkür ederim. Konunun uzmanı olarak, çalışmam boyunca yardım ve tavsiyelerini esirgemeyen, değerli fikir ve eleştirileriyle çalışmama yön veren Prof. Dr. Oğuz Tekin'e, malzemenin temizlik ve fotoğraflanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen Antalya Müzesi Müdürlüğü'ne ve özellikle Sikke Bölümü çalışanlarına, malzemenin fotoğraflanmasında mali destek sağlayan ve daha sonraki literatür araştırmamda yardımcı olan Suna – İnan Kıracı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Müdürü Kayhan Dörtlük'e ve Enstitü çalışanı Arkeolog Tarkan Kahya'ya içtenlikle teşekkür ederim. Çalışmamı, proje olarak kabul edip, mali destek sağlayan Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütme ve Destekleme Birimi Başkanlığı'na teşekkür ederim.

İslami sikkelerin tanımlanmasındaki yardımlarından dolayı sayın Ömer Diler'e çok teşekkür ederim. Malzemenin fotoğraf çekimindeki yardımlarından dolayı, Likya Araştırma Merkezi'nde görevli Uzman Arkeolog Şevket Aktaş'a ve Arkeolog Erdoğan Arslan'a, çalışmam boyunca değerli yorumlarıyla katkıda bulunan Bölümümüz Öğr. Gör. Süleyman Bulut'a teşekkürü bir borç bilirim.

Literatür çalışmam sırasında yaptıkları çevirilerle katkıda bulunan, Yrd. Doç. Dr. Recai Tekoğlu'na, Arkeolog Gökhan Tiyaki'ye, Arş. Gör. Selda Baybo'ya, Arş. Gör. Burak Takmer ve Arş. Gör. Nihal Tüner'e, ayrıca fotoğrafların bilgisayara yüklenmesinde yardımcı olan Araş. Gör. Fatih Onur ve Arkeolog Ümit Işın'a çok teşekkür ederim. Yine, literatür araştırmamda yardımlarını esirgemeyen İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederim.

Tabii ki asıl olarak, malzemenin günyüzüne çıkarılmasında emek harcayan, burada adlarını tek tek anamayacağım, bütün ğrenci arkadaşlarıma ve Kazı Ekibi'nin diğer üyelerine teŖekkr bir borç bilirim.

Antalya, 2002

Ŗkr zdoğru

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Sürelî Yayın kısaltmalarında ArchBibl 1993, AA 1997 ve NumChron 1989 esas alınmıştır.

Sürelî Yayın ve Kitap Kısaltmaları:

Acta Arch	Acta archaeologica. København.
AnadoluAraş	Anadolu araştırmaları. Jahrbuch für kleinasiatische Forschung.
AnatSt	Anatolian Studies.
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin, 1980.
AW	Antike Welt. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte.
CAAPE	Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires (Ed. I. Carradice), BAR 343, Oxford, 1987.
CIPhil	Classical Philology.
IstMitt	İstanbulur Mitteilungen.
JNES	Journal of Near Eastern Studies.
JNG	Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte.
NumChron	The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society.
RE	Pauly's Realencyclopädie der classischen. Altertumswissenschaft.
REA	Revue des études anciennes.
RNum	Revue numismatique.
SchwMüBl	Schweizer Münzblätter.
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum.
SympWien	Akten des II. Internationalen Lykien Symposions, Wien 6-12 Mai 1990.
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi.

Bibliyografya

- Akşit O.** Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395) (1970).
- Ashton R. H. J.** “Pseudo - Rhodian Drachms and the Beginning of the Lycian League Coinage”, NumChron 1987, 8-25.
- Babelon E.** Catalogue des monnaies grecques de la Bibliotheque nationale. Les Perses achéménides (1893).
- Baydur N.** Roma Sikkeleri (1998).
- Behrwald R.** Der lykische Bund. Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung (2000).
- Balland A.** Inscriptions d' époque imperiale du Létôon (Fouilles de Xanthos VII) (1981).
- Borchhardt J.** Limyra - Zemuri Taşları (1999).
 _____ Die Bedeutung der lykischen Königshöfe für die Entstehung des Porträits, Antike Porträts 1999, 53-84.
- Broughton T. R. S.** “Roman Asia Minor”, bkz. T. Frank, An Economic Survey of Ancient Rome, IV, 1938, 499-918.
- Bryce T. R.** “Political Unity in Lycia during the Dynastic Period”, JNES 42, 1983, 31-42.
- Bryce T.R. - Zahle J.** The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources (1986).
- Erdemgil S. - Özoral F.** “Antiochia and Cragum”, TAD XXII 2, 1975, 55-71.
- Fougères G.** De Lyciorum Communi (1898).
- Fried S.** “The Decadrachm Horad”, CAAPE 1987, 1-10.
- Gorecki J.** “Sikke Basımı ve Sikke Buluntuları”, bkz. J. Borchhardt, Limyra - Zemuri Taşları (1999) 123-136.
- Houwink ten Cate** The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period (1965).
- Hurter S.** “Kuprllı und Idâ. Ein neuer lykischer Stater”, bkz. Kraay-Mørholm Essays (1989) 99-100.
- Işık F.** Patara. The History and Ruins of the Capital City of Lycian League (2000).
- Işık F. - İşkan H. - Çevik N.** Miliarium Lyciae. Patara Yol Kılavuz Anıtı, Lykia IV, 2001.
- Jameson S.** “Lycia”, RE XIII (Suppl.), 1973, 265-308.

- "The Lycian League: Some Problems of its Administration", ANRW 7. 2, 1980, 832-855.
- Jenkins G. K.** "Recent acquisitions of Greek coins by the British Museum", NumChron 19, 1959, 32-41.
- Kagan J. H.** "The Decadrachm Hoard", CAAPE 1978, 21-28.
- Keckmann E.** "Ein neuer Stater des Kuprilli aus Lykien", SM 35, 1985, 57-59.
- Keen A. G.** "The Dynastic Tombs of Xanthos - Who was Buried Where?", AnatSt 42, 1992, 53-63.
- "The Strategic Value of Lycia town to the Fourth Century B.C.", SympWien I (1993) 71-77.
- Dynastic Lycia (1998).
- Kent J. P. C. - Overbeck B. - Stylow A. U.**, Die römische Münze (1973).
- Kolb F.** "Geschichte Lykiens im Altertum", AW 1989, 18-32.
- Larsen J. A. O.** "The Araxa Inscription and the Lycian Confederacy", ClPhil 51, 1956, 151-169.
- "The Lycian Confederacy", bkz. Greek Federal States, their Institutions and History (1968) 240-268.
- Magie D.** Roman Rule in Asia Minor I. Lycia: Federation and Province (1950) 516-539.
- Mattingly H.** Roman Coins (1928).
- Mellink M.** "The Early Bronz Age in Southwest Anatolia", Archaeology 22-4, 1969, 295-
- Olçay N. - Mørkholm O.** "The Coin Hoard from Podalia", NumChron 1971, 1-29.
- Öztuna Y.** İslâm Devletleri. Devletler ve Hanedanlar, Cilt 1, Ankara 1996.
- Paroda E. ve diğ.** Alt-Iran (1962).
- Perrot G. - Chipies C.** History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia (1892).
- Price - Trell B. L.** Coins and Their Cities (1977).
- Saraçoğlu H.** Akdeniz Bölgesi (1989).
- Schwabacher W.** "Lycian Coin Portraits", bkz. C.M. Kraay - G.K. Jenkins, Essay in Greek Coinage presented to E.S.G. Robinson (1962) 111-124.
- "Lykische Münzporträts", bkz. K. Fittschen (Ed.), Griechische Porträts (1988) 337-350.

- Şişmanoğlu S.** “Untersuchungen zur traditionellen Schmiedetechnik in Lykien”, Akten des II. Internationalen Lykien Symposions, Wien 6-12 Mai 1990 (1993) 201-209.
- Taşlıkluoğlu Z.** Anadolu’da Apollon Kültü İle İlgili Kaynaklar (1963).
- Treuber O.** Geschichte der Lykier (1887).
- Warren J. L.** “On some Coins of Lycia under the Rhodian Domination”, NumChron 1963, 40 vdd.
- Zahle J.** Persian Satraps and Lycian Dynast. The Evidence of the Diadems, Proceedings of the 9. International Congress of Numismatics. Berne 1979.1, (1982) 101-112.
- Politics and Economy in Lycia during the Persian Period, REA XCI, 169- 182.
- Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence for Political Changes during The 5th Century B.C., Achaemenid History VI, (1991) 145-160.

Bibliyografik Kısaltmalar

Aşağıda, ArchBibl 1993 ve AA 1997 ve NumChron 1989 içinde belirtilenler dışında kullanılan kişisel kısaltmalar da verilmiştir.

- Akşit 1967** O. Akşit, Likya Tarihi (1967).
- Akşit 1971** O. Akşit, Hellenistik ve Roma Devrinde Likya (1971).
- Arslan 1992** M. Arslan, Roman Coins in Museum of Anatolian Civilizations (1992).
- Atlan 1976** S. Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler (1976).
- Aulock 1974** H. von Aulock, Die Münzprägung des Gordian III und der Tranquillina in Lykien, IstMitt Beiheft II (1974).
- Babelon** E. Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines II (1907).
- Baydur 1986** “Yayımlanmamış Bazı Attaleia Sikkeleri”, AnadoluAraş X, 1986, 439- 454.
- Bland 1985** R. Bland, “A Mid - Fourth Century Coin Hoard from Turkey”, CH 7, 1985, 209-222.

- Bland 1989** R. Bland, "Two Mid- Fourth Century Coin Hoards from North Africa", NumChron 1989, 173- 190, Lev. 44.
- BMCCaria** B.V. Head, Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodos etc. (1982) (Edit. Arnaldo Forni).
- BMCLycia** G. F. Hill, Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia (1982) (Edit. Arnaldo Forni), xix- lxx , 1-92, Lev. I- XVIII.
- BMC Pamphylia** G. F. Hill, Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia (1982), (Edit. Arnaldo Forni), 93 – 170, Lev. XIX- XXIX.
- BMCPsidia** G. F. Hill, Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia (1982), (Edit. Arnaldo Forni), 172 - 305.
- BMCRE** Coins of the Roman Empire in the British Museum, I-VI (1965-1968) (H. Mattingly, I-V; R.A.G. Carson, VI).
- Cahn 1975** H.A. Cahn, "Dynast oder Satrap?", SchwMüBl 100, 1975, 84-91.
- DOC I** A.R. Bellinger, Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection (1966), Vol. 1.
- DOC III. 2** P. Grierson, Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection (1973), Vol. 3, Part 2.
- Fellows** C. Fellows, Coins of Ancient Lycia before the Reign of Alexander with an Essay on the Relative Dates of the Lycians Monuments in the British Museum (1855).
- HN** B.V. Head, Historia Nummorum (1911).
- Kraft 1958** K. Kraft, "Die Taten der Kaiser Constans und Constantius II." , JNG 9, 1958, 141-186, Lev. XII-XIII.
- LRBC** P.V. Hill- J.P.C. Kent- R.A.G. Carson, Late Roman Bronze Coinage (1965).
- Metcalf 1987** D. M. Metcalf, "Coinage of the Crusades and the Latin East", NumChr 1987, 84-105.

- Mørkholm** O. Mørkholm, Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri -Büyük İskender'in tahta çıkışından Apameia Barışı'na kadar (İ.Ö. 336-188), (2000) (çev. O. Tekin).
- Mørkholm1964** O. Mørkholm, "The Classification of Lycian Coins before Alexander the Great", JNG 14, 1964, 65-76.
- Mørkholm-Neuman1978** O. Mørkholm – G. Neuman, Die lykischen Münzlegenden, Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen I. Philologisch – Historische Klasse, 1978, Nr.1.
- Mørkholm-Zahle1972** O. Mørkholm – J. Zahle, "The Coinage of Kuprllı. Numismatic and Arhaeological Study", ActaArch 43, 1972, 57-113.
- Mørkholm-Zahle1976** O. Mørkholm – J. Zahle, "The Coinages of The Lycian Dynasts Kheriga, Kherei and Erbbina, A Numismatic and Archaeological Study", ActaArch 47, 1976, 47-90.
- Morrison 1970** C. Morrison, Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale II (1970).
- RIC** The Roman Imperial Coinage, I-X (1923–1933, 1994). (H. Mattingly - E.A. Sydenham, I-V, IX; C.H.V. Sutherland - R.A.G. Carson, VI-VIII, J. P. C. Kent, X (1994)).
- RSC** H. A. Seaby, Roman Silver Coins, I (1967); II (1968); III (1969); IV (1971).
- RPC** A. Burnett - M. Amandry - P. P. Ripolles, Roman Provincial Coinage. I (1992).
- Sear** David R. Sear, Greek Coins and their values II. Asia and North Africa (1979).
- Six 1887** J. P. Six, "Monnaies lyciennes", Rnum 1887, 1 vd.
- SNGCop Maced.** SNG. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Macedonia (1943).
- SNGCop Phrygia** SNG. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Phrygia I-II (1948).
- SNGvAulKarien** H. v. Aulock, SNG Deutschland. Karien, Heft. 7, Nr. 2334-2867, Berlin (1962).
- SNGvAulLykien** H. v. Aulock, SNG Deutschland. Lykien, Heft.10, Nr. 4041-4476, Berlin (1964).

- SNGvAulPamphylien** H. v. Aulock, SNG Deutschland. Pamphylien, Heft.11, Nr. 4477-4893, Berlin (1965).
- SNGvAulPisidien** H. v. Aulock, SNG Deutschland. Pisidien, Heft.12, Nr. 4894-5412, Berlin (1964).
- Svoronos** J. N. Svoronos, Τα νομίσματα του Κρατους των Πτολεμαιοων. I-IV (1904-1908).
- Tekin 1994** O. Tekin, Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri (1994).
- Tekin 1999** O. Tekin, Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri (1999).
- Troxell 1982** H. A. Troxell, The Coinage of The Lycian League (1982).
- Vismara 1989a** N. Vismara, Monetazione arcaica della Lycia I. Il dinasta Wekhssere I, Glaux 2 (1989).
- Vismara 1989b** N. Vismara, Monetazione arcaica della Lycia. II, Glaux 3 (1989).
- Zahle 1991** J. Zahle, Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence for Political Changes during the 5th Century B.C.", Achaemenid History VI, 1991, 145-160.

Özet

Bugüne kadar Patara kenti sikkeleri hakkında ayrıca bir çalışma yapılmamıştır. Kentin bastırıldığı sikkeler, genel kataloglarda ve ilgili kaynakçalarda, Likya sikkeleri içinde incelenmişlerdir. Ayrıca, Patara'da 1989 yılında başlayıp, bugün devam eden bilimsel kazı çalışmalarında ele geçen sikkeler, ilk olarak bu çalışmada incelenip, değerlendirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Patara kazılarında ele geçen sikkelerin bilimsel sunumu ve tanıtılması yanında, Patara kentinin sikke basımı hakkında bilinenleri tartışmalı yönleriyle ortaya koymaktır. Böylece, gelecekte yapılacak daha kapsamlı araştırmalara bir temel oluşturulacaktır. Ayrıca, kazılardan elde edilen sikkelerin incelenmesi ile, kent ticari ilişkileri ve yoğunluğu hakkında fikir edinebilmek ve kazı çalışması yapılan bazı alanlarda stratigrafiye yönelik kronoloji tespit edebilmek amaçlanmıştır. Özellikle, mezarlardan in situ ele geçen sikkeler, mezarların kullanıldığı alt ve üst tarihlerin belirlenmesini sağlamıştır.

Patara kent sikkeleri, içinde bulunduğu bölgenin sikkelerinden tamamen ayrı incelenemeyeceği için ve kent tarihinin, bölge tarihiyle paralel olması dolayısıyla, çalışmada, Likya coğrafyası, tarihi, gelir kaynakları ve sikkeleri hakkında genel bir bilgi verme gereği duyulmuştur.

Patara kent basımları, tıpkı bütün Likya sikkeleri gibi, Dynastik (Klasik) Dönem, Likya Birliği Dönemi ve III. Gordianus Dönemi olmak üzere üç ana başlık altında irdelenmiştir. Dynastik dönemde, üzerinde yer alan Hermes tipiyle özgün olan Patara sikkeleri, ilgili kaynakçalarda, İ.Ö. 5. yüzyılın sonları ve erken 4. yüzyıl arasında tarihlendirilirler. Çalışmada, bazı bilim adamlarının, Likya dynastlarından I. Wekhessere ve Hetruma'nın Patara'da hüküm sürmüş olabilecekleri yönündeki önerileri (sadece nümizmatik verilere dayanarak) ele alınmış ve tartışılmıştır.

Likya'da, İ.Ö. 81'de oluşturulan ve sikkelerinin İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarında başladığı düşünülen iki farklı darph bölgesi (Kragos, Masikyotos) karşımıza çıkar. Patara, bu bölgesel sikkeler görülene kadar tüm gruplarda (II. ve III.) sikke bastığı halde, Kragos ve Masikyotos sikkelerinden oluşan IV. ve V. gruplarda hiç sikke basmamış görünmektedir. Çalışmada, bu sorunun olası cevapları tartışılmış ve çözüm, Kragos ve Masikyotos sikkelerinin basım merkezlerini tespit etmekte aranmıştır. Sonuçta, şayet her iki bölge sikkeleri için bir tek merkezî darphane kullanıldı ise, bunun Patara olabileceği, şayet her iki bölge için farklı iki darphane kullanıldı ise (ki bu düşünce daha olası gözükmektedir), Kragos için Patara'nın, Masikyotos için Limyra'nın ana darphaneler olabileceği tarihsel ve nümizmatik verilere dayanarak önerilmiştir.

III. Gordianus döneminde, Likya'ya sikke basma ayrıcalığının neden tanındığı sorusu üzerine, H. v. Aulock'un tartışması aktarılmış ve bu dönemde Patara kent baskılarında görülen tipler incelenmiştir.

Patara 1989 – 2001 kazı sezonlarında yaklaşık 1200 adet sikke ele geçmiştir. Bunların neredeyse tamamı bronz sikkelerdir ve büyük çoğunluğu aşırı deformasyona uğramışlardır. Bunlardan iyi ve kısmen tanımlanabilir durumda olanlardan 274 adet çalışılmış ve katalog oluşturulmuştur. Toplam 274 adet sikkenin; 4 adeti altın, 50 adeti gümüş, 1 adeti pirinç ve geriye kalanları ise bronz veya bakırdır. Bu çalışmada herhangi bir coğrafi ve kronolojik sınırlandırma yapılmamıştır. Böylece çalışma, İ.Ö. 4. yüzyılın başlarından itibaren İ.S. 12. ve erken 13. yüzyıla kadar sikke örnekleri bulunan bütün dönemleri kapsamıştır.

Patara kazılarında, kronolojik olarak hemen her dönemden (Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans, İslami, 11-13. yy. Latin Feodal sikkeleri) ve çok farklı bölge (Likya, Pamphylia, Pisidia, Karia, Phrygia, Kıbrıs, Makedonia, Fransa, İspanya) veya kentler (Aperlai, Limyra, Patara, Myra, Ksanthos, Telmessos, Kyanaeae, Tlos, Perge, Side, Attaleia, Selge, Kibyra, Rhodos, Chartres, Mürsiye....) tarafından bastırılmış sikke örnekleri ele geçmiştir.

Patara kazılarında iki farklı küçük define ele geçmiştir. Define I olarak adlandırdığımız buluntu grubu, toplam 47 adet bronz sikkeden mevcuttur. Sikkelerden, 32 adeti II. Constantius (İ.S. 337–361) adına, 11 adeti caesar Constantius Gallus (İ.S. 351– 354) ve 2 adeti de caesar II. Julianus (İ.Ö. 355 – 360) adına basılmışlardır. Ayrıca, 1 adeti hatalı basılmıştır ve 1 adeti de aşırı deforme olduğu için tanımlanamamıştır. Definedeki sikkelerin hepsi İ.S. 348 – 360 yılları arasında tarihlendirilmiştir.

Define II, 3 adet altın Bizans sikkesi ile 31 adet gümüş feodal sikkeden oluşmaktadır. Altın Bizans sikkelerinden 1 adet histamenon, imparator II. Basileos (Bulgaroktonos) adına basılmıştır ve İ.S. 1005 – 1025 yılları arasında tarihlendirilmiştir. 2 adet çukur (scyphate) histamenon ise, Bizans imparatoru VII. Mikhael (Dukas) adına basılmıştır ve 1071 – 1078 arasında tarihlendirilmiştir. Define içindeki 31 adet gümüş feodal sikkenin; 26 adeti, Fransa'nın Orleanais Bölgesi'nde bir kent olan Chartres'in, kent baskılarıdır. İki adeti üzerinde Charles ismi okunur ve yine Fransa'da eski bir il olan Melle'nin (Poitou idare bölgesinde) baskılarıdır. Üç adeti ise, o dönem Alman imparatorluğu egemenliğindeki Lucca'da (Toscana bölgesinde önemli bir kent) basılmıştır. Define II içindeki en erken sikke İ.S. 1005–1025 arasında, en geç sikkeler ise, İ.S. geç 11. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Define'nin ele geçtiği Liman Hamamı, o dönemde kullanılmaz durumdadır ve en geç kent surlarının dışında kalmaktadır. Define'nin hemen yanında iki adet kafatası ele geçmiştir. Belli bir amaçla gömülmediği, zamanla üzerinin dolgu ile kapandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Likya kıyılarına uğrayan Haçlılar ile taşınmış olmalıdır.

Her iki define de tanımlanıp tarihlenmesine rağmen, sikkelerde kaç farklı ön ve arka yüz kalıbı kullanıldığı, tarihsel ardaşanları gibi hususları, tez süresi dahilinde ayrıntılı olarak ortaya koymak mümkün olmamıştır. Bunun için, ileri bir tarihte, definelerin ayrıca yayına yönelik çalışılması düşünülmektedir.

Kazılardan iki adet İslami sikke ele geçmiştir. Bunlardan bir adeti altın dinardır ve H. 548 yılında (M. 1153-1154), İspanya'da müslüman kent devleti olan Mürsiye'de, Melik Muhammed bin Sa'd adına basılmıştır. Bronz olanı ise, yine Mürsiye'de, Mürsiye Hûdları 6. Meliki Muhammed bin Ebû Câ'fer adına, H. 661-662 yıllarında (M. 1263-1264) basılmıştır. Her iki sikke de, Anadolu'da nadir ele geçen sikkelerdendir ve bu yüzden Patara'da ele geçmeleri önemlidir. O dönem için, Patara ile Mürsiye arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Dolaylı yollardan (belki de ticari) taşınmış sikkelerdir.

Bu kadar geniş bir kronolojide ve geniş bir coğrafyadan sikke örneklerinin ele geçmesi, Patara gibi büyük ve önemli bir liman kenti için doğal olmalıdır. Sahip olduğu korunaklı ve büyük limanı ile kent, Akdeniz ticareti ve egemenliği için stratejik bir noktadır. Bu konumunun sağladığı avantajlarla, kentin ticari hayatı zannettiğimizden daha hareketli ve yoğun görünmektedir.

Summary

There has been no specific research on the city coins of Patara up to date. The coins minted by the city were only studied under the general category of Lycian coins in general catalogues and in the relevant bibliographies. However, the coins recovered through the ongoing scientific excavations that began in 1989 has been investigated and evaluated under the coverage of this study for the first time.

Besides the scientific presentation and introduction of the coins of Patara, the main objective of this study is to clarify the known facts about the minting of Patara with their controversial aspects and thus to provide firm grounds for further studies on the subject. Additionally, through this study, establishing an information base on the character and the density of trade relations of the city and establishing a chronological base for the stratigraphy of the excavated areas were also aimed. For instance the coins found *in situ* in the excavated tombs have provided an upper and lower temporal limits for the use of these graves.

As the city coins of Patara cannot be studied separately from the coins of the region and as the history of the city was parallel to the history of the region, generalized information on the geography, history, economy and minting of coins of the territory of Lycia was necessarily included.

The city coins of Patara, like all mints of Lycia, were studied under three main categories of Dynastic (Classical), Lycian Confederacy and Gordianus III periods. The Dynastic coins of Patara, which are unique with their Hermes types, are dated to the end of the 5th C. BC and early 4th C. BC in the relevant literature. The idea of some scholars that Wekhessere I and Hetruma of the Lycian Dynasts were resided in Patara is discussed particularly on the numismatic data.

For the minting of the coins of Lycia, there are two main zones (Kragos and Masykitos) which are considered to be established by 81 BC and started functioning by the mid 1st C. BC. However, as the city of Patara seems to mint coins that belong to all groups (II and III), it never seems to strike coins that belong to the groups IV and V of Kragos and Masykitos. The probable answers to this question were sought and locating the mint centers of the coins of Kragos and Masykitos was found to be the most plausible solution. As a result, depending on the numismatic data, if a central mint was used for the coins of these two zones, the city of Patara, or if two different mints were used, Patara as the mint center of Kragos and Limyra as the mint center of Masykitos are proposed, while the latter seems to be more probable.

As a response to the question about the reasons that Lycia was given the privilege to struck coins during the reign of Gordianus III, the discussion of H.v. Aulock was referred and the types that were struck in Patara during this period are studied.

During the excavation seasons of 1989-2001, about 1200 coins were recovered in Patara. Almost all of these are bronze coins and are heavily corroded. Of these, better preserved and more identifiable 274 coins are catalogued and studied. Of these 274 coins, 4 are golden, 50 are silver, 1 is brass, while the rest are bronze or copper. Neither geographical nor chronological limitation was applied for this study. Thus, it covered the coins of all periods from the beginning of the 4th C. BC to 13th C. AD.

During the excavations at Patara, coins, chronologically from all periods (Classical, Hellenistic, Roman, Byzantine, Islamic, Latin Feudal of 12th and 13th C), and from a diversity of regions (Lycia, Pamphylia, Pisidia, Caria, Phrygia, Cyprus, Macedonia, France, Spain) and cities (Aperlai, Limyra, Patara, Myra, Xanthos, Telmessos, Kyaneae, Tlos, Perge, Side, Ataleia, Selge, Cibyra, Rhodos, Chartres, Murcia...) were recovered.

Also, two different hoards were found during the excavations. The group of finds, referred to as Hoard I, consists of 47 bronze coins. Among these, 32 during the reign of Constantius II (337-361), 11 during the reign of caesar Constantius Gallus (351-354), and 2 during the reign of Caesar Julianus II were struck. One of them was defected and another was unidentifiable. All coins of the hoard are dated to 348-360.

Hoard II consists of 3 golden Byzantine and 31 silver Feudal coins. Of the golden coins, 1 histamenon was struck during the reign of emperor Basileios II (Bulgaroktonon) and is dated to 1005-1025. The other two concave (scyphate) histamenon were struck during the reign of Michael IV (Ducas) and are dated to 1071-1078. Among the 31 feudal coins of the hoard, 26 are the mints of the city of Chartres in the Orleanais Region in France. Two of them bear the name of Charles and were minted in the old city of Melle (in Poitou) in France. Three other were struck in Lucca (an important city in Toscana), which was under the rule of Germany. The earliest coin of the hoard was dated to 1005-1025, while the latest ones date from the late 11th C. The Harbor Bath, where this hoard was found, was out of use and lying out of the later fortifications at that time. Two skulls found nearby the hoard were covered with natural fill and were not intentionally buried. They must have been brought by the Crusaders sailing along the Lycian shore.

While both hoards were identified and dated, due to the time limitation of the study it could not be possible to find out the number of different molds applied to front and back sides of the coins and explain their historical background.

Also, two Islamic coins were found during the excavations. First of these is a gold coin (dinar) and it was struck during the reign of Muhammad ibn Sa'd (Rey Lope) who was 3th Amir of Murcia in Spain, and is dated to 548 H. / 1153-1154 AD. Second coin is a copper coin and it was struck during

the reign of Muhammad ibn Âbû Câ 'fer who was 6th Amir of Hûds in Murcia, and is dated to 661-662 H. / 1263-1264 AD.

It should be quite natural to find such diversity of coins in an important and large harbor city like Patara. With its huge and sheltered harbor, the city was definitely a strategic location for the maritime trade and control in Mediterranean. With these geographical advantages, the trade life of the city should have been denser than we could imagine.

I. GİRİŞ

Çalışma, kendi içinde iki ana başlık altında toplanabilir. İlk olarak, Patara kentinin tarih boyunca bastırıldığı sikkeler, Likya sikkeleri ışığında incelenmiş ve bugüne kadar, ilgili yayınlarda yer almış olan Patara kent sikkeleri genel olarak değerlendirilmiştir. İkinci olarak, Patara kazılarında ele geçen sikkeler, bir katalog oluşturularak tanımlanmışlar, tarihlendirilmişler ve değerlendirilmişlerdir.

Katalogda yer alan sikkeler, Prof. Dr. Fahri Işık başkanlığında, Akdeniz Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nca sürdürülen Patara kazılarında ele geçmiştir ve bugün büyük çoğunluğu Antalya Müzesi'nde, bir kısmı ise Patara Kazıevi deposunda korunmaktadır.

Patara'da, ilk kez 1988 yılında yüzey araştırması yapılmış, bilimsel kazı çalışmaları 1989 yılında başlamıştır. Çalışmada yer alan sikkeler, 1989 – 2001 kazı sezonlarında ele geçmiştir. Bu yıllar arasında yaklaşık 1200 adet sikke ele geçmiş olup, bunların neredeyse tamamı bronz sikkelerdir. Üzerlerinde yapılan temizlik çalışmalarının sonucunda, 274 adet sikke çalışmaya dahil edilmiştir. Birçoğunun aşırı deformasyona uğramış olmaları nedeniyle, elenmek zorunda kalınmıştır. Bunların üzerindeki tip veya yazılar belirgin olmadığı için tanımlanamamışlardır. Yine de, üzerinde taşıdığı tip belirgin olup tarihlenebilen, fakat basım yerleri veya sikkeyi darbeden kentin adının okunamadığı örnekler, mümkün olduğu ölçüde çalışılmışlar ve kataloga dahil edilmişlerdir. Kazıda ele geçen sikkelerden sadece 13 adeti Antalya Müzesi envanter kayıtlarına girmiştir. Diğerleri ise etüdüklük nitelikteki sikkelerdir. Toplam 274 adet sikkenin; 4 adeti altın, 50 adeti gümüş, 1 adeti pirinç ve geriye kalanları ise bronz veya bakırdır.

Kataloga dahil edilen sikkelerde, herhangi coğrafi veya kronolojik bir sınır çizilmemiştir. Böylece çalışma, İ.Ö. 4. yüzyılın başlarından itibaren İ.S. 13. yüzyıl sonlarına kadar sikke örnekleri bulunan bütün dönemleri kapsamıştır.

Çalışmada Patara'da ele geçen iki ayrı küçük define de yer almıştır. Fakat tez süresi dahilinde definelerin kalıp bağlantılarıyla ayrıntılı olarak incelenmesi mümkün olmadığından, defineler katalogda yer almasına rağmen, tarihsel ardaşanları, kendi içindeki kalıp bağlantıları, kaç farklı kalıp kullanıldığı konularına ana metinde değinilememiştir. Definelerin bilimsel olarak detaylı bir şekilde tanıtılmaları için yakın gelecekte yayına yönelik çalışılması düşünülmektedir.

Patara kazılarında, Likya'nın değişik kentleri (Ksanthos, Myra, Tlos, Telmessos, Limyra, Aperlai gibi) ve Likya'da İ.Ö. 1. yüzyıl içinde görülen bölgeler tarafından basılmış sikkeler ele geçmiştir. Ayrıca, Claudius döneminde basılmış eyalet sikkeleri mevcuttur. Katalogda, Patara kentinin kendi basımı olan sekiz adet sikke yer almıştır. Bu nedenle ve kentin tarih süreci boyunca ekonomik faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek açısından, çalışmada katalog haricinde, Likya ve Patara'nın tarihsel coğrafyası, siyasi tarihi ile Patara kenti sikke basımı hakkında bilinenler ve Likya sikkeleri üzerine yapılan araştırmalar ile Likya

sikkelerinin gruplandırılmaları hakkında genel bilgi verme gereği duyulmuştur. Böylece, Likya sikke basımları içinde, özellikle Likya Birliği döneminde, Patara'nın rolü ve yeri üzerine bazı yeni görüşleri sunma imkanı bulunmuştur.

Çalışmada yer alan çok az sayıdaki Patara kent sikkesi, Patara sikke basımlarını bütün yönleriyle ortaya koymak veya bazı sorunlara çözüm üretmek için çok yetersizdir. Bu nedenle, çalışmanın temel amacı Patara kazılarında ele geçen sikkelerin bilimsel sunumu ve tanıtılması yanında, Patara kentinin sikke basımı hakkında bilinenleri tartışmalı yönleriyle ortaya koymaktır. Böylece, gelecekte yapılacak daha kapsamlı araştırmalara bir temel oluşturulacaktır.

Katalogda yer alan sikkelerin birçoğu yüzeyden ele geçmiştir. Bunun dışında genel olarak, bugüne kadar kazı çalışmalarının sürdürüldüğü, Tepecik Nekropolü, Ana Cadde, Tiyatro, Meclis Binası, Liman Hamamı, Yeraltı Oda Mezarlar, Anıt Mezarlar gibi alanlarda bulunmuşlardır. Özellikle, yeraltı oda mezarların birçoğunda malzemelerin insitu olarak ele geçmesi dolayısıyla, bu sikkelerin çalışılması mezarların kullanım dönemlerinin alt ve üst sınırlarını belirlemede kriter olacaktır. Sikkelerin çalışılması sonucunda, sikkeler ile aynı alan ve seviyelerde ele geçen diğer malzemelerin daha kesin tarihlenmesi için bir kriter sağlanması umulmaktadır. Ayrıca, sikke çeşitliliği ve sayısal oran sonucunda, kentin ticari yoğunluğu ve ilişkileri hakkında en azından fikir edinilmesi amaçlanmıştır.

II. LİKYA ve PATARA

Patara'nın coğrafyası, siyasi tarihi ve ekonomisi Likya Bölgesi'nden tamamen ayrı incelenemeyeceği için, burada kentin coğrafyası, tarihi ve gelir kaynakları bağlı bulunduğu bütünün bir parçası olarak ana hatlarıyla aktarılacaktır¹.

II.1. Tarihsel Coğrafya

Anadolu'nun güney-batısında, 37° ile 35° 16' enlem, 28° 46' ile 30° 48' boylam çizgileri ortasında, doğuda Antalya körfezi (*Mare Pamphylium*); batıda Fethiye körfezi (*Sinus Glaucus*), güney yönünde Akdeniz (*Mare Mediterraneum*) arasında bulunan bugünkü Teke yarımadasına eskiçağda Likya (*Lykia*) adı verilmiştir. Likya'nın kuzey sınırları, kabaca, Antalya Körfezi'nin batı sahillerinin ortasından, Fethiye Körfezi'ne çizilecek bir yarım çemberle oluşturulabilir. Bölgenin kuzeyi, İ.Ö. 84'de Roma ile VI. Mithradates arasında Dardanos'da yapılan barışın ardından, Kibyra'nın başını çektiği tetrapolisin, Murena tarafından dağıtılmasından sonra daha geniş ve kesin sınırlara kavuşmuştur. Murena, bu seferden sonra Kibyra'yı Asia eyaletine, Bubon, Balbura ve Oinoanda kentlerinin bulunduğu Kabalia bölgesini, Likya'ya dahil etmiştir.

Bölgenin coğrafi yapısı, denize paralel uzanan dağ grupları, dağ sıraları arasında yer alan verimli ovalar ve bu ovaları besleyen ırmaklardan oluşur. En önemlileri şunlardır: ovalar; Fenike (*Phonikos*), Demre (*Myros*), Elmalı, Eşen (*Xanthos*), Fethiye (*Telmessos*), dağlar; Tahtalı Dağ (*Solymos*), Beydağları, Susuz (Kohu) Dağları, Ak Dağlar (*Kragos*), Dumanlı Dağlar, Boncuk Dağları; akarsular, Göksu (*Limyros*), Demre Çayı (*Myros*), Başgöz Çayı (*Arykandos*), Eşen Çayı (*Xanthos*). Teke yarımadası bu alüvyonlu ovalar dışında genel olarak kretase (kalkerli) bir yapıya sahiptir.

Patara (Ova Gelemiş), bugün Kaş-Fethiye karayolu üzerinde, deniz kıyısında yer alır. Antik dönemde kent, Batı Likya kıyısında, Ksanthos (Kınık) kentinin güney doğusunda ve Ksanthos nehrinin denize döküldüğü yerin (Çayağzı) doğusunda konumlanmıştı. Likya Bölgesi'nin, korunaklı ve büyük bir limana sahip, en önemli kentlerindendir. Antik Liman girişi, Eşen (Ksanthos) Çayı'nın zamanla taşıdığı alüvyonlarla kapanmış, denizle bağlantısının kesilmesi sonucu, antik liman bataklık görünümünde bir göl

¹ Kentin, tarihi coğrafyası, siyasi tarihi ve gelir kaynakları anlatımlarında alıntı yapılan kaynaklar şunlardır: S. Jameson, "Lykia", RE XIII (Suppl.) 265-308; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor* (1950); Ph. H. J. Houwink ten Cate, *The Luvian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period* (1965); Akşit 1967; M. Mellink, "The Early Bronz Age in Southwest Anatolia" *Archaeology* 22. 4, 1969; Akşit 1971; T. R. Bryce - J. Zahle, *The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986); H. Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi* (1989); F. Işık, "Pttara, im Land vom hethitischen Lukka und homerischen Lykia", *Lykia I*, 1994, 2 vdd.; G.E. Bean, *Eskiçağda Likya Bölgesi* (1998) (çev. Hande Kökten); A. Keen, *Dynastic Lycia* (1998); J. Borchhardt, *Limyra. Zemuri Taşları* (1999); F. Işık, *Patara. The History and Ruins of the Capital City of Lycian League* (2000); F. Işık- H. İşkan- N. Çevik, *Miliarium Lyciae. Patara Yol Klavuz Anıtı, Lykia IV*, 2001.

olmuştur. Yağış ve taban suyu ile beslenen bataklık, kazı çalışma alanlarını kısıtlamakta ve çalışmaları olumsuz etkilemektedir. Kent, güneyde deniz, doğu ve batı yönlerindeki tepeler ile doğal sınırlara sahiptir. Kuzeyde ise bugünkü Kısık mevki, dar bir geçitle kente girişi sağlar. Hellenistik ve Roma Dönemi asıl kent merkezi, antik liman kıyısı ile tepeler arasındaki doğal bir çanakta kurulmuştur.

Sahip olduğu liman, kente konumu itibarıyla stratejik bir önem kazandırmıştır ve antik çağda, denizdeki egemenlik için önemli bir üs, ayrıca ticaret merkezi olmasını sağlamıştır. Nitekim, aşağıda Likya Birliği dönemi sikkeleri konusunda ayrıntılı olarak işleyeceğimiz gibi, Patara, İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği içinde oluşturulduğu düşünülen ve kabaca Batı Likya'yı temsil eden Kragos Bölgesi'ne dahil olup, bölgenin baş darphanesi olmuştur.

II. 2. Siyasi Tarihi

Kentin tarihi, içinde bulunduğu Likya Bölgesi'nin tarihiyle paralel olup, özellikle sahip olduğu korunaklı ve elverişli limanı ile bazen ön plana çıkarak, bölge içinde belirleyici rol oynamıştır.

Likyalılar'ın İ.Ö. 2. binde bölgedeki varlıklarına dair dilbilimsel veriler vardır. Likçenin, eski Anadolu dillerinden Luwice ile akrabalığının ortaya konması ve Hitit - Mısır kaynaklarında anılan Lukkalılar (Lukkiler) ile Lukka Ülkesi'ndeki bazı yer isimlerinin, Klasik Likya'daki kent isimleriyle fonetik ve coğrafi uyumu, Likyalıların Anadolu'nun yerli halkı oldukları düşüncesine kesinlik kazandırmıştır. İ.Ö. 1300'lerde Ugarit kralı Hammurabi'ye ait mektuplarda, Hammurabi, donanmasını Lukka kıyılarına gönderdiğini söyler. Lukkalılar I. Tuthalia'ya karşı yapılan Hitit karşıtı Assuwa konfederasyonunda yer alırlar. Yine İ.Ö. 13. yüzyılda, Kıbrıs kralı, Mısır firavunu Akhenaton'a yazdığı mektubunda, kıyılarında korsanlık yapan Lukkalılar'ı şikayet eder. Lukkalılar Hititler'in yandaşı olarak firavun II. Ramses ile yapılan Kadeş savaşına katılırlar. Hititler'in batıda yaptıkları askeri girişimler ise Lukka ülkesine dayanır. Tüm bu veriler ışığında Homeros'un bahsettiği (İlyada) Likyalılar ile, İ.Ö. 2. bin Hitit ve Mısır kaynaklarında adı geçen Lukkalılar veya Lukkalılar'ın aynı halk olduğu kesinlik kazanmıştır.

Ayrıca, Likya kıyılarında; Gelidonya Burnu'nda 1964'te, Aperlai Uluburun'da ise 1984 yılında bulunan, İ.Ö. 14 ve 12. yüzyıllara tarihlenen batıklar, Likya kıyısındaki liman kentleri Patara, Myra, Limyra'nın Bronz Çağ erken yerleşim dönemlerine işaret etmektedirler.

Yine de, Hitit ve Mısır kaynaklarında Lukkalılar ve Lukkalılar, İlyada'da ise, Likyalılar olarak geçen halkın, İskender'in Likya'yı fethedip resmi dil Grekçe oluncaya kadar, kendilerini "Trmmili" olarak adlandırdıkları bilinmektedir. Nitekim bunu, Herodotos'un anlatımları dışında yerel dildeki yazıtlar da

göstermektedirler. Aynı isim Patara Yol Kılavuz Anıtı'nda, bir yer adı olarak geçmekte ve bugünkü "Dirmil" olabileceği belirtilmektedir².

Likya Bölgesi'nde 2. bine ilişkin bir arkeolojik yerleşime şu ana kadar rastlanamamıştır. En erken veriler 1. binden başlar. Mellink, Likya'da 2. bin yerleşimlerinin kerpiç olduğunu ve bu yerleşmelerin bunun için günümüze ulaşamadığını savlar ve bu savını desteklemek için Myra'da ki St. Nicholaos Kilisesi'nin, İ.S. 11. yüzyıla kadar kullanıldığı halde bugün yaklaşık 5 metre alüvyon altından çıkarıldığını, 2. bin katmanlarının da çok daha derinlerde aranması gerektiğini söyler³. Şu ana kadar, İ.Ö. 2. bine ait bir yerleşim izi olmasa da; Tlos ve Kyanea'da bulunan erken dönem taş baltalar ile Patara kazılarında, Bronz Çağ'a ait seramik parçası ve yine erken dönemi işaret eden bir taş balta ele geçmiştir.

Sonuçta, bu kaynaklarda Lukkalılar, Homeros'da ise Likyalılar olarak geçen halk, Bronz Çağ'da da, Akdeniz ve Ege dünyasında etkin olmuş görünmektedir.

Antik kaynaklarda Likya hakkındaki değerler net değildir. Likyalılar, Homeros'da (İ.Ö. 8. yy.), Troyalıların en sadık müttefiklerindedir (Ily. 2. 875) ve Bellerofontes mitosunu ile bağdaştırılırlar (Ily. VI. 155-205). Apollodoros'da (İ.S. 1. - 2. yy.) (Bib. .2.2.1) ise, Trynsli Proitos'un, tahtını Likyalı kayınbabasının gönderdiği birliklerle yeniden ele geçirdiği anlatılır.

Strabon (İ.Ö. 1. yy. - İ.S. 1yy.) (Geog. 8.6.11) ise, Tyrins duvarlarını inşa eden Kyklopların Likya'dan geldiğini söyler. Antik kaynaklarda Likya hakkında yazılan şeyler özet şeklinde ve geneldir. Birkaç yazar Likya üzerine kitap yazmıştır fakat, bunlar genellikle coğrafya kitaplarıdır. Örneğin, Cornelius Alexander Polyhistor (İ.Ö. 2-1 yy.) *Περί Λυκίας* adında iki kitaplık bir eser yazmıştır. Polyharmus (İ.Ö. 2. yy?) ve Alabandalı Leon (Imp.Dön.), iki kitaplık *Lykiaka* yazmışlardır. Delos'da Apollon'a yazdığı himnoslarla tanınan Olen'in, Likyalı olduğu söylenir (Herodot. 4.35). Pausanias (1.18.5, 2.13.3, 5.7.8-9,8.21.3), bir pasajında onun Hyperborealı olduğunu anlatırken, bir başka pasajında ise Likyalı olduğunu söyler. Suda (İ.S. 10. yy.) ise, Olen'in Ksanthos'tan geldiğini söyleyen Kallimakhos'tan (Hym.4.304-5) ve Alexander Polyhistor'dan alıntı yaparak, onun Likyalı kökenini benimsemiştir (Lex. s.v. Ωλην).

En iyi bilinen Likyalı yazar İ.Ö. 4. yüzyılda yaşamış olan ve İki kitaptan oluşan "Lykiaka" adlı eseri yazan, Ksanthoslu Menakrates'tir (Antoninus Liberalis, Met. 35). Bu eserden ele geçen beş fragmanın, iki tanesinden çıkarılan sonuçlara göre Menakrates, Likya'nın mitolojik geçmişini ortaya koymaya çalışmıştır. Bir diğer kaynak ise, geç 5. ve 6. yüzyıllarda yaşamış olan Likyalı Capiton'dur. Capiton'un *Περί Λύκίας και Παμφυλίας*'ının orijinininden hiç fragman ele geçmese de, bu esere öykünen kaynaklardan anlaşıldığına göre (Suda, Lex. s.v. Καπιτων) Capiton bir coğrafyacıdır. Phaselis İ.Ö. 4. yüzyılda yaşamış

² F. Işık- H. İşkan- N. Çevik, *Miliarium Lyciae. Patara Yol Kılavuz Anıtı, Lykia IV*, 2001, 36, dn. 169.

³ M. J. Mellink, "Homer, Lycia and Lukka", J. B. Carter – S.P. Morris, *The Ages of Homer: a Tribute to Emily Townsend vermeule (Austin)*, 1995, 40.

bir tragedyacı olan Theodektes'i yetiştirmiştir. Likya için bir diğer kaynak da Aristoteles'in 158 politeia'yı tanımladığı korpusunda yer alan Λυκίων Πολιτεία adlı eseridir. Aristoteles'in bu eserine dayanarak, Likya'da politik bir birliğin olup olmadığı kesin söylenemez. Çünkü, Aristoteles Theselia, Arkadia ve Boiotia gibi politik birlik gösteren yerler için bu tanıma kullanmasının yanında, Kıbrıs ve Girit gibi birbirinden bağımsız kent devletçiklerinin olduğu bölgeler için de aynı kelimeyi kullanmıştır.

Herodot'a göre, Likyalılar Girit'den gelmişlerdir (Hist.1.173.1-2). Herodot, Girit'in barbarlarca iskan edildiğini ve böylece Likyalıların da barbar olduklarını kabul eder. Menandros da, Likyalıların barbar olduklarını söyler. Strabon, Anadolu yarımadasında on altı ırk yaşadığını ve bunların üçünün Grek diğerlerinin ise barbar olduklarını belirtmiştir (Geog. 15.4.23). Strabon, Epheros'tan alıntı yaparak; Miletos kentinin Sarpedon'un Girit'den getirdiği kişilerce kurulduğunu anlatır (Geog. 14.1.6, 12.8.5). Apollodoros'da (Bib. 3.1.2), Sarpedon ve Minos arasındaki bir savaştan sonra, Miletos'un gelip Milet'i kurduğunu, Sarpedon'un ise, Likyalılar ile savaş halinde bulunan Klis ile müttefiklik kurarak, Likya'ya kral olduğu anlatılır. Bütün bunlara dayanarak Likyalıların Girit kökeni pek çok bilim adamı tarafından ciddi bir şekilde öne sürülse de, Girit kökeninin doğru olmadığı anlaşılmıştır.

Biz Likya'nın tarihi hakkında en erken anlatımları, Hekataios ve Herodotos'ta buluruz. Bu nedenle, Likya tarihi hakkındaki daha net bilgilerimiz, Perslerin bölgedeki varlıkları ile başlar. Fakat, Likya'nın (dolayısıyla Patara'nın), Pers işgalinden İskender'in gelişine kadar politik tarihi hakkında fikir sunabilecek, edebi, epigrafik, nümizmatik ve arkeolojik verileri biraraya getirildiğinde; bu dönemde, belirli diğer bölgelerle - Pers ve Yunanistan- ilişkileri hakkında bilgi edinilebilse de, bölgenin kendi iç tarihi hakkında çok az şey söylenebilir.

İ.Ö. 546 ile 538 tarihleri arasında (Perslerin sırasıyla Sardes ve Babil'i işgali) bir zamanda, Perslerin Med kökenli generali Harpagos, İonia kıyı şeridini ele geçirdikten sonra, Pedassoslular dışında karşı koymadan teslim olan Karya'yı ve Herodot'da (1. 176) hazin bir şekilde sonlanan, Ksanthosluların karşı koymasından sonra da Likya'yı ele geçirmiştir.

Pers hakimiyetinin gelişi, idari organizasyonun yapılanması ve gelişiminde şüphesiz itici bir güç olmuştur. Bazı bilim adamlarının işaret ettiği gibi, Pers hakimiyeti sadece sözde kalmış gözükmemektedir ve bu dönemde bölgede hiç Pers garnizonu kurulmamış gibidir. Ancak Persler, bölgenin bundan böyle kendi çıkarları doğrultusunda yönetilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuş olmalıydılar. Nitekim genel kaniya göre; bu dönemden sonra Likya kentleri, Limyra dynastı Perikle'nin Satrap İsyanı'na katılmasına kadar, Pers Büyük Kralı'na bağımlı yerel beyler -dynastlar- tarafından yönetilmiştir.

Likya, I. Darius'un İ.Ö. 516/515'te yıllık olarak 400 gümüş talent vergi ödemekle yükümlü kıldığı ilk satraplığı oluşturan birimler arasındaydı. Üye her birim kendi payına düşen vergiyi ödemekle sorumluydu.

Bu durum diğer bölgelerde olduğu gibi Likya'da da merkezi bir idare şeklinin varlığını gösterebilir. Bu dönemde Ksanthos, Likya'nın geri kalanıyla Pers idaresi arasında idari bağlantıyı sağlamış görüldüğünden, bölgenin siyasi merkezi ve en önemli kenti konumundaydı. Aslında, arkeolojik bulgular kentin Herodot'un bahsettiği ölçüde tahrip olmadığını ve Pers egemenliği altında kısa sürede imar edildiğini göstermektedir. İskrates, Likya'nın Persler tarafından ele geçirilmediğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Bu durum kesin doğru olmasa da, Likya, özel koşulların dayatmasına göre bazen birinin, bazen diğerinin yanında yer alarak, güçlü komşuları karşısında kısmen özgür kalan bir bağımsızlık geliştirdi. Bu yüzden Likyalılar İ.Ö. 500-494 yılları arasındaki İon ayaklanmasına katılmadılar. Likya, Kserkses'in İ.Ö. 480'de Atina'ya yaptığı sefere 50 gemi ile katılmasına rağmen (Herodotos, VII. 92. 98), çok geçmeden İ.Ö. 452/51- 451/50- 446/45 yıllarında Atina tribut listelerinde gözükmemektedir.

Likya'nın tribut listelerinde gözükmesi, Atinalı komutan Kimon'un Eurymedon'a yelken açtığında, Likya'yı da birliğe katılmaya zorlamış olabileceğini gösterir. Keza, bu düşüncüyü, Diodoros'un (İ.Ö. 1.yy.) açık anlatımları da (11.60.4) doğrulamaktadır. Plutarkhos (Kim. 12. 3-4), Kimon'un Phaselis'i kendisine katılmaya zorladığını anlatmıştır. Yani, Kimon Eurymedon savaşıdan önce birçok Likya kentini birliğe katılmaya zorlamak için kaba kuvvet kullanmış, Perslerden ayırdıklarını garantileyecek olan ve gelecekleri için bir güvence olarak hizmet görecek olan askeri yardımlarını listeye dökmüştü. Tribut listelerinde Telmessosluların Likyalılardan ayrı anılmaları, Telmessos'un Ksanthos vadisiyle bağlantılı coğrafi konumundan dolayı akla yatkın görünen sıkı Likya bağlarıyla birlikte, bağımsız bir şehir olabileceğini de gösterir. Zira, çoğu tarihçi tarafından sıkça bir Karya kenti olarak anılmıştır. Aslında, ele geçen bir listede Likya'nın, Λυκιοι και συν[τελεις] olarak geçmesi, Likya bölgesinde çeşitli birimlerin gruplaşmasına ya da idari nedenlerle kendisine farklı birimlerin bağlandığı bir Likya bölgesine işaret edebilir. Letoon'da bulunan üç dilli bir yazıt, Likya'da ki politik yapıya ve *sunteleis*'in anlamına biraz ışık tutar. M. Wörrle, Letoon yazıtında "Likyalılar ve *Perioikoi*" dan bahsedilmesinin, biri Limyra'dan, diğeri Telmessos'tan iki Ptolemaik yazıtla paralellik gösterdiğine işaret ediyor⁴. Wörrle, *perioikoi* teriminin, şehir sakinleri ile dışarda oturanlar arasındaki yasal ayrımı yansıttığını ortaya koyar. Ne olursa olsun, şayet Likya, yurttaşlar ve *perioikoi* şeklinde yasal iki gruba bölündüyse, Atina tribut listelerinde geçen *sunteleis* ifadesinin, Atina'nın bakış açısından formüle edilen bu ayrımı yansıttığı düşünülebilir. *Sunteleis* ifadesinin olası bir başka açıklaması da, Telmessos'un Likya'dan ayrı bir birim olarak tribut listelerinde varlığının gösterdiği gibi, ikincil öneme sahip alanların kendisine idari nedenlerle bağlandığı bir Likya bölgesi olasılığıdır. Bunun için çok az kanıt bulunsa da, ülkenin Likçe karşılığı olan *trimmis*, olasılıkla Ksanthos vadisinin dışına çıkmayan çok sınırlı bir alanı anlatmak için kullanılıyordu. Atina tribut listelerinde geçen

⁴ M. Wörrle, "Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens II- Ptolemaios II und Telmessos", Chiron 8, 1978, 201-46.

"sunteleis" ifadesinin anlamını açığa çıkaracak kesin bir kanıt yoktur. Bununla birlikte, Likya'nın hem birinci sınıf (şehir) ve ikinci sınıf (periokoi), hem de doğu ve batı bölgeler olarak ikiye bölündüğü açıktır.

Likya, İ.Ö. 360'larda Limyra dynastı Perikle önderliğinde Satrap İsyanı'na katılmıştır. Bu isyanın bastırılmasından sonra Pers büyük kralı III. Artakserkses, Likya'yı müttefiki Karya'ya bırakmış gözükmektedir. Fakat Karya hakimiyeti kısa sürmüştü ve Likya, yaklaşık on yıl sonra tekrar Pers egemenliğine girmiş ve İskender'in gelişine kadar da Pers egemenliğinde kalmıştır.

İskender'in İ.Ö. 323'te Babil'de ölümünden sonra, halefleri arasında yapılan bölüşümde Likya, Büyük Frigya ve Pamfilya ile birlikte Antigonos Monophtalmos'un hakimiyetine girmiştir. Daha sonra İ.Ö. 309'da Ptolemaios'un eline geçmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla, Ptolemaios'un bu ilk Likya hakimiyeti çok kısa sürmüştür. Çünkü, Antigonos'un oğlu Demetrios İ.Ö. 305/4'te Rhodos'u kuşattığı sırada, Rhodosluların amirali Menedemos, Demetrios'un bir gemisini Patara'da kızakta bularak yakmıştır. Bu anlatım, bu tarihlerde, en azından bu kıyılarda Mısır hakimiyeti olmadığını göstermektedir.

İ.Ö. 301'deki Ipsos muharebesinden sonra Likya, Antigonos'u mağlup eden Lysimakhos'un hakimiyetine girmiştir. İ.Ö. 281'de Kurupedion ovasında yapılan savaş sonucunda Lysimakhos, Seleukos'a yenilince, Likya Seleukos egemenliğine girmiştir. Fakat Seleukos'un egemenliği de kısa sürmüştü ve Likya, İ.Ö. 276'dan önce (muhtemelen İ.Ö. 278/77'de) II. Ptolemaios (Philadelphos)'un hakimiyeti altına girmiştir. Likya'da Mısır hakimiyeti yaklaşık yüzyıl sürmüştü ve İ.Ö. 197'de Seleukoslardan III. Antiokhos'un egemenliğine girmiştir.

III. Antiokhos, İ.Ö. 190'da Magnesia ad Sipulum'un kuzeyinde Roma ile yaptığı savaşta mağlup oldu. İ.Ö. 189'da, Roma ile Antiokhos arasında yapılan Apamea Barışı sonucunda Likya, Roma'nın müttefiki Rhodos'a bırakıldı.

Likya, Rhodos hakimiyeti sırasında Roma'ya elçiler göndererek bağımsızlığını istedi. Bu dönemde Likya ile Rhodos arasında üç savaş olmuştur. Aynı dönemde, Roma'nın Akdeniz havzasında yeni siyaset anlayışı gereği, Roma, Rhodos'a eskisi kadar sıcak bakmıyordu. Likyalıların bağımsızlığı için, İlyonlular da Roma senatosuna ricada bulunmuşlardır. Bunun sonucunda Roma, İ.Ö. 167'de Likya ve Karya'ya özgürlüklerini verdi. Bu tarihten itibaren, İ.Ö. 2. yüzyılın başlarında varlığına dair kanıtlar bulunan Likya Birliği'ni, yapısı ve işlevi ile daha belirgin olarak görebiliyoruz. Likya Birliği, üye her Likya kentinin, Birliğe katkısına göre oy hakkı olduğu bir "Kentler Birliği" niteliğindedir. Birliğe üye kentlerin toplam sayısı üzerine tartışmalar devam etmektedir. Strabon, Likya Birliği'ne dahil 23 kent sayar ve bunlardan altı tanesinin (Tlos, Ksanthos, Pınara, Patara, Myra ve Olympos) üç oy hakkı olduğunu söyler. Diğer üye kentler de, büyüklük ve önemlerine göre iki veya bir oy hakkına sahiptirler. Bazı küçük kentlerin biraraya gelerek "sympoliteia" oluşturduğu ve ancak bir oy hakkı elde edebildikleri bilinmektedir. Likya Birliği'nin bir

meclisi vardı ve Birlik meclisinin ilk zamanlarda başlıca fonksiyonu üye şehirlerinin sorunlarını çözmek, gerektiğinde savaşa veya barışa karar vermektir. Üye kentlerin temsilcilerinden oluşan senatoda, kaç kişinin olduğu kesin bilinmemektedir. Senato belirli zamanlarda, özellikle sonbahar aylarında toplanıyordu⁵.

Meclisin masrafları, oy hakkına göre, üye kentlerden toplanıyordu. Birliğin en önemli masrafı ordu ve deniz gücü idi. Şehirlerden toplanan para, Birliğin genel hazinesinin kontrolündeydi. Birliğin en önemli memuriyetleri; Lykiarkhes (Likya Başkanı), Başrahiplik (ἱερευς του κοινου) idi. Her ikisi de bir yıllığına seçimle işbaşına gelirlerdi. Bunlar dışında ise, ordu komutanları, haznedar, hakimler vb. memuriyetler bulunuyordu. Likya Birliği antik dönemin en iyi oluşturulmuş birliklerindendir ve birçok yönüyle modern siyasi yapılanmaları, örneğin Amerika Birleşik Devletleri eyalet sistemi gibi, etkilemiştir. Fransız Montesquieu, incelediği ve çok etkilendiği Likya Birliği ve yasalarını, "antik dünyanın en iyi anayasası" şeklinde yorumlamıştır⁶. Sadece Birlik Döneminde değil, Likya tam bir Roma eyaleti olduktan sonra da varlığını sürdürmüş ve yetkileri büyük oranda kısıtlanmış olsa da, Geç Roma dönemine kadar işlevini korumuştur. Birliğin kuruluş gereği ne olursa olsun, tarih süreçleri, Likyalıların bağımsızlığına düşkün ve ulusal bir ruha sahip olduklarını gösterir. Likyalı zenginlerin, örneğin, İ.S. 2. yüzyılda yaşamış olan Rhodiapolisli Opramoas ve Oinoandalı Licinnius Longus'un, Likya Birlik Meclisi hazinesine ve neredeyse bütün Likya kentlerine yardım kayıtları da, Likyalılar arasındaki dayanışma ve yardımlaşma ruhunu yansıtır. Özellikle, İ.S. 141-142 yıllarındaki deprem felaketinden sonra, kentlerin birçoğundaki imar faaliyetleri, bu yardımlar sayesinde gerçekleşmiştir.

İ.Ö. 167'de özerkliğini kazanan ve tüm kurumlarıyla bir birliğe sahip olan Likya, İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında, İ.Ö. 131- 129 arasında, Roma ile Aristonikos arasındaki savaşlardan uzak kalmış ve etkilenmemiş gözükmektedir.

Likya, İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde, Roma ile VI. Mithradates arasındaki savaşta Roma'nın yanında yer almış ve bunun sonucunda, İ.Ö. 82'de, Kuzey Likya kentlerinden Bubon, Balbura ve Oenoanda Likya Birliği'ne, Kıbyra ise Asia eyaletine dahil edilmişlerdir.

İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında, Likya kıyılarında, özellikle Doğu Likya merkezli olmak üzere korsanlık hareketleri yoğunlaşır. Likya, reisleri Zeniketes olan korsanlara karşı Roma ile birlikte mücadele etmiştir. Bunun sonucunda, Olympos, Phaselis Zeniketes'le ittifak kurdukları için cezalandırıldılar ve Likya Birliği'nden çıkarıldılar. Bundan böyle, bu kentler Likya Birliği parası basamadılar.

⁵ Yazıtlarda geçen ay isimleri şunlardır: 1 Artemissi (Temmuz), 21 Panemi (Eylül), 26 Panemi (Eylül), 12 Loi (Ekim), 16 Gorpiaei (Kasım). İlgili anlatım ve yazıtlar için bkz: Fougères G., *De Lyciorum Communi* (1898), 96; Akşit 1971, 80, dn. 219.

⁶F. Kolb, "Geschichte Lykiens im Altertum", AW 1989, 26.

Likya, Caesar'ın öldürülmesinden sonra Roma'da ortaya çıkan karışıklıklardan da kötü etkilendi. Zira İ.Ö. 42'de, Caesar'ın katillerinden Brutus, askeri ve mali yardım toplamak amacıyla Likya'ya geldi. Likyalılar Brutus'a ilk önce sınırlarda karşı koymaya çalıştılar fakat, başarılı olamayınca Kasanthos'a kadar geri çekildiler. Bağımsızlığını kaybetmektense ölmeyi yeğleyen Ksanthoslular, yenileceklerini anlayınca, yakınlarını öldürüp kendilerini ateşe attılar. Ksanthos'un hazin sonundan sonra Brutus, bazı pazarlıklar sonucu Patara'yı savaşmadan aldı. Fakat Brutus'un Likya'daki hakimiyeti, İ.Ö. 41'de, M. Antonius'un, Philippi zaferinden sonra, Likya'ya gelişiyle son buldu. Antonius, Asia'ya para ve yardım toplamak için gelmesine rağmen, Likya'yı bundan muaf tuttu. Hatta Ksanthos'un yeniden imarı için Likyalıları teşvik etti.

İ.Ö. 31'deki Actium savaşında, Antonius, Octavianus'a yenildi. Likya, ancak bundan sonra kendine gelebildi ve her durumda yine otonomisini korudu.

Augustus zamanında Likya'ya "imparator kültü" nün girdiğini görüyoruz. Augustus ve Tiberius zamanında Roma ile Likya arasında iyi ilişkiler kurulduğunu, imparatorlara verilen şeref payeleri ve dikilen heykellerinden de anlamaktayız.

Likya'nın özerkliği, İ.S. 43 yılında, imparator Claudius'un Likya'daki bazı karışıklıklar ve Romalıların öldürüldüğü bahanesiyle, ortadan kaldırılmış ve tam bir Roma eyaleti yapılmıştır. Yakın zamana kadar, Claudius'un, Likya'yı Pampylia'ya bağlayarak bir Roma eyaleti yaptığı (Cassius Dio, Hist. Rom. LX. 17. 3-4.) genel kanı iken, Patara Yol Klavuz Anıtı'nın ortaya çıkışından itibaren, anıtın içeriğine dayanarak, Likya'nın tek başına bir Roma eyaleti yapıldığına dair görüşler sunulmuştur⁷. Likya'nın bir Roma eyaletine dönüştürülmesindeki asıl neden ise, Claudius'un yayılcı politikası olarak yorumlanır. Aynı dönemde, benzer şekilde Mauretania, Britannia, Thracia ve Judaea toprakları da Roma'ya dahil edilmiş ve imparatorluk genişletilmişti. Nitekim, Likya'nın imparatora bağlı bir Roma eyaleti olmasından bir yıl sonra, Rhodos da aynı şekilde özerkliğini kaybetmiştir. Böylece Likya, Romalı imparatorluk valilerince yönetilmeye başlamıştır.

Bu tarihten sonra Likya'ya, tartışmalı olmakla birlikte, Nero (İ.S. 54 - 68) veya Galba (İ.S. 69) zamanında çok kısa bir süre özerklik verilmiş gözükmektedir. Ancak bu durum fazla sürmemiş ve Vespasianus (İ.S. 69- 79) döneminde, muhtemelen İ.S. 72'de, Asia Minor eyaletlerini tekrar düzenlemesi sonucunda, Likya'nın bu kısa süreli hürriyeti sona ermiştir. Vespasianus zamanında Likya'da yaygın bir imar ve yeni yapıların inşası söz konusudur.

Cassius Dio'nun anlatımlarına göre (Hist. Rom. LXIX, 14. 4); İ.S. 135'te imparator Hadrianus (İ.S. 117-138), Pamphylia ile birlikte Bithynia'yı, Senato idaresine bırakmıştır. Şayet Pampylia ile birlikte bir

⁷ F. Işık- H. İşkan- N. Çevik, Miliarium Lyciae. Patara Yol Klavuz Anıtı, Lykia IV, 2001, 25, dn. 60.

Roma eyaleti olduğu kabul edilirse, Likya da, bu uygulamaya dahil olmuş olmalıdır. Nitekim, Commodus (İ.S. 177-192) döneminde Senato idaresinde olduğuna dair veriler vardır⁸. Bir Roma eyaleti olarak varlığını sürdüren Likya'da, III. Gordianus (İ.S. 238-244) zamanında tekrar bir birleşme gözlemlenmektedir. Zira bu dönemde, çok kısa süreli olarak, Likya kentlerine tekrar sikke basma ayrıcalığı tanınmıştır.

Diocletianus (İ.S. 284-305) imparatorluk eyaletlerinde yeni düzenlemeler yapmıştır. Diocletianus'un, imparatorluğu 12 dioecese (bölge) ayırması sonucu Likya, Pamphylia'nın bir kısmı ve Asia eyaleti ile birlikte, Dioecesis III. Asiana'ya dahil edildi.

Likya ve Pamphylia, Büyük Constantinus (İ.S. 307-337) zamanında (İ.S. 313'te), aynı vali idaresinde görülmektedir. İ.S. 325'teki meclis kayıtlarında ise, Likya ve Pamphylia psikoposlukları ayrı kaydedilmiştir. II. Constantius (İ.S. 337-361) döneminde, Likya, Asiana dioecesisine bağlı eyaletler içerisinde, Pamphylia'dan ayrı anılmaktadır. İ.S. 4. yüzyılda, önceki metropoller, dini önemleri ön plana çıkarak, önemli hristiyanlık merkezleri durumuna gelirler. Nitekim, Myra, bu yüzyılda yaşamış ve Patara'da doğmuş olan Aziz Nikolaos'un öğretilerini yaydığı kent olarak ünlenir.

Likya, coğrafi konumundan ötürü, Bizans çağında da önemli bir rol oynamıştır. Likya kentleri, Yakın Doğu liman kentleriyle Konstantinopolis arasındaki deniz ticaretinde kazanç elde etmiş olmalıdırlar. Zira gemilerin rotası, her zamanki gibi, Kıbrıs üzerinden Gelidonya Burnu'na, buradan da kıyıyı izleyerek batıya yönelmekteydi. İ.S. 541'deki veba salgını, nüfusun azalmasına yol açmış, dış ticaretinde gerilemesiyle, ekonomik bir çöküntü yaşanmıştır.

7. ve 8. yüzyıllarda Arap akınları bölgeyi de etkilemiştir. Arapların, İ.S. 673-680 yılları arasında Konstantinopolis'i kuşatmaları sırasında, gerekli malzemenin taşımacılığı Likya üzerinden yapılmış olmalıdır. Bölgenin, 9. ve 10. yüzyıllarda tekrar sükunete kavuştuğunu, tıpkı 5. ve 6. yüzyıllardaki daha parlak dönemlerinde olduğu gibi, küçük şapel ve mimari plastik bezemelerle donatılmış bazikaların varlığı göstermektedir. 11. yüzyılda, Anadolu'ya gelen Türkler, Bizans'ın yıkım sürecini hızlandırmışlardır.

Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra, 1300'lerden önce, Küçük Asya'nın güneybatısında, Mentешеoğulları Beyliği kurulmuştur. 1390'da ise, Osmanlı sultanı Beyazıt, Mentеше eyaletini ele geçirir. Bölge, Venedikliler, Cenevizler ve Sen - Jan şövalyeleri ile yapılan uzun mücadelelerden sonra, ancak 1479'da tüm kıyılarıyla Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Genel olarak kısaca bahsettiğimiz Likya tarihi içinde, Patara özellikle bir liman kenti olarak önemli bir yere sahiptir. İsminin anlamı kesin olarak bilinmemektedir. Urartu dilinde "kent" anlamına gelen "patara" kelimesiyle benzeştirilir. Antik kaynaklarda Patara'nın kuruluşu ve adının kökeni genellikle,

⁸ Akşit1971, 124, dn. 365.

Patara'daki kültü antik dönemde ünlü olan tanrı Apollon ile ilgili efsanelerle açıklanır. Patara için "eponym" kurucu "Pataros"tur. Hellen söylencesine göre Pataros, tanrı Apollon ile nymphe Lykia'nın oğludur (Steph. Byz. s.v. Πάταρα). Bir başka versiyonuna göre Pataros Ksanthos'un erkek kardeşidir. Ksanthos ise, bazı kaynaklarda Tremilos ile Praksidike'nin oğlu olarak belirtilir (Steph. Byz. s.v. Τρεμίλη). Bir başka söylenceye göre Patara'yı kuran, Apollon ile Lykia'nın oğlu Lykadius'tur (Servius, Verg. Aen. 3. 332). İ.Ö. 1. yüzyıla ait bir başka söylenceye göre (Alexander Polyhistor, ap. Steph. Byz. s.v. Πάταρα), Yunanistan'da, içinde lyra, yay ve ok şeklinde, Apollon için adak kurabiyeleri taşıyan bir kız deniz kıyısında uyurken güçlü bir rüzgar kutuyu denize savurmuştur. Kutu daha sonra Likya kıyılarına ulaşmıştır ve "Patara" adı verilen bu kutudan dolayı, kente bu isim verilmiştir.

Patara'daki Apollon kehanetinin, Troia Savaşı dönemi kahramanlarından Telephos ile de bağlantısı vardır. Telephos, Achilleus tarafından yaralandıktan sonra, bir kahin tarafından kendisine, bu yaranın ancak onu yaralayan tarafından iyileştirilebileceği söylenir. Bu kehanette bulunan tanrının hangisi olduğu belirtilmemekle birlikte, Patara'daki Apollon olduğuna dair kanıtlar vardır. Pausanias'a göre (*Dest. Grae.* 9.41.1), Likyalılar Patara'daki Apollon tapınağında, Telephos tarafından tanrıya sunulan ve Hephaistos'un yaptığı söylenen bronz bir kaseyi sergilemekteydiler ve bir zamanlar Rhodos'taki Lindos'da da üzerinde "Likyalı Apollon'un emri ile Telephos'dan Athena'ya" yazılı altın bir tabak bulunmaktaydı. Ayrıca, antik kaynaklar, Patara'ya 1,5 km.'den az bir uzaklıkta bir "Telephos Kaynağı" bulunduğundan bahsederler (Steph. Byz., Ethn. s.v. Τηλέφου κρήνη). Zira, Patara'ya çok yakın olan (bugün yak. 2 km.) ve kükürtlü su nedeniyle, günümüzde hala sağıltıcı özelliğinden dolayı kullanılan bir kaynak vardır.

Telephos ile ilgili olan haricinde, Apollon'un herhangi bir kehaneti kaydedilmemiş olsa da, Aeneas'ın İtalya'ya gitmesi ve orada bir kent kurması kehanetinin, Patara bilicilik merkezinden çıktığı öne sürülür ve böylece, Roma'nın kuruluş sürecinde Patara bilicilik merkezine önemli bir görev düşmüş olduğuna işaret edilir (Vergil, Aeneid, 4. 345-46)⁹.

Patara Apollon kehaneti antik dönemde Delos ile eş düzeyde ünlüydü (Herodotos, 1. 182; Vergil, Aen., 4. 143-44; Horace, Carm., 3.4. 61-64; Pomponius Mela, Chor. 1.15.82). Nitekim antik kaynaklar, tanrının yılın yarısını Delos'da, diğer yarısını ise Patara'da geçirdiğini anlatırlar (Vergil, Aen. 143-144). Zaten, Letoon kutsal alanında tanrının, ikiz kardeşi Artemis ve anneleri Leto'nunki ile yan yana duran tapınağı da, bunların Likya'nın milli tanrıları olduklarını gösterir. Erken dönem bazı serilerde, Birlik döneminde ise bütün basımlarda ana tipler Apollon, Artemis ve bunların atribülerinden oluşur. Patara Apollon kehaneti erken imparatorlukta eski önemini kaybetmiş gözükse de¹⁰ (Pomponius Mela, chor. 1. 15. 82'deki anlatımına dayanarak), İ.S. 2. yüzyılda, özellikle İ.S. 141/142'deki depremde sonra Likyalı

⁹T. R. Bryce - J. Zahle, *The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986), 195.

¹⁰Age. 196.

zengin Opramoas'ın 20.000 dinarlık yardımıyla, tekrar canlanmış ve imparator Theodosius'un kehanet merkezlerini yasaklamasına kadar da faal olmuştur¹¹. Patara Apollon tapınağının kalıntıları veya yeri henüz saptanamamıştır.

Patara Apollon'u, aşağıda daha ayrıntılı değinileceği gibi, Likya Birliği sikkelerinde, sadece Patara kent sikkelerinde değil, bütün Likya sikkerinde ana tip olmuştur ve aynı ikonografi, Claudius'un eyalet baskılarıyla, İli. Gordianus dönemi basımlarında değişmeden devam etmiştir.

Söylencelerin tersine, Patara Likyalılar tarafından kurulmuştur. Hitit kaynaklarında adı "Patar"dır. Sikke ve yazıtlardan bilindiği üzere Likçe adı "Pttara"dır. Fakat Patara kazılarında şu ana kadar Likçe yazıt ele geçmemiştir.

Erken dönemle ilgili verilerden yukarıda bahsetmiştik. Dynastik dönemde kenti yöneten herhangi bir bey ismi kesin olarak bilinemese de, bu konudaki önerilere aşağıda, kentin sikkeleri anlatılırken değinilecektir. Kentin adı, Ksanthos yazıtlı dikmesinde, tarihi olaylarla ilgili geçer. Dikmede anlatılan olayın Dekeleia Savaşı dönemi (İ.Ö. 413- 404) olaylarını anlattığı genel kanı olsa da, özellikle yazıtta anlatılan, Likyalı Trbbenimi'nin Melesandros'u yenmesi olayı nedeniyle, Melesandros'un, İ.Ö. 430/29'da, Atina tarafından vergi toplaması amacıyla Likya'ya gönderilen kişi olabileceği de düşünülmüştür. Yazıtta anlatılan olaylar ve kronolojileri, Patara tarihi açısından çok önemlidir, çünkü burada Ksanthoslular, Pttara, Tuminehi ve Zagaba'ya (şüpheli de olsa, Tlos' da dahil gibidir) karşı bir mücadele vermiş gözükmektedir.

Patara, İskender'in, İ.Ö. 333' te kenti teslim aldıktan sonra, Atinalı komutan Phoikon'a gelir kaynağı olarak sunduğu dört kentten biridir. Fakat, Phoikon bu öneriyi reddetmiştir. İskender'den sonra, halefleri arasında yapılan savaşlar döneminde, bir deniz üssü olarak stratejik önemdedir. İ.Ö. 315'te Antigonos ve İ.Ö. 304 yılında Rhodos ile savaşı sırasında Demetrios, kente yerleşmişlerdir. İ.Ö. 3. yüzyılda şehir, diğer Likya kentleri ile birlikte, Mısır'ın (Ptolemaioslar) kontrolü altına girmiştir. Strabon, İI. Ptolemaios'un kenti restore ettirdiğini ve karısının (aynı zamanda kızkardeşi) onuruna, kentin adını Arsione olarak değiştirdiğini belirtir. Fakat, İ.Ö. 2. yüzyılın başlarında, kent tekrar eski ismine kavuşmuştur. Kent, İ.Ö. 196'da, Suriyeli Antiokhos'un (III) egemenliğine girer ve İ.Ö. 189'da Apamea'da yapılan antlaşmaya kadar onun yönetiminde kalır. Apamea barışını izleyen yılda, Antiokhos'un hala Patara'da bulunan gemilerinin bir bölümü, Roma konsülünün emri ile yakılır. Kısa bir süre, Rhodos egemenliğinde kalan kent, İ.Ö. 167'de, Roma tarafından Likya'nın özerkliğinin geri verilmesiyle, Likya Birliği'nin, üç oy hakkına sahip altı büyük kent arasında yerini alır. İ.Ö. 88'de, birinci Mithridates savaşı sırasında kral, Patara'yı bir defaya

¹¹Age. 196 ; G.E. Bean, Eskiçağda Likya Bölgesi (1998), 87 (çev. Hande Kökten).

mahsus olmak üzere istila eder. Gemi yapımı için Letoon'daki kutsal Leto koruluğu ağaçlarını kestirmeye başlasa da, gördüğü rüya üzerine bundan vazgeçer.

İ.Ö. 42'de, Ksanthos'tan sonra Patara'ya gelen Brutus, bazı girişimlerden sonra kenti savaşmadan teslim alır.

Roma egemenliği süresince, Likya'nın en önemli kenti konumundaydı. Likya Birliği'nde üç oy hakkının yanısıra, Roma bölge valisinin oturduğu ve Birlik arşivinin saklandığı yer oldu. Nitekim, bugün kısmen ayakta olan ve kazı çalışmalarının sürdürüldüğü Meclis binası, hem büyüklüğü, hem de ele geçen yazıtlarıyla, Likya Birliği'nin toplantı yeri olmalıdır. Ayrıca, İ.S. 100'de Pampylia- Likya valisi olan, Mettius Modestus onuruna yapılan Tak, bugün tamamen ayakta. Likya'nın ticari merkezi olduğunu ise, bir benzeri de Myra'nın liman kenti Andriake'de bulunan, büyük bir granariuma sahipliği vurgulamaktadır. Likya Birliği'nin "caput gentis"i, Metropolis ünvanı ile, Likya - Pampylia eyaletinin başkenti durumundaydı.

Yazıtlardan edindiğimiz bilgilere göre, İ.S. 2. yüzyıl içinde, Likyalı zengin Opramoas, yukarıda değindiğimiz Patara Apollon kültü için yaptığı 20.000 denarlık yardımı haricinde, kentteki stoa için 40.000, şenlikler için 22.000 ve yiyecek yardımı için 10.000 denar bağışlamıştır¹². Ayrıca, yine aynı dönemlerde, yüksek memuriyetlerde bulunmuş, Roma soyluları ile dostluklar kurmuş, kent ve kentteki kamu yapıları için harcamalar yapmış Pataralı soylu ve zengin ailelerin varlıkları bilinmektedir (Örn. Tiberii Claudii sülalesi ; Patara tiyatrosunda ek bölümler ve onarımlar yaptırmış olan Vilia Procula ve babası Veius Titianus gibi¹³...).

Kent, İ.S. 4. yüzyılda Myra piskoposu Nikolaos'ın doğduğu metropolis olarak, hıristiyan çevrelerce de onurlandırılmıştır.

Tarih kitaplarında Patara ile ilgili son anlatı, Cem Sultan'ın 1478 / 79 yıllarında Rhodos ile anlaşma anlaşma yaptığı yer olmasıdır¹⁴.

¹² Balland A., Inscriptions d' époque imperiale du Létôon (Fouilles de Xanthos VII) (1981), nr. 67.

¹³ Işık F. , Patara, 133.

¹⁴ Age. 14.

II. 3. Ekonomi ve Gelir Kaynakları

Likyalıları, Telmessos, Patara, Antiphellos, Andriake ve Phoinike, Phaselis gibi doğal limanları sayesinde, Ege ve Akdeniz'in ticaret merkezleriyle, özellikle Doğu Akdeniz'in en önemli ticari güçleri olan Mısır ve Rhodos ile ilişki içinde olmuşlardır. Nitekim, Akdeniz'deki egemenlik için stratejik öneme sahip bu limanlar, antik dönem emperyalist güçlerinin Likya'ya ayrı bir önem vermelerine yol açarak, Likya'nın tarihi sürecini belirleyen asal etkenlerden biri olmuşlardır.

Likya'nın ekonomik potansiyeli veya gelir kaynakları, coğrafyasına bağlı olarak şekillenmiştir. Temel zenginlik kaynağı, Toroslar'ın uzantıları dağ sıralarının yamaçlarını kaplayan çamlardan, özellikle gemi yapımında kullanılan birçok sedir çeşidinden ve daha aşağı rakımlarda yetişen selvi ağaçlarından oluşan ormanları idi. Sedir ağacından kaliteli reçine elde edilmekteydi. Dağlardan denizlere akan ırmakların alüvyonlarıyla beslenen verimli ovalarında tarım yapılmaktaydı. Ksanthos, Myros ve Phoinikos ovaları hububat merkezleri olmalıydı. Tahılın yanında, baklagillerin, susamın üretildiği bilinmektedir¹⁵. Nitekim, liman kentleri Patara ve Andriake'deki, bugün hala ayakta olan dev granarium yapıları bunu ispat eder niteliktedirler. Bugün, meyve bahçeleriyle dolu Podalia ovası, antik dönemde de aynı önemde olmalıydı. Hemen hemen her kentte yaygın rastlanan işlikler ve çiftlik kalıntıları, zeytinciliğin ve üzüm yetiştiriciliğinin yaygın olduğunu göstermektedir. Özellikle Telmessos ve etrafındaki bölgeden, İtalya'ya kaliteli şarap ihraç edilmekteydi (Plin., Nat. hist. 14.9.74)¹⁶. Phaselis'te gül ve gülsuyu üretimi yapılmaktaydı¹⁷.

Balıkçılık, deniz ürünleri ve avcılık önemli bir besin ve gelir kaynağıydı. Kıyılarında önemli dalyanları vardı ve Likya'nın süngerleri, antik dünyada oldukça kaliteli bulunuyordu. Özellikle, Antiphellos süngerleri ile ünlüydü (Plin. Nat. hist. 9.69.149, 31.47.131)¹⁸.

Bazı dikenli çalı köklerinden, ilaç yapımında kullanılan özler elde edildiği bilinmektedir. Bölgede, yine tıbbi bir değeri olduğu düşünülen kireç türü (kreta) mevcuttur¹⁹. Ayrıca, Likya'da bulunan ve Kızılot olarak bilinen bitkiden, "Lycium" adı verilen bir ilaç yapılmaktaydı²⁰ (Plin., Nat. hist. 25.30.67; Dios. Ped., mat. med. 1.100).

Arazi ve bitki yapısına uygun olarak, küçükbaş hayvancılık, özellikle keçi yetiştiriciliği yaygındı. Arıcılık da önemli bir besin ve gelir kaynağıydı. Özellikle giysi ve ip yapımında kullanılan tiftik endüstrisi bilinmektedir²¹. Ayrıca, Andriake'de purpur üretimine dair yoğun midye kalıntıları, granariumun çevresinde izlenebilmektedir.

¹⁵ Broughton T.R.S., "Roman Asia Minor", bkz. T. Frank, An Economic Survey of Ancient Rome, IV, 1938, 609.

¹⁶ Likya'nın gelir kaynakları için bkz. D. Magie, Roman Rule in Asia Minor I (1950), 518.

¹⁷ T.R.S. Broughton, age. 615.

¹⁸ D. Magie, Roman Rule in Asia Minor I (1950), 518.

¹⁹ Age.

²⁰ Age. ; S. Jameson, "Lykia", RE XIII (Suppl.), 1973, 288.

²¹ D. Magie, age. 518.

Zor koşullarına rağmen Likya, coğrafyasına uygun bir yol ağı sistemine sahipti²². Böylece, Likya kentleri üretimlerini liman kentlerine ulaştırabiliyorlar ve ihraç edebiliyorlardı.

Ticaretin yanısıra bankerliğin (faizcilik) de önemli bir gelir kaynağı olmalıdır. Nitekim, Likyalı zengin Opramoas'ın, diğer yardımları yanısıra, bazen faizleri bağışladığı veya bir kente yıllık faiziyle mülk bıraktığı yazıtlarda belirtilmektedir²³.

Orta, Doğu ve Kuzey Likya'da maden kaynakları (krom, manganez ve gümüş (sadece Alakır Çayı civarında)) olabileceğine dair veriler vardır²⁴. Strabon (Geog. 13.631), Kibyralıların, demir işçiliğinde ve kakmacılığında usta olduklarından bahseder fakat, demir yatağı olup olmadığı konusunda bilgi vermez. Yine de, kesin emin olamadığımız bu veriler, Likya sikke basımları için, özellikle gümüşün nereden ve nasıl sağlandığı sorusuna doyurucu bir yanıt vermez.

II. 4. Sikke Basımları

II. 4. 1. Likya Sikkeleri Araştırma Tarihi, Gruplandırılmaları ve Sorunları

Likya sikkeleri ve tarihlendirilmeleri üzerine yapılan araştırmalar, günümüzden yaklaşık yüz elli yıl öncesine uzanmaktadır. Fellows, Six, Babelon, Hill, Head gibi araştırmacılar, erken çalışmalarında Likya sikkelerine yer vermişler ve Dynastik Dönem sikkelerini gruplandırmışlardır²⁵. Bu araştırmacılar Likya'nın erken sikkelerini, kronolojik bir dizin oluşturarak, beş farklı grupta incelemişlerdir. Daha sonra, v. Aulock, Zahle, Mørkholm, Vismara gibi bilim adamları Likya sikkelerini tekrar ele almışlar, yeni veriler ışığında grupları ve grupların kronolojilerini yeniden düzenlemişlerdir²⁶. Bütün bu çalışmalarda yoğun olarak Likya'nın Dynastik Dönem sikkeleri üzerinde durulmuştur.

Likya Bölgesinin Birlik dönemi sikkeleri üzerine tek ayrıntılı araştırma Troxell'in çalışmasıdır²⁷. Daha sonra Ashton, Likya Birliği'nin başlangıcındaki Pseudo-Rhodos drahmilerini incelemiştir²⁸. Troxell, çalışması ile Likya Birliği dönemi sikkelerini ilk kez gruplandırmış ve tarihsel verilere de dayanarak, grupların kronolojilerini oluşturmayı denemiştir.

Likya'nın III. Gordianus dönemi sikke basımlarını ise, von Aulock araştırmış ve çalışmasında bu dönemde sikke basan tüm Likya kentlerinin sikkelerini incelemiştir²⁹.

²² Age., 518 vd.; S.Jameson, "Lykia", RE XIII (Suppl.) 271-72.; F. Işık- H. İşkan- N. Çevik, *Miliarium Lyciae. Patara Yol Klavuz Anıtı, Lykia IV*, 2001, 31-51.

²³ Bkz. dn. 12.

²⁴ S. Şişmanoğlu, *Untersuchungen Zur Traditionellen Schmiedetechnik in Lykien, Akten des II. Internationalen Lykien Symposions, Wien, 6-12 Mai 1990*, (1993), 201-209.

²⁵ Fellows; *Six 1887*; Babelon; *BMCLycia*; HN, 688-698.

²⁶ *SNG v Aulock Lykien*; Mørkholm 1964; Mørkholm – Zahle 1972; Mørkholm – Zahle 1976; Vismara 1989a, Vismara 1989b.

²⁷ Troxell 1982.

²⁸ R.H.J. Ashton, "Pseudo-Rhodian Drachms and the Beginning of the Lycian League Coinage", *NumChron* 1987, 8-25.

²⁹ Aulock 1974.

Ayrıca, Cahn, Zahle, Mørkholm, Schwabacher, Borchardt gibi araştırmacılar Likya sikkeleri üzerindeki tiplerden yola çıkarak Likya portreciliği üzerine çalışmalar yapmışlardır³⁰. Çalışmalarında, Likya Dynastik Dönem Sikkeleri üzerindeki tiplerin, realist portre özelliği taşıyıp taşımadıklarını, tarihsel kişiliklerini -hangi durumlarda bir Likya beyini veya Pers satrabını temsil ettikleri gibi- ve Likya'nın Dynastik Dönem portrelerindeki yabancı etkileri sorgulamışlardır.

Likya sikkeleri üzerine yapılan tüm bu araştırmalar sonucunda, bugünkü bilgilerimiz, Likya'nın İ.Ö. 520'den başlayarak, III. Gordianus dönemi sonuna kadar, basım yaptığı tüm dönemlerdeki sikkeciliğini tam olarak açıklamakta yetersizdir. Bütün dönemler boyunca Likya para basımının tarihsel aralanının bilinmezlerine rağmen, temel sorun, genel sonuçlara ilişkin yargılara varmanın güçlüğüdür. Örneğin, Likya'nın para basımının kaynağını, yani gümüş ve bakır madenini, nereden veya nasıl sağladığı sorusu yanıtızsızdır. S. Şişmanoğlu'nun Orta, Doğu ve Kuzey Likya'da maden kaynakları (demir ve gümüş) olabileceğine ilişkin verileri³¹ dışında herhangi kesin bir kayıt yoktur. Likya'nın gelir kaynakları üzerine bilgilerimiz olsa da, maden kaynakları konusunda ne antik kaynaklar³², ne de arkeolojik araştırmalar kesin bir ipucu vermezler. Bu da, Likya'nın büyük oranlardaki gümüş ve bronz basımlarını açıklamakta güçlük yaratmaktadır.

Likya'nın, Pers egemenliği altında iken, İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreği başlarında ilk kez karşımıza çıkan sikkelerinin, neden sikkenin icadından yaklaşık yüzyılı aşkın bir süre sonra ve hangi tarihsel gelişmeler sonucu ortaya çıktığı belirsizdir. Yine; feodal beyler veya kentler tarafından basılan bu gümüş sikkelerin alım gücü ile, uluslar veya kentler arası ticaret, vergi, askerî masraflar gibi büyük ödemeler dışında halk arasında, günlük hayatta, hangi birimlerin, nasıl kullanıldığı üzerine fikir yürütmek güçtür.

Genel kataloglar haricinde, özellikle Mørkholm ve Zahle'nin, Ksanthos dynast ailesini oluşturan Kuprlli, Kheriga, Kherei ve Erbbina'nın bastırdıkları sikkeler üzerine yaptıkları ortak çalışmaları ve Vismara'nın, dynast I. Wekhessere üzerine yaptığı çalışma önemlidir³³. Nitekim bu çalışmalar, erken dönemde Likya'nın politik merkezi konumundaki Ksanthos dynastlarının ve özellikle, Patara ve Tlos ile ilişkili görünen I. Wekhessere'nin bastırdıkları sikkelerin, hem kendi aralarındaki, hem de adı bilinen diğer dynast veya kentlerin sikkeleri ile kalıp bağlantılarını ortaya koymuştur. Bunun sonucunda, bu dynastların kendi aralarındaki ilişkileri, egemenlik sahaları ile kalıp-tip bağlantıları olan diğer dynast ve kentlerle

³⁰ W. Schwabacher, "Lycian Coin Portraits", *Essays Robinson* (1962), 111-124; Mørkholm-Zahle 1972, 104 vd.; Cahn 1975; Mørkholm - Zahle 1976, 79- 87; J. Zahle, "Persian Satraps and Lycian Dynasts. The Evidence of the Diadems", *Proceedings of the 9. International Congress of Numismatics* (Berne 1979), Louvain- la Neuve/ Luxembourg, 1982, 101 -112; J.Zahle, "Herrscherporträts auf Lykischen Münzen", *Götter, Heroen, Herrscher in Lykien*, 1990, 51vd.; J. Borchardt, "Die Bedeutung der lykischen Königshöfe für die Entstehung des Portraits", *Antike Porträts* 1999, 53-84.

³¹ S. Şişmanoğlu, "Untersuchungen Zur Traditionellen Schmiedetechnik in Lykien", *Akten des II. Internationalen Lykien Symposions*, Wien, 6-12 Mai 1990, (1993), 201-209.

³² Strabon, *Geog.* 13. 631'de, Kibyralıların, demirişçiliğinde ve kaktımacılığında usta olduklarından bahseder. Fakat, demir yatağı olup olmadığı konusunda bilgi vermez.

³³ Mørkholm - Zahle 1972 ; Mørkholm - Zahle 1976; Vismara 1989a..

ilişkileri hakkında daha sağlam yorum yapma olanağı doğmuştur. Zira, elimizdeki arkeolojik ve dilbilimsel veriler Likya'nın kendi iç tarihi hakkında oldukça sınırlı bilgiler verirken, nümizmatik veriler, bize bu konuda fikir yürütebilmek için daha geniş imkanlar sunmaktadırlar.

Mørkholm, erken dönem sikkelerinde İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından başlayarak, Batı Likya ve Merkezi-Doğu Likya Bölgelerinde farklı ağırlık standartlarının kullanılmış olduğunu ortaya koymuştur³⁴. Merkezi ve Doğu Likya'da, "ağır standart" olarak adlandırılan, Pers sistemine yakın bir standart benimsenmişken, Batı Likya'da yaygın olarak, "hafif standart" olarak adlandırılan, Atina sistemine yakın bir standart kullanılmıştır. Erken gruplarda bütün bölgede ortak kullanılan standart ise "orta standart" olarak adlandırılır. Bölgesel standart farklılığının sebebi, Atina ve Pers etkisine bağlı olarak yorumlanabilirse de, bu öneri henüz kesin olarak ispatlanamaz³⁵.

Yaygın kanıya göre, Likya'nın, tip çeşitliliği bakımından son derece zengin olan Klasik Dönem sikke basımları, feodal beyleri ifade eden "dynastlar" veya kentler tarafından gerçekleştirilmiştir. Cahn, İ.Ö. 480-360 arası oldukça kısa bir zaman diliminde, sikkeler üzerinde yer alan yaklaşık otuz dynast ve on beş kent isminin fazla olduğunu ve dynast sözcüğünü kullanırken dikkatli olunması gerektiğini belirtir³⁶. Cahn'a göre, dynast olarak tanımlanan birçok isim, Perslerin izniyle sikke basan magistratları temsil ediyor olabilir ve dynast sözcüğü yalnızca arkeolojik ve dilbilimsel kanıtlarla kesin olarak bilinen kişiler için kullanılmalıdır. Bu düşüncenin aksini ispatlamak mümkün olmasa da, sadece sayısal çokluğa dayanması sorgulanabilir. Zira Likya'da ki önemli Klasik yerleşimleri düşünürsek, ki sadece Ksanthos'ta hakimiyet kurduğu kabul edilen yedi dynast sayılır, bu sayı hiç de fazla değildir. Zaten birçok ismin bir dynasti mı yoksa bir kenti mi tanımladığı belirsizdir. Ayrıca bazı sikkeler üzerinde, bey isimleri bir kent ismi ile birlikte yer alırken, örneğin Patara ve Tlos sikkelerinde olduğu gibi sadece kent ismi taşıyan örnekler vardır³⁷. Şu ana kadar adı bilinen herhangi bir dynastla doğrudan ilişkilendirilemeyen bu gibi merkezlerin, sadece kent adını taşıyan sikkeler basmalarının nedeni veya nedenleri belirsizdir³⁸.

Likya'nın Dynastik Dönem sikkelerinin sorunları üzerine daha pek çok örnek sunulabilir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, bugüne kadar, gerek kataloglarda gerekse diğer yayınlarda yer alan Likya sikkelerinin neredeyse tamamı arkeolojik kazılar dışında diğer yollarla ele geçirilmişlerdir. Bunun sonucunda sikkelerin çoğunluğunun geldiği kaynak bilinmemektedir. Yine de, Likya'da ele geçen iki

³⁴ Mørkholm 1964.

³⁵ Mørkholm–Neumann 1978, 5 vd. Burada ağırlık farkları ve nedenleri üzerine veriler ve düşünceler belirtilmiştir.

³⁶ Cahn 1975, 84 – 85.

³⁷ BMC*Lycia*, xxxvi- xxxvi, xiiv, Lev. VI, 13, Lev. VII, 4,5, 12-14, Lev. VIII, 2-3; SNG v *Aulock Lykien*, Lev. 137, 4185 – 4199.

³⁸ Vismara 1989a, 15-20'de, Wekhessere I'in Patara'da hüküm sürmüş olabileceğini belirtiyor. Vismara İ.Ö. 460-435 yılları arasında hüküm sürdüğünü öngördüğü Wekhessere I'in Patara'da, Ksanthos dynasti Kuprili'ye bağlı bir bey olduğunu ve Kuprili'nin zayıflamasından veya ölümünden sonra, etki alanını genişleterek Kadyanda, Tlos ve belki de Ksanthos'ta da sikke bastığını belirtir. Bu konu ile ilgili olarak aşağıda tekrar tartışılacaktır.

büyük define ve birkaç yeni buluntu, daha kapsamlı bilgiler edinilmesini sağlamıştır³⁹. Bunlardan literatüre "Dekadrahmi Definesi" olarak geçen Elmalı definesi, yurt dışına kaçırılmış ve yayınlanmış, daha sonra büyük bir kısmı geri getirilebilmiş olup, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunmaktadır. Halen devam eden Ksanthos, Patara, Limyra, Arykanda gibi merkezlerdeki kazılarda, şu ana kadar, Likya'nın erken dönemine ait çok az sayıda sikke örnekleri ele geçmiştir. Likya'nın bu dönemine ışık tutabilecek diğer merkezlerde ise, arkeolojik kazı çalışmaları henüz yoktur. Ayrıca Likya dilinin tam olarak çözümlenememiş olması neticesinde, Ksanthos Yazıtlı Dikmesi gibi tarihi belgelerin içeriği bütünüyle anlaşılammıştır. Bu da, Likya Dynastik Dönem hakkında bazı soruların yanıtsız kalmasında önemli etkenlerden biridir. Nitekim, bir bölgenin ekonomik yapısının ve ticaretinin tam olarak anlaşılabilmesi, o bölgenin siyasal, sosyal ve kültürel yapısı hakkında bilinenlerle doğru orantılıdır.

Likya sikke basımlarının daha iyi bilinen diğer dönemlerinde de sorunlar vardır. Troxell'in yaptığı çalışma Likya Birlik Dönemi sikke basımlarında ilk büyük adımdır. Fakat bu çalışma sonucunda da, grup kronolojileri, sikkelerin darp yerleri, İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde karşımıza çıkan bölgesel darpların nedenleri ve bölgesel darpların kesin sınırları gibi konular hala sorunludur.

III. Gordianus dönemi Likya sikkelerini araştıran von Aulock'un çalışması sonucunda bu dönemde Likya'ya neden sikke basma otonomisi tanındığı sorusuna kesin bir yanıt bulunamamıştır⁴⁰. Tüm bu sorunlarına rağmen Likya sikkeleri araştırmacıların her zaman ilgisini çekmiştir. Ayrıca, araştırmaların başlangıcından bugüne bu gibi sorunların çözümüne yönelik büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

Bütün bu bilgilere dayanarak, Likya'nın sikke basımları; Dynastik Dönem, Likya Birliği Dönemi ve III. Gordianus Dönemi olmak üzere üç ana başlık altında irdelenebilir.

Birinci dönem, yaklaşık İ.Ö. 520 ile 362/360 tarihleri arasındaki Dynastik Dönem'dir. Dynast sözcüğü Hellence "Dynastes (= Feodal bey)" kelimesinden gelir ve Klasik dönem boyunca Likya kentlerini yöneten yerel beyleri ifade eder. Bu dönemde basılan sikkelerin esas madeni gümüş ve temel birimi staterdir. Fakat aynı zamanda staterin alt birimleri olan daha düşük ağırlıklarda sikkeler basılmıştır. Likya'da bronz basım ilk kez, İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci çeyreğinde, "Likya kralı" olarak anılan son Likya beylerinden Perikle'nin sikkelerinde karşımıza çıkar. Altın sikke darbı ise, Likya'da hiçbir zaman görülmez.

³⁹ Podalia Definesi için bkz: N. Olcay – O. Mørkholm, "The Coin Hoard From Podalia", NC 11, 1971, 1-29; Elmalı Definesi için bkz: S. Fried, "The Decadrachm Hoard", CAAPE 1987, 1-10; J. H. Kagan, "The Decadrachm Hoard", CAAPE 1987, 21- 28; Birkaç yeni sikke buluntu örneği için: E. Keckmann, "Ein neuer Stater des Kuprilli aus Lykien", SM 35, 1985, 57-59; S. Hurter, "Kuprilli und Idâ. Ein neuer lykischer Stater", Kraay-Mørkholm Essays (1989), 99-100.

⁴⁰ Aulock 1974, 21 – 22. Aulock'un, bu konuda düşünülebilecek nedenler ve bunlar hakkındaki tartışmasına aşağıda ilgili bölümde değinilecektir.

İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreği ile 5. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki basımların genelinde yaban domuzu tipi kullanılmıştır. Yabandomuzu genellikle Apollon ile ilgili yorumlansa da⁴¹, kuşkusuz Likya faunasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim 2. - 3. yüzyıl yazarlarından Athenaeus (*Δειπνοσοφισταί* 14. 657E), Likya jambonunun antik çağda çok ünlü olduğunu belirtir. Diğer tipler; boğa, aslan, yunus gibi bazı hayvanlar ile fantastik veya mitolojik yaratıklardan oluşur. Bu erken örneklerin birkaçının üzerinde Hellence harflerle "KVB" yazısı okunmuştur⁴². Bu kısaltmanın, Herodot'un, Pers kralı Kserkes'in Yunanistan seferine katılan Likya gemilerinin komutanı olarak andığı, Kossikas'ın oğlu Kubernis'i tanımlayabileceği düşünülür. Fakat bu birkaç örnek dışında en erken Likya sikkeleri üzerinde yazı yoktur ve kesin olarak basım merkezleri bilinmese de, Batı Likya kaynaklı olmalıdırlar.

İ.Ö. 5. yüzyılın ilk dörtlütü sonlarında ise tip çeşitliliği artar ve sikkeler üzerinde tanrı, tanrıça ve mitolojik kahraman tipleriyle, sikkeyi basan kişinin -veya kent- Likçe karakterlerde adı görülmeye başlar. Aynı yüzyılın ortalarında ise, sikkeyi darp ettiren beyi tanımladığı düşünülen portreler ilk kez yer alırlar. Sikkeler üzerindeki Likya Bey tasvirlerinin çoğunluğu, başlarında Pers başlığı "tiara" ile betimlenmişlerdir. Bu olgu, Pers boyunduruğu ve Likya beylerinin Pers büyük kralına bağlılığıyla açıklanabilir.

İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren, Merkezi ve Doğu Likya ile Batı Likya'da basılan sikkelerin farklı ağırlık sistemlerine sahip oldukları gözlenmiştir⁴³. Buna göre, Merkezi ve Doğu Likya'da, Pers standartına daha yakın "ağır standart"; Batı Likya'da ise, Atina standartına daha yakın "hafif standart" kullanılmıştır. Bölge içindeki standart farklılığı, olasılıkla Atina ve Pers etki sahalarının göstergesi olarak yorumlanmışsa da, bu teoriyi doğrulayacak kesin bir veri yoktur⁴⁴.

Likyalılar, İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarında Atina tribut listelerinde üç kez anılırlar ve bu dönemde Attika-Delos Birliği'ne vergi ödedikleri (yıllık 10 talent) bilinmektedir. Bunun neticesinde Likya sikkeleri üzerinde, Atina tetradrahmilerinden esinlenen Athena/Malia başı sıkça görülür⁴⁵. Bugün Likçe ismi kesin olarak bilinen kentlerin, herhangi bir dynast ismi taşımadan, sadece kent adı ile belirtilen en erken sikkeleri ise İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülürler⁴⁶.

İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren Likya sikkelerinde yaygın olarak kullanılan triskeles ve onun çeşitlemeleri monoskeles, diskeles, tetraskeles sembollerinin anlamları bugün hala gizemini

⁴¹ E. Babelon, *Catalogue des monnaies grecques de la Bibliotheque nationale. Les Perses achéménides* (1893), lxxxix; *BMCLycia*, xxvii, dn. *.

⁴² Likya'nın en erken sikkelerinin birkaçının üzerinde Grekçe harfler ile "KVB" yazısı okunmuştur. Bu harflerin, Herodot'un anlatımlarına dayanarak, Kserkses'in Yunanistan seferinde Likya gemilerine komutanlık yapan Kossikas'ın oğlu Kubernis'i tanımlıyor olabileceği için ve Six'in bu konudaki farklı yorumunun tartışması için bkz: *BMCLycia*, xxvi, dn. †. Ayrıca *Kubernis = Kuprlli* karşılaştırması için bkz: *Mørkholm – Neumann 1978*, 6, M1, M2.

⁴³ *Mørkholm 1964*, 66 vdd.

⁴⁴ *Mørkholm – Zahle 1976*, 1976, 57-61.

⁴⁵ *Age*, 74.

⁴⁶ Kaynakçalarda bilinen kent adlarını taşıyan örnekler IV. Grup içinde incelenirler. Bu tür örnekler için bkz: *BMCLycia*, xxxvi-xxxvii, xiv, Lev. VI, 13, Lev. VII, 4,5, 12-14, Lev. VIII, 2,3; *SNG v Aulock Lykien*, Lev. 137, 4185-4199.

korumaktadır. Özellikle en yaygın kullanılan triskelesin, Apollon'dan dolayı güneşi temsil ettiği ve dini bir sembol olduğu varsayılmıştır⁴⁷. Yine triskeles ve varyasyonlarının, erken dönemde Likya'da, en azından Beyler arasındaki, politik bir birliği simgeledikleri de⁴⁸ düşünülmüştür. Fakat, bu varsayımları kanıtlayacak kesin bir veri henüz yoktur.

İ.Ö. 4. yüzyılın başlarından itibaren, Likya sikkeleri üzerinde Eukleidas'ın Athena tasvirinden kopyalanmış tanrıça başları da görülür⁴⁹. Yine aynı dönemlerden itibaren görülen Mithrapata ve Perikle'nin portrelerinde, öncekilerden oldukça farklı, daha plastik bir tasvir anlayışı gözlemlenir⁵⁰.

Likya Bölgesi Klasik Dönem sikkelerinin araştırmacılar tarafından gruplandırılmaları, kronolojileri, tipleri ve grupların ağırlık dağılımları aşağıda, TABLO 1-3'de verilmiştir.

"Likya Kralı" olarak bilinen Limyra dynastı Perikle'nin satrap isyanına katılması ve isyanın başarısızlıkla sonuçlanıp, Persler tarafından bastırılmasından sonra, Likya sikke basma otonomisini kaybetmiş görünmektedir. Fakat İskender'in Likya'yı fethine kadar, ticarete veya günlük alışverişlerde ne kullanıldığı sorusu cevapsız kalmaktadır. Çünkü, bu döneme ait, Likya'da ele geçmiş Pers sikkeleri yok gibidir. Likyalılar İskender'in fethinden sonra ve haleflerinin egemenlikleri boyunca da sikke basmamış görünmektedirler⁵¹.

Likya'nın ikinci sikke dönemi olan, Likya Birlik dönemi para basımlarını, Troxell, İ.Ö. 167 – İ.S. 43 tarihleri arasında, beş ayrı grupta incelemiştir⁵². I., III. ve V.gruplar bronz basımları, II.ve IV. gruplar ise, gümüş basımları içerirler. Bu dönem sikkelerinin ortak özelliği üzerlerinde Grekçe karakterlerde "ΛΥΚΙΩΝ" federal ethnikonu taşımalarıdır. Bu ethnikon sikke üzerinde çoğu kez "ΛΥ" şeklinde kısaltma olarak yer

⁴⁷ Triskelesin güneşi sembolize ettiği ve bu yüzden Apollon (Lykos= ışık epithetinden dolayı) ile ilişkili bir sembol olabileceği için bkz: HN, 688; Babelon, 482-483, 510 vd. ; G. Perrot – C. Chipiez, History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia (1892), 391. Hayvan başlı (zoomorphik) triskelesin dini anlamı için bkz: Mørkhom – Zahle 1972, 81. Triskeles- Mithras ilişkisi için bkz: v. Edith Paroda ve diğ., Alt-Iran (1962), 225.

⁴⁸T. R. Bryce, "Political Unity in Lycia during the Dynastic Period", JNES 42, 1983, 41-42; Mørkhom – Zahle 1972, 82 ve 113, dn. 446.

⁴⁹ SNG v *Aulock Lykien*, Lev. 138, 4209 – 4211; Mørkhom 1964, 74, Lev. 4, no.8; N. Olcay – O. Mørkhom, The Coin Hoard From Podalia, NC 11, 1971, no.16; Vismara 1989b, 289, no. 209-211.

⁵⁰ W. Schwabacher, "Lycian Coin Portraits", Essays Robinson (1968), 111-124; H.A.Cahn, "Dynast oder Satrap?," SM 25, 1975, 84 -91; J.Zahle, "Herrscherporträts auf Lykischen Münzen", Götter, Heroen, Herrscher in Lykien, 1990, 51vd.; J. Borchardt, "Die Bedeutung der lykischen Königshöfe für die Entstehung des Portraits", Antike Porträts 1999, 53-84.

⁵¹ BMCLycia, 69, Lev. XIV, 10-11 no'lu sikkeleri, Hill İ.Ö. 3. yüzyıla tarihlendirmiştir. Hill, bu sikkelerden birinin arka yüzünde Grekçe harflerle MY okumuştur. Bu sikke, D.R. Sear, Greek Coins and Their Values, Vol.II, 1979, 387, no. 4214'de Aiolis'ta bir kent olan Myrina'nın sikkesi olarak verilmiştir ve yaklaşık İ.Ö. 300 yılına tarihlenmiştir. Bu tanımlama doğrudur çünkü, şu ana kadar ki veriler, Likya'da İ.Ö. 3. yüzyılda sikke basımı olmadığını göstermektedir.

⁵² Troxell 1982, 10 vdd. Troxell, çalışmasında likya Birliği'nin İ.Ö. 2 yüzyılın başlarında varlığına dair kanıtları belirtmiştir. Fakat yine de, Birlik sikkelerinin (üzerlerinde "ΛΥΚΙΩΝ" ethnikonu taşıyanlar), Likya'nın Rhodos egemenliğinden kurtulduğu İ.Ö. 167 yılından sonra başlamış olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca sadece kent adı taşıyan küçük bronzların, İ.Ö. 167'den önce basılmış olabileceklerini belirtir. Zaten Hill bu tür örnekleri İ.Ö. 200-168 arasında vermiştir. Bu tür örnekler için bkz: BMCLycia, 41, no. 1-2, 60, no. 1-3, Lev. IX, 14, Lev. XIII, 3; SNG v *Aulock Lykien*, Lev. 140, 4273- 4275, Lev. 143, 4373.

alır. Bununla birlikte, I. Grup haricindeki, tüm gruplarda sikkeyi basan kentin adı, ya tam ya da kısaltma olarak Grekçe harflerle verilmiştir. En yaygın tipler Apollon ve Artemis ile onların belirteçleridir.

I.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında, Likya'da, Kragos ve Masikytos olarak iki farklı bölgesel darphane karşımıza çıkar. Aynı zamanda Likya'da iki dağ ismi olan bu bölgelerden Kragos, Batı Likya kentlerini, Masikytos ise Merkezi veya Orta Likya kentlerini kapsarlar. Bu sikkelerin ön veya arka yüzlerinde darp edildiği bölgenin ismi, "KP, KPA, KPAΓ" ve "MA, MAΣ, MAΣI" şeklinde yer alır. Bu sikkeler üzerinde sadece darp edildiği bölge adı yanısıra, bölge adı ile birlikte, sikkeyi basan ve o bölgeye dahil olan kentin adı da kısaltma olarak bulunabilir⁵³. Bu dönemde bölge ismi olmaksızın, sadece kent adına basılmış sikkeler de vardır (bkz. TABLO 4). Yalnızca bölge adını taşıyan seriler, tüm Likya'da serbest dolaşıma sahip sikkeler olmalıdırlar. Bunlarda da yaygın tipler Apollon ve Artemis ile onların belirteçleridir. Fakat IV. grup gümüşlerinin ve V. grup bronzlarının bazı serilerinde Augustus başı yer alır⁵⁴.

Troxell'in Likya Birliği dönemi sikke basımlarını gruplandırması, grupların kronolojileri, ağırlıklar ve bu dönemde sikke basan kentlerin listesi aşağıda verilmiştir (Bkz. TABLO 4, 5).

Likya'nın bu ikinci dönem sikke basımı, İ.S. 43 yılında İmparator Claudius'un, Likya'yı bir Roma Eyaleti yapmasıyla son bulur. Likyalılar bundan sonra, III. Gordianus dönemine kadar sikke basma hakkı elde edememişlerdir.

Bir Roma eyaleti olduktan sonra Likya'da, İ.S. 43-54 yılları arasında Claudius'un gümüş ve bronz, İ.S. 95-99 yılları arasında ise, Domitianus, Nerva ve Traianus'un gümüş eyalet sikkeleri basılmıştır. Bunların arka yüzlerinde bulunan Lyra betimlenmesi, Likya'daki Apollon kültünün etkisini yansıtır⁵⁵. Patara kazılarında, Claudius dönemi eyalet sikkelerinden birkaç örnek ele geçmiştir (Kat no. 90-93).

Likya kentleri yaklaşık iki yüz yıl aradan sonra, III. Gordianus döneminde tekrar sikke basma hakkı elde edebilmişlerdir. Tarihsel olaylara dayanan bazı öngörülere rağmen⁵⁶, bu dönemde Likya'ya tekrar sikke basma hakkının neden verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Nitekim bu hak, hemen iki yıl sonra, imparator Philippus zamanında tekrar geri alınmıştır. Bu dönemde, içinde Patara'nın da yer aldığı yirmi Likya kentinin sikke bastığı bilinmektedir⁵⁷. Bunların ön yüzlerinde III. Gordianus'un veya karısı Tranquillina'nın portreleri, arka yüzlerde ise, sikkeyi basan kentin adı ve kentle ilgili bir tip yer alır⁵⁸. Bu dönem sikkeleri üzerindeki yazılar Grekçedir. Gordianus zamanında sikke darbeden Likya kentleri ve kullandıkları tipler aşağıda verilmiştir (Bkz. TABLO 6).

Likya'nın, üçüncü kez sikke darbettirdiği bu dönemden sonra, Likya'da sikke basımı görülmez.

⁵³ Troxell 1982, Grup IV, Lev. 20-30, Grup V, Lev. 32, 33, 36, 37, 40.

⁵⁴ Age. Grup IV, Lev. 20 – 26, Grup V, Lev. 33, 35.

⁵⁵ Aulock 1974, 15; Bu tür örnekler için bkz: SNG v Aulock Lykien, Lev. 140, 4263 - 4268.

⁵⁶ Aulock 1974, 20 – 21.

⁵⁷ Age. 23 vd.

⁵⁸ Yaygın olarak yerel tipler kullanılsa da, birçok kent sikkesinde ortak olarak görülen tiplere (örneğin Tykhe gibi) de rastlanır. Bu tür örnekler için bkz: Aulock 1974, Lev. 3, 46, Lev. 4, 60, 61, 64, 67, Lev.8, 133, Lev. 10, 171-176, Lev.11, 178, Lev. 17, 340.

TABLO 1 : Six, Hill ve Mørholm'un Dynastik Dönem Likya Sikkeleri Gruplandırılmaları
(Zahle 1991, 154, Fig. 1).

	Six (1886/87) Grup	Hill (1895) Seri	Mørholm (1964) Grup
Likçe yazı taşımayanlar	<p>I İ.Ö. 520-480 Arka yüzde motifsiz incusum taşıyanlar</p> <p>II İ.Ö. 5. yy. Arka yüzde motifsiz incusum taşıyanlar</p> <p>III İ.Ö. 5. yy. Her iki yüzde motif taşıyanlar</p>	<p>I İ.Ö. 520-480 Arka yüzde motifsiz incusum taşıyanlar</p> <p>II İ.Ö. 500-460 Her iki yüzde hayvan motifi taşıyanlar</p> <p>III İ.Ö. 500-450 Arka yüzde triskeles taşıyanlar</p>	<p>I İ.Ö. 520-480 Arka yüzde motifsiz incusum taşıyanlar</p> <p>II İ.Ö. 500-440 Her iki yüzde motif taşıyanlar</p>
Likçe yazı taşıyanlar	<p>IV İ.Ö. 450-400 Arka yüzde triskeles taşıyanlar</p> <p>V İ.Ö. 400-360 (360-335) Arka yüzde triskeles taşımayanlar</p> <p>VI İ.Ö. 394-365 Ön yüzde arslan başı postu taşıyanlar</p>	<p>IV İ.Ö. 480-390 Dynastların ve kentlerin başlıca serileri</p> <p>V İ.Ö. 410-362 Başlıca tipi ön yüzde arslan başı postu olan daha geç sikkeler</p>	<p>III İ.Ö. 460-420 Dynast ve kentlerin erken serileri</p> <p>IV İ.Ö. 425-360 Dynastları ve kentlerin daha geç serileri Athena grubu Hafif ağırlık standartı.</p> <p>V İ.Ö. 400-360 Dynastların ve kentlerin daha geç serileri Ağır ağırlık standartı.</p>

TABLO 2 : Mørkholm ve Zahle'nin Dynastik Dönem Likya Sikkeleri Gruplandırılmaları
(Zahle 1991, syf. 155, Fig. 2).

Mørkholm	Zahle	
Grup 1	A	Tip : Ön yüzde, yaban domuzu ; arka yüzde, incusum Ağırlık Standardı : Orta standart Yazı : Birkaç sikke üzerinde Grekçe (?) veya Likçe harfler var Kronoloji : İ.Ö. 510 / 500 – 480 / 470 Tedavül Alanı : Bütün Likya'da veya bir kısmında
Grup 2 +3	B	Tip : Çeşitli ön ve arka yüz tipleri Ağırlık Standardı: Basımlarda farklı ağırlıklar Yazı :Birçoğunda bastıran kişinin veya kentin ismi olan Likçe harfler var. Kronoloji : İ.Ö 480 / 470 – 425 / 400 Tedavül Alanı : Batı, Merkezi (Orta) ve Doğu Likya (Milyas?)
Grup 4	C	Tip : Bazen farklı tipler olsa da, Athena başı karakteristiktir Ağırlık Standardı : Hafif standart Yazı : Basan kişinin veya kentin Likçe ismi Kronoloji : İ.Ö. 430 / 420 – 370 / 360 Tedavül Alanı : Batı Likya
Grup 5	D	Tip: Ön yüzde, arslan başı postu; arka yüzde, triskeles karakteristiktir Ağırlık Standardı : Ağır standart Yazı : Basan kişinin veya kentin Likçe ismi Kronoloji : İ.Ö. 400 – 370 / 360 Tedavül Alanı : Merkezi ve Doğu Likya (Milyas ?)

TABLO 3 : Dynastik Dönem Likya Sikkeleri Gruplarına Göre Ağırlık Ömekleri
(Zahle 1991, syf. 155, Fig. 3).

<u>GRUP A</u>	<u>GRUP B</u>	<u>GRUP C</u>	<u>GRUP D</u>
	10.50 - 11.00		
9.50 - 9.70	9.60 - 10.00		
9.20 - 9.50	9.75 - 9.90		9.75 - 9.90
9.10 - 9.30	9.55 - 9.75		9.70 - 9.80
	9.40 - 9.70		9.60 - 9.70
	9.20 - 9.50		
	9.00 - 9.30		
	8.70 - 9.10		
	8.20 - 8.60		
	8.10 - 8.40	8.10 - 8.50	
		7.70 - 7.90	

TABLO 4: Troxell'in Likya Birliği Sikkeleri Gruplandırması; Kronolojileri ve Ağırlıkları
(Troxell 1982'ye göre).

<p>I. GRUP (Bronzlar) (İ.Ö. 167- İ.Ö. Geç 2yy / Erken 1. yy.?)</p> <p>Seri 1 (İ.Ö. 167 – İ.Ö. Geç 2yy / Erken 1. yy.?) Dört Birim (Ort. Ağr. 3.35gr.): Y: Cepheden,elenkli Bellerophon bağı; AY: Ayakta Khimeira. ΛΥΚΙΩΝ. Çift Birim (Ort. Ağr. 2.15gr.): Y: Cepheden, Apollon bağı, bazen yanında yay veya ok; AY: Ayakta duran Apollon Patroos. ΛΥΚΙΩΝ. Birim (Ort. Ağr. 1.15gr.): Y: Cepheden,elenkli Apollon bağı, bazen yanında kithara; AY: Cepheden Artemiz bağı ve bazen yanında sadak veya yay. ΛΥΚΙΩΝ.</p> <p>Seri 2 (İ.Ö. 167 – İ.Ö. Geç 2yy / Erken 1. yy.?) Birim (Ort. Ağr. 1.07gr.): Y: Cepheden, ışın saçan Apollon bağı, bazen yanında kithara; AY: Sadak ve yay. ΛΥΚΙΩΝ.</p>
<p>II. GRUP (Gümüşler) (İ.Ö. 167 – İ.Ö. 1. yy. ortaları?)</p> <p>Drahmiler Y: Sağa dönük Apollon bağı ve genellikle bağının arkasında sadak ve yay. AY: Quadratum incusum içinde dik duran kithara. Kent adının kısaltması ve ΛΥΚΙΩΝ.</p> <p>Seri 1(Ort. Ağr. 2.7gr.) İ.Ö. 167- İ.Ö. 88 (Olympos ve Phaselis'in Birlik sikkeleri haricinde, bu iki kent in bastığı ve üzerinde Likya Birliği'nin belirteci "ΛΥΚΙΩΝ" tağımayan birkaç sahte birlik sikkesi vardır.) Seri 2(Ort. Ağr. 2.3 gr. alınabilir. Seri 1'e göre daha düşük) İ.Ö. 88 – İ.Ö. 84? (Sadece Limyra'nın Birlik sikkeleri ile Olympos ve Phaselis'in sahte Birlik sikkeleri) Seri 3(Ort. Ağr. 1.7gr. alınabilir.) İ.Ö. 84 – İ.Ö. 77? (Kyanae ve Limyra'nın Birlik sikkeleri ile Olympos ve Phaselis'in sahte Birlik sikkeleri)</p>
<p>III. GRUP (Bronzlar) (İ.Ö. Erken 1. yy. – İ.Ö. 1. yy. ortaları)</p> <p>Dört Birim (Ort. Ağr. 4.71gr.): Y: Cepheden, ayakta duran Apollon Patroos. AY: Quadratum incusum içinde dik duran kithara. Kent adının kısaltması ve ΛΥΚΙΩΝ. Çift Birim (Ort. Ağr. 2.74gr.): Y: Sağa dönük,elenkli Apollon bağı ve genellikle bağının arkasında sadak ve yay. AY: Quadratum incusum içinde profilden Artemis büstü. Kent adının kısaltması ve ΛΥΚΙΩΝ. Birim (Ort. Ağr. 1.35gr.): Y: Sağa dönük,elenkli Apollon bağı ve genellikle bağının arkasında sadak ve yay. AY: Quadratum incusum içinde, genellikle çapraz duran ve birbirini kesen, bazen yatay duran ve birbirine paralel sadak ve yay. Kent adının kısaltması ve ΛΥΚΙΩΝ.</p>

IV. GRUP (Gümüşler) (İ.Ö. 48 – İ.S. 43) Likya'da, Kragos ve Masikyotos olmak üzere, iki ayrı bölgesel basım başlar.

Drahmiler (Ort. Ağr. 3.50 alınabilir.) (İ.Ö. 48- İ.Ö. 19/18) ÖY: Profilden, Augustus başı ve "ΛΥ" kısaltması. **AY:** Yuvarlak şerit bordürle çevrelenmiş, dik duran iki kithara. Bölgesel basımı belirten (KP (KPA, KPAΓ) = Kragos veya MA (MAΣ, MAΣΙ) = Masikyotos); veya hem bölge hem kent adının kısaltmasını taşırlar. (TΛΩ KP = Tlos-Kragos)

Hemidrahmiler (Ort. Ağr. 1.75 alınabilir.)

Seri 1-7 (Seri 1-6, İ.Ö. 48 – İ.Ö. 19/18 ; Seri 7, İ.Ö. 19/18 – İ.S. 43); ÖY: Profilden, defne taçlı Apollon başı. Bazen "ΛΥ" kısaltması. **AY:** Quadratum incusum içinde dik duran kithara. Ljandlar farklı biçimlerde görülür; şayet ön yüzde "ΛΥ" kısaltması varsa, arka yüzde, sadece bölgesel basımı belirten kısaltma (KP (KPA, KPAΓ) = Kragos veya MA (MAΣ, MAΣΙ) = Masikyotos); KP (KPA) veya MA (MAΣ) ve ΛΥΚΙΩΝ (bazen ΛΥΚΙ şeklinde); sadece kent adının kısaltması olanlar (ΠΙ = Pınara, ΜΥΡΑ = Myra, ΚΥ = Kyaneae).

Çeyrek Drahmiler (Ort. Ağr. 0.75 alınabilir.) (İ.Ö. 48- İ.Ö. 19/18) ÖY: Profilden, stephaneli Artemis başı ve "ΛΥ" kısaltması (bazen ΛΥΚΙΩΝ şeklinde). **AY:** Quadratum incusum içinde dik duran sadak. KP veya MA. Kent adına basılanlarda, kent adının kısaltması da yer alır (TΛ KP = Tlos-Kragos; TEΛ KP =Telmessos-Kragos; MY MA= Myra- Masikyotos).

V. GRUP (Bronzlar) (yak. İ.Ö. 30 – İ.S. 43) Kragos ve Masikyotos Bölgesel Basımları

Seri A (İ.Ö. yak. İ.Ö. 30- yak. İ.Ö. 27); Seri B (İ.Ö. -İ.Ö. 23); Seri C (İ.Ö. 23-İ.Ö. 19/18?) ; Seri D (Seri C'den hemen sonra) ; Seri E (Seri D'den hemen sonra, fakat İ.S. 14'ten önce).

SERİ A – E

Çift Birim (Seri A, C, D, E) (Ort. Ağr. Seri A: 9.64gr. ; Seri C: 6.04gr. ; Seri D: 4.40 gr. ; Seri E: 5.87 gr.)
ÖY: Profilden Apollon başı. ΛΥ=Lykion (SERİ A-D) veya KP=Kragos (SERİ E). **AY:** Bitkisel çelenkle çevrelenmiş kithara (SERİ A, C, D) veya Ayakta duran Apollon Patroos (SERİ E). ΛΥ(Bazen ΛΥΚΙ) KP = Lykion-Kragos veya ΛΥ(Bazen ΛΥΚΙ) MA = Lykion-Masikyotos (SERİ A-D); veya sadece KP=Kragos (SERİ E); veya kent adının kısaltması ve KP veya MA (TΛΩ veya TΛ- KP = Tlos Kragos, KP-ΞAN= Kragos-Ksanthos, MA- ΙΠΠΟΛΟ = Masikyotos- Bilinmiyor (Hippolakhos?))

Birim (Seri A, B, C, D, E) (Ort. Ağr. Seri A: 4. 69gr. ; Seri B: 3.48 gr. ; Seri C: 3.54gr. ; Seri D: 2.71gr. ; Seri E: 3.06gr.) **ÖY:** Profilden Artemis başı. Kent adının kısaltması (ΔΙ=Dias? (Bugün yeri bilinmiyor), ΕΠ=?Bilinmiyor)(sadece SERİ A'da) veya ΛΥ=Lykion veya KP=Kragos (SERİ E) veya MA (SERİ A). **AY:** Ayakta duran geyik (SERİ A, B). ; dik duran sadak (SERİ C, D) veya Ayakta duran Artemis (SERİ E). ΛΥ(Bazen ΛΥΚΙ) KP = Lykion-Kragos veya ΛΥ(Bazen ΛΥΚΙΩΝ veya ΛΥΚΙ) MA = Lykion-Masikyotos veya kent adının kısaltması ve KP veya MA (TΛΩ veya TΛ- KP = Tlos Kragos, KP-ΞAN= Kragos-Ksanthos, MA- ΙΠΠΟΛΟ = Masikyotos- ?Bilinmiyor (Hippolakhos?)); sadece MA ya da KP veya sadece kent adı (MY=Myra).

Yarım Birim (Seri A, B, E) (Ort. Ağr. Ser. A: 2.36gr. ; Seri B: 1.53gr. ; Seri E: 1.72gr.)

ÖY: Profilden Apollon başı (SERİ A); profilden Artemis başı (SERİ B) veya profilden Hermes (bazı örneklerde Augustus) başı (SERİ E). Kent adının kısaltması ($\Delta I = \text{Dias?}$ (Bugün yeri bilinmiyor), $E\Gamma = \text{?Bilinmiyor}$) (sadece SERİ A'da) veya $\Lambda Y = \text{Lykion}$ veya $KP = \text{Kragos}$ (SERİ E). **AY:** Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay (SERİ A); Quadratum incusum içinde dik duran sadak (SERİ B) veya Quadratum incusum içinde kerykeion (SERİ E). ΛY (Bazen ΛYKI) $KP = \text{Lykion-Kragos}$ veya ΛY (Bazen $\Lambda YKI\Omega N$ veya ΛYKI) $MA = \text{Lykion-Masikytos}$ veya kent adının kısaltması ve KP veya MA ($T\Lambda - KP = \text{Tlos Kragos}$, $MA - \text{I}\Pi$ (bazen $\text{I}\Pi\text{P}\text{O} = \text{Masikytos- ?Bilinmiyor}$ (Hippolakhos?)); sadece MA ya da KP .

Çeyrek Birim (Seri A) (Ort. Ağr. 1.1gr.) **ÖY:** Profilden Artemis başı. Kent adının kısaltması ($\Delta I = \text{Dias?}$ (Bugün yeri bilinmiyor), $E\Gamma = \text{?Bilinmiyor}$) veya $\Lambda Y = \text{Lykion}$ veya $MA = \text{Masikytos}$. **AY:** Dik duran sadak. ΛY (Bazen ΛYKI) $KP = \text{Lykion-Kragos}$ veya ΛY (Bazen $\Lambda YKI\Omega N$ veya ΛYKI) $MA = \text{Lykion-Masikytos}$ veya kent adının kısaltması ve KP veya MA ($T\Lambda - KP = \text{Tlos Kragos}$, $MA - \text{I}\Pi$ (bazen $\text{I}\Pi\text{P}\text{O} = \text{Masikytos- ?Bilinmiyor}$ (Hippolakhos?)); sadece MA ya da KP .

Sestertius (Seri B) (Ort. Ağr. 25.12 gr.) **ÖY:** Profilden Augustus başı. $\Lambda Y = \text{Lykion}$ (Bazen hiç yazı yok). **AY:** Genellikle bitkisel çelenkle çevrelenmiş, dik duran kithara. ΛY ve kent adının kısaltması ($\Lambda Y KY = \text{Lykion-Kyanaeae}$) veya ΛY (Bazen $\Lambda YKI\Omega N$ veya ΛYKI) $MA = \text{Lykion-Masikytos}$, veya kent adı ile birlikte ($T\Lambda - KP = \text{Tlos Kragos}$, $TE\Lambda - KP = \text{Telmessos- Kragos}$).

Dupondius (SERİ B) (Ort. Ağr. 14.26gr.) **ÖY:** Profilden Apollon başı. $\Lambda Y = \text{Lykion}$ **AY:** Bazen bitkisel çelenkle çevrelenmiş Tripod. Bölge ve kent adı birlikte ($TE\Lambda - KP = \text{Telmessos- Kragos}$, $T\Lambda$ (Bazen $T\Lambda\omega$) - $KP = \text{Tlos Kragos}$) veya ethnikon ile bölge adı ($\Lambda YKI\Omega N MA = \text{Lykion- Masikytos}$).

SERİ F (Belirsiz seri) (Seri E'den sonra)

- **ÖY:** Profilden Apollon başı. $\Lambda Y = \text{Lykion}$ veya hiç yazı yok. **AY:** Tripod. Ön yüzünde hiç yazı olmayanlarda; kent adı ve bölge adı ($T\Lambda\Omega KP = \text{Tlos- Kragos}$) veya ön yüzünde " ΛY " olanlarda; sadece kent adı ($T\Lambda = \text{Tlos}$). (Ort. Ağr. 8.79gr.)

- **ÖY:** Profilden Apollon başı. **AY:** Profilden Artemis başı veya ayakta duran Apollan Patroos. Sadece bölge adı ($MA = \text{Masikytos}$). (Otr. Ağr.3.99gr.)

SERİ G (Belirsiz seri) (Seri F'den sonra- İ.S. 43)

- **ÖY:** Profilden Apollon başı. Sadece $KP = \text{Kragos}$ veya $\Lambda Y = \text{Lykion}$ veya $MA = \text{Masikytos}$. **AY:** Profilden Artemis başı. Sadece $\Lambda Y = \text{Lykion}$ veya $MA = \text{Masikytos}$ (Ort. Ağr.3.87gr.)

- **ÖY:** Ayakta duran geyik. Sadece $KP = \text{Kragos}$ veya $MA = \text{Masikytos}$. **AY:** Kithara. $\Lambda Y = \text{Lykion}$. (Ort. Ağr.2.46gr.)

TABLO 5: Troxell'in Çalışmasına Göre, Likya Birliği Döneminde Sikke Basan Kentler ve Bölgesel Basımlar (Troxell 1982, 235-236)*.

KENTLER	I. GRUP	II. GRUP	III. GRUP	IV.GRUP	V.GRUP
Antiphellos		+	+		
Aperlae		+	+		
Arykanda			+		
Gagae		+	+		
Kadyanda		+	+		
Kragos				+	+
Ksanthos		+	+		
Ksanthos - Kragos					+
Kyaneae		+	+	+	+
Likya (Genel; kent ismi yok)	+				
Limyra		+	+		
Masikytos				+	+
Myra		+	+	+	
Myra - Masikytos				+	+
Olympos		+			
		(Gerçek ve sahte Birlik Sikkeleri)			
Patara		+	+		
Phaselis		+			
		(Gerçek ve sahte Birlik Sikkeleri)			
Phellos		+	+		
Pınara		+	+	+	
Rhodiapolis		+			
Sidyma		+			
Telmessos - Kragos				+	+
Tlos		+	+		+
Tlos -Kragos				+	+
Trabendae		+	+		

* Troxell, bugün kesin olarak bilinmeyen kentleri, Birlik sikkeleri basan kentler arasında vermiyor. Oysa, yaptığı katalogda, KR ΔΙ (Kragos – Dias ?); KP ΕΠ (Kragos - ? (Bilinmiyor)) ve MA ΙΠΠΟ (bazen ΙΠΠΟΛΟ) (Masikytos – Hippolokhos? (Glaukos'un babasının isminden dolayı)) örneklerini dahil etmiştir. Fakat, çalışmasının ekler bölümünde sadece Dias'tan bahsetmekte ve herhangi bir gerekçe belirtmeden,

Dias'ın bir Birlik basıcısı olmadığını söylemektedir (Troxell, 238). Burada, Troxell'in listesine uygun olarak, bu kentler dahil edilmemiştir.

TABLO 6: H. v. Aulock'un, III. Gordianus Döneminde Sikke Basmış Olan Likya Kentleri ve Sikke Tipleri Sınıflandırması (v. Aulock 1974, 23-26).

Hepsinde ortak olan Ön Yüz (İ.S. 242 – 244)		1. III. Gordianus : İmparatorun, sağa dönük, genellikle defne yaprağı diademli, bazen şua taçlı veya aslan başı postlu, zırlı büstü. AYT KAI M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB. 2. Tranquillina : İmparatoriçenin stephaneli, giysili büstü. CABEINIA TRANKYΛΛEINA CEB.	
KENTLER	ARKA YÜZ TİPLERİ	LEJAND	
1 Akalissos	Apollon, Dioskur, Herakles, Helena, Tykhe, Tapınak, Binici (Atlı) tanrı	ΑΚΑΛΙCCEΩΝ	
2 Antiphellos	Tykhe	ΑΝΤΙΦΕΛΜΕΙΤΩΝ	
3 Aperlai	Tykhe, Altar, Tapınak	ΑΠΕΡΛΕΙΤΩΝ	
4 Arneai	Pan, Tykhe, Nympe ve Pan	ΑΡΝΕΑΤΩΝ	
5 Arykanda	Ares, Herakles, Tykhe, Quadriga, Binici (Atlı) tanrı, Domuz kafası tutan kartal	ΑΡΥΚΑΝΔΕΩΝ	
6 Gagai	Nemesis, Tapınak, İki belirsiz tanrı	ΓΑΓΑΤΩΝ	
7 Kandyba	Tykhe, Deukalion	ΚΑΝΔΥΒΕΩΝ	
8 Khoma	Tykhe, Binici (Atlı) tanrı (Kakasbos)	ΧΩΜΑΤΕΙΤΩΝ	
9 Korydalla	Herakles, Artemis Eleuthera, Athena, Tykhe, Tapınak, Binici (Atlı) tanrı	ΚΟΡΥΔΑΛΛΕΩΝ	
10 Kyaneae	Apollon, Ares, Artemis Eleuthera, Binici (Atlı) tanrı, Bilicilik (Kehanet)	ΚΥΑΝΕΙΤΩΝ	
11 Limyra	Zeus, Nike, Tykhe, Nehir tanrısı (Limyros), Bilicilik (Kehanet)	ΛΙΜΥΡΕΩΝ (Bazen XRHCΜOC ile birlikte) veya ΛΙΜΥΡOC	

12	Myra	Zeus, Artemis Eleuthera, Nike, Tykhe, Artemis Eleuthera ve Nike, Artemis Eleuthera ve Apollon (Patara ile homonoia sikkelerinde), Tapınak, Artemis Eleuthera ile Tykhe ve belirsiz bir tanrı, İki belirsiz tanrı, Gövdesine iki yılan sarılmış Mersin ağacının dalları arasından çıkan Artemis Eleuthera kült yontusu ve ağacı kesmeye çelışan eli baltalı iki kişi, Sütunun üzerinde duran bir adam ve sütunun altında ağaçtan yapılmış ve dallarla süslenmiş bir atlık	ΜΥΡΕΩΝ
13	Olympos	Apollon, Hephaistos	ΟΛΥΜΠΗΝΩΝ
14	Patara	Apollon Patareus, Dionysos ve Nymphe, Herakles ve Antaios, Homonoia, Tykhe, Artemis Eleuthera ve Apollon (Myra ile homonoia sikkelerinde), Bellerophon ve Khimaira, tapınağının içinde Apollon Patareus, Apollon Propylaeus	ΠΑΤΑΡΕΩΝ (Bazen ΟΜΟΝΟΙΑ ile birlikte. Myra ile bastığı homonoia sikkelerinde, ΜΥΡΕΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ ile birlikte)
15	Phaselis	Aphrodite, Athena, Tykhe, Gemi	ΦΑΣΗΛΙΤΩΝ veya ΦΑΣΗΛΕΙΤΩΝ
16	Phellos	Aphrodite	ΦΕΛΛΕΙΤΩΝ
17	Podalia	Apollon, Ares	ΠΟΔΑΛΙΩΤΩΝ
18	Rhodiapolis	Apollon, Athena, Nemesis, Avcı Artemis	ΡΟΔΙΑΠΟΛΕΙΤΩΝ
19	Tlos	Pan (Satyr de olabilir), Nike, Tykhe, Çifte baltalı tanrı veya heros, Asker tanrı (veya heros?), Binici (Atlı) tanrı	ΤΛΩΕΩΝ
20	Trebenna	Apollon, Dionysos, Zeus, Athena, Tykhe	ΤΡΕΒΕΝΝΑΤΩΝ

II.4.2. Patara Kentinin Bastırdığı Sikkeler

Patara, Likya Bölgesi'nin yukarıda bahsettiğimiz üç büyük döneminde de sikke darbetmiş önemli kentlerindendir. Bu yüzden, kentin sikkelerini, bu dönemleri ifade eden ana başlıklar altında incelemek yerinde olacaktır.

II.4.2.a. Dynastik Dönem

Patara'nın Dynastik döneme ait bilinen çok az sayıdaki sikkeleri genel kataloglarda ve Likya sikkeleri konusunda yapılan diğer çalışmalarda yer almıştır⁵⁹. Kentin bu dönem sikkeleri üzerine özel bir çalışma yoktur. Patara kazılarında, şu ana kadar bu döneme ait kent sikkesi ele geçmemiştir.

Kaynakçalarda yer almış çok az sayıdaki Patara sikkelerinin hepsinde aynı tip kullanılmıştır. Ön yüzde; Attik miğferli Athena / Malia (Likçe) başı, arka yüzde; petasoslu Hermes başı ve kent adının, çoğul genetiv (*Pttarazi veya Ptterezē*) olarak Likçe formu (Lev. I, 1-3). Ön ve arka yüz tiplerini ayrıntılıca incelemeden önce, kataloglarda yanlış okumadan dolayı Patara'ya atfedilen veya üzerinde yazı olmamasından dolayı Patara'ya atfedilmesi şüpheli olan örnekleri belirtmek gerekecektir.

Öncelikle, BMC'de Patara'ya atfedilmiş olan⁶⁰, diğer Patara sikkelerinden daha erken bir tarihte basılmış (yak. İ.Ö. 440) ve Patara sikkelerinin bilindik tiplerinden tamamen farklı bir örneği ele alalım (Lev. I, 6, Çiz. 3). Sikke, ön yüzünde yaban domuzu protomu ve arka yüzde, şerit bordürle çevrili quadratum incusum içinde merkezi çemberli tetraskeles taşıyan bir staterdir. Hill, çelişkilerini ve bu örneğin, daha sonraki Hermes tipi ile özgün olan, Patara sikkeleriyle tamamen farklılığını söylemesine karşın, sikke üzerinde Grekçe harflerle "ΠΤΤ" yazısını okumuştur. Sonunda, doğal olarak, bu harfleri, "Pttara" ile eşitlemiştir. Hill'den önce, Fellows aynı sikkenin üzerinde likçe karakterlerle "T^ ^ΛF" yazısını okumuştur ve, aynı ön ve arka yüz tipini kullanmış olan, dynast Tethiweibi'nin bastırdığı sikkeler arasında vermiştir⁶¹ (Lev. I, Çiz. 3). Sikke üzerinde belirgin olan beş harf mevcuttur. Hem bu sebeple, hem de bu dönemde sikkeler üzerinde hiç grekçe karakterlerin kullanılmamış olması ve sikke tipinin, Patara'nın bilinen tiplerinden çok farklı olması nedenleriyle, Hill'in okuması kesinlikle yanlıştır. Okunuşta sikkenin kalıp yönü önemlidir. Zira Hill, kalıba farklı bir yönden bakarak, Likçede, bugünkü "v" sesini veren "ƒ" harfini "Π" olarak okumuştur (Lev. I, 6 ile Lev. I, çiz. 3'ü karşı.). Sonuç olarak, İ.Ö. 440 yılına tarihlenen bu sikkenin, Patara kent sikkesi olmadığı kesindir.

Genel kataloglarda ve ilgili kaynakçalarda, Patara'nın kendi baskısı olduğu, üzerlerinde taşıdığı lejandlarla kesin olan, birbirinden farklı toplam üç adet gümüş stater yer almıştır (Lev. I, 1-3). Bunların

⁵⁹ Fellows, Lev. XIII, 1-2; BMC*Lycia*, I, 27, Lev. VII, 4-5; SNG*vAul Lykien*, Lev. 138, 4195; Vismara 1989b, 261, no. 191, Lev. XX, 191; Mørkholm 1964, 72; Mørkholm - Neuman 1978, 23, M 212, 29, M 241.

⁶⁰ BMC *Lycia*, xxxvii, (23), Lev. VI, no.13.

⁶¹ Fellows, Lev. I, no. 4.

haricinde, v. Aulock'un yapmış olduğu katalogda yer alan⁶², 1.07 gr. ağırlığındaki bir adet diobolün (Lev. I, 5), Patara kent baskısı olup olmadığı şüphelidir. Bu sikke üzerinde, Patara kent baskıları gibi Athena – Hermes tipi yer almasına rağmen, hiç yazı bulunmamaktadır. H. v. Aulock, aynı tipi taşıyan Tlos kent baskılarının varlığından dolayı, bu sikkenin Tlos veya Patara'ya ait olabileceğini belirtmiştir⁶³.

Vismara'nın çalışmasında yer alan bir adet staterin, ön yüzünde Attik miğferli Athena/Malia başı, arka yüzünde petasoslu Hermes başı ve kerykeion yer almaktadır ve üzerinde sadece "r" harfi okunabilmektedir⁶⁴. Vismara şüphesini de belirterek, bu sikkenin Patara kent baskısı olabileceğini belirtmiştir (Lev. I, 4).

Yine, v. Aulock'un hazırladığı katalogda yer alan⁶⁵ ve Patara kent baskısı olduğu, üzerinde taşıdığı lejandla kesin olan sikkelerden biri, gümüş stater, ağırlığı ile dikkat çekicidir (Lev. I, 3). Çünkü, 5.81gr. ağırlığı ile, Likya'da kullanılan sistemlere ve Patara'nın diğer örneklerine uymaz. Ayrıca, kaçak yollarla yurtdışına çıkarıldığından dolayı, nasıl ve nereden ele geçtiğinin bilinmemesi dolayısıyla, bu örneğin gerçek olduğuna şüphe ile bakmak gerekir. Fakat, v. Aulock'tan sonra, O. Mørholm ve G. Neumann da, yaptıkları ortak çalışmada bu sikkeyi, herhangi bir şüphe belirtmeksizin, Patara kent sikkesi olarak vermişlerdir⁶⁶.

Şayet, yukarıda tartıştığımız dört örneği dahil etmezsek, kaynakçalardan bilinen iki adet Patara kent sikkesi kalmaktadır (Lev. I, 1-2). Bunların, ön yüzlerinde, Attik miğferli Athena başı, arka yüzlerinde petasoslu Hermes başı bulunur. Her üçü de, İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Likya'da yaygın kullanılan "Haff standart" da basılmış sataterlerdir ve yaklaşık İ.Ö. 400 yıllarına tarihlenmişlerdir⁶⁷. İlk örneğin (Lev. I, 1) arka yüzündeki Hermes başı, quadratum incusum içinde yer alır ve başın arkasındaki boşlukta bir kerykeion verilmiştir. Quadratum incusum içinde yer alışıyla, Hill'in, Patara dynastisi olabileceğini öngördüğü, Hetruma'nın bastırdığı ve aynı tipi taşıyan sikkeyle (Lev. I, 8) benzerdir. Tlos kentinin bastırdığı bir staterin (Lev. I, 7) arka yüzünde yer alan Hermes başının arkasındaki boşlukta, yine bir kerykeion verilmiştir. Diğer Patara sikkesinin (Lev. I, 2) ve, yukarıda tartıştığımız, Patara sikkesi oldukları kesin olmayan örneklerin (Lev. I, 3-5) arka yüzlerindeki Hermes başı, yuvarlak incusum içinde yer alır ve noktalı bordürle çevrelenmiştir. Bu özellikleriyle, aynı tipi taşıyan, dynast II. Wekhessere'nin (Lev. I, 9) ve Tlos'un (Lev. I, 7) bastırdığı sikkelerle bağlantılıdır.

Patara'ya özgü görünen Hermes tipini ve İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren, Likya sikkelerinde yaygın kullanılan ve Patara kent sikkelerinin ön yüz tipini oluşturan Athena başını biraz daha kapsamlıca irdelenmek gerekmektedir.

⁶² SNG v. Aul. Lykien, Lev. 138, 4195.

⁶³ Age. Lev. 138, 4196.

⁶⁴ Vismara 1989b, 261, no. 191, Lev. XX, 191.

⁶⁵ SNG v. Aul. Lykien, Lev. 138, 4195.

⁶⁶ Mørholm - Neuman 1978, 29, M 241b.

⁶⁷ BMC Lycia, 27, no. 119-120.

İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren, Likya'da birçok dynast ve kent sikkelerinde yaygın olarak kullanılan Attika miğferli Athena/Malia⁶⁸ başı, Patara'nın kent sikkelerinde ön yüz tipini oluşturmuştur. Genel kaniya göre, Likya sikkeleri üzerinde görülen Athena başı, İ.Ö. 480' den 3. yüzyıla kadar Atina'nın değişmez ön yüz tipinden kopya edilmiş veya ondan esinlenmiştir⁶⁹. Genel olarak, Athena, üzerinde üç zeytin yaprağı ve bitki demeti bulunan bir Attika miğferi taşımaktadır. Yine de, Likya'da bazı yerel özellikler göze çarpar. Dynast veya kent sikkelerinin birçoğunda, Athena başı bazen sağa, bazen sola dönmüşken Atina sikkelerinde baş her zaman sağa dönüktür. Patara'nın bilinen kent sikkelerinde Athena hep sağa dönüktür. Likya sikkeleri üzerinde baş, sikke yüzeyini tamamen kaplamaz ve daha küçük işlenmiştir. Atina sikkeleri üzerinde ise, baş bütün alanı kaplamaktadır. Çoğu örnek Atina orijinalinin bütün ayrıntılarını içermemektedir; miğfer üzerinde zeytin yaprakları bulunmayabilir veya Atina'da olduğu gibi üç değil, dört zeytin yaprağı olabilir. Atina'da 5. yüzyıl boyunca fizyonomide bir tek biçimlilik görülürken, Likya'da Athena tasvirlerinde çok çeşitli fizyonomiye rastlanır⁷⁰. Athena tipi, Atina sikkelerinden esinlenmiş olsa da, Likya'da farklı bir yerel stil gelişimi izlenebilmektedir.

Patara sikkelerinin dahil olduğu IV. Grup içinde karakteristik olan Athena tipi; Kheriga, Kherei, Artumpara, Aruwatjesi, Ddenewe, Ddentmi, Krnna, Hetruma, II.Wekhssere, Erbbina gibi dynastlar ve Xanthos, Patara, Tlos, Kadyanda, Pınara, Telmessos gibi kentler tarafından yaygın kullanılmıştır ve bu grup içindeki Athena başlı örnekler, İ.Ö. 440-430'lardan başlatılır.⁷¹ Ayrıca birçok Likya sikkesi üzerinde arka yüz tipi olarak Athena'nın kutsal hayvanı baykuş görülür⁷². Özellikle İ.Ö. 5. yüzyılın içlerinde, Atina sikkelerinin geniş bir alana yayıldığı ve diğer merkezlere göre daha yoğun uluslar arası dolaşıma sahip olduğu bilinmektedir. Merkezi Likya'da bulunan, İ.Ö. 440-430'lardan bir sikke kümesi, Atina sikkelerinin Likya'ya girdiğini göstermektedir⁷³.

Yaklaşık İ.Ö. 465 /450 yıllarında, Attik hafif standartının, Batı Likya'da o zamana kadar kullanılan orta standartın yerini alması ve erken dönem sikke basımlarının son bulduğu İ.Ö. 360 yıllarına kadar varlığını sürdürmesi de, Atina sikkelerinin Likya'daki olası etkisini gösterir.

İ.Ö. 480 yılında, Kserkses'in Yunanistan seferine elli gemi ile katılan Likya, 5. yüzyılın ortalarında Delos Birliği'nin bir üyesi gözükmektedir. İ.Ö. 449'daki Kallias Barışı sonunda, Yunanistan ve Pers ülkesi arasındaki sınırlar, Likya'nın doğusunda buluşmuştur. Bu tarihsel veriler, Likya sikkeleri üzerinde, hem ağırlık standartında hem de motiflerde görülen etki ile beraber, bu dönem içinde Likya ile Atina arasındaki

⁶⁸ Athena=Malia eşitlemesine dair veriler için bkz: T. R. Bryce - J. Zahle, *The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986), 117 vdd.

⁶⁹ Mørholm – Zahle 1976, 75.

⁷⁰ Age. 75 - 76.

⁷¹ Age.

⁷² Age. 75.

⁷³ Age.

ilişkiyi yansıtır⁷⁴. Fakat Likya sikkeleri üzerinde Athena başının, gerçek anlamda İ.Ö. 430'lardan sonra popüler olması; aynı dönemde Likyalıların Atina'ya karşı Pers ve Sparta'nın yanında yer almış görünmeleri ve Melesandros'a karşı koymaları⁷⁵ gerçeği ile örtüşmemektedir. Belki de Likya, Delos Birliği'nin bir üyesi iken kullandığı bu tipi, daha sonra da benimsemiş ve severek kullanmaya devam etmişti. Elbette ki, Atina sikkelerinin o dönemdeki yaygınlığından dolayı, Athena tipini kullanmanın, uluslararası dolaşımda Likya sikkelerine bazı avantajlar veya prestij kazandırabileceği de düşünülmüş olabilir.

Hermes betimlemeleri, Likya'da en erken Kuprllı sikkelerinde karşımıza çıkar⁷⁶. Bu örneklerde, Hermes ayakta durmaktadır, giyimlidir ve bazen omuzunda bir buzağı taşımaktadır. Hermes başı ise, Patara sikkeleri haricinde, kentlerden sadece Tlos, dynastlardan ise, II. Wekhssere ve Hêtruma sikkelerinde kullanılan bir tiptir⁷⁷. Bu dynastlar veya kentler tarafından kullanılsa da, Hermes başı, Patara'ya özgü bir tip gibi gözükmemektedir⁷⁸. Nüvizmatik veriler dışında, Hermes'in Likya'da bir kültü olup olmadığını kanıtlayacak herhangi bir ipucu yoktur. İlyada'da, Sarpedon'un cesedinin Likya'ya ulaştırılması görevini üstlenmiştir⁷⁹. Diğer yandan, özellikle Patara sikkeleri için karakteristik olması belki de, ticaretin ve tüccarların koruyucu tanrısı olması vasfıyla ilgili olabilir. Nitekim, Likya için çok önemli bir limana sahip olan Patara, tıpkı daha geç dönemlerde olduğu gibi, erken dönemde de aynı önemde bir ticaret merkezi olmalıdır. Fakat bu durumda, Hermes başının, Tlos kent sikkeleri üzerindeki varlığını açıklamak problemli görünmektedir. Hermes başı, Likya Birlik sikkelerinde, V. Grubun, E serisinde, Massikyos ve Kragos bölgesel basımlarının "yarım birlik" birimleri üzerinde, ön yüz tipini oluşturmuştur. Ayrıca, Likya Birliği döneminde basılan, Patara gümüş drahmilerin arka yüzlerinde sembol olarak kerykeion kullanılmıştır⁸⁰. Likya'nın, III. Gordianus dönemi sikkelerinde ise, hiç karşımıza çıkmaz.

Burada şu soru akla gelmektedir; Patara'daki bilicilik merkezi çok ünlü olan ve daha sonraki dönemlerde Likya'nın en önemli tanrısı konumundaki Apollon, Patara'nın Dynastik Dönem kent sikkeleri üzerinde neden tasvir edilmemiştir? Likya'da Apollon kültü'nün yaygınlığı, daha geç dönemlerde kesin olarak bilinmesine rağmen, erken dönemde ki önemi veya yaygınlığı tartışılmaktadır⁸¹. Bu konumuz dışında olsa da, özellikle, Vismara'nın Patara'da baskı yaptığını belirttiği I. Wekhessere'nin sikkeleri üzerinde yaygın kullanılan (Vismara'nın yaptığı sınıflamada IX. ve X. seriler) Apollon tipleri (Lev. II, 12-13)

⁷⁴ Mørkholm – Zahle 1972, 68, no. 160-161, Lev. V, A40, A41.

⁷⁵ Akşit 1967, 117, dn. 4.

⁷⁶ Mørkholm – Zahle 1972, Lev. V, no. 159-161.

⁷⁷ BMC *Lycia*, Lev. VI, 14 (Hepruma), 15 (Wekhssere II), Lev. VII, 4 (Patara); SNG v *Aul. Lykien*, Lev. 138, 194 (Tlos), 195 (Patara); Vismara 1989a, 98, no. 72-76 (Wekhssere II); Vismara 1989b, Lev. 20, no. 191 (Patara).

⁷⁸ Mørkholm 1964, 72.

⁷⁹ İlyada, 16. 670-675 (Çev. A. Erhat- A. Kadir).

⁸⁰ Troxell 1982, 50, no. 16, Lev. 3, no. 16.1.

⁸¹ Bryce- Zahle, *The Lycians I*, 1986, 172 vdd.

ve üzerinde Arinna (Ksanthos) okunan bir sikke (Lev. II, 14) ile birkaç Tlos kent sikkesi üzerinde⁸² yer alan Apollon tipleri, Likya'da İ.Ö. 5. yüzyılda Apollon kültünün varlığının kanıtı olmalıdırlar. Zira, Vismara, I. Wekhessere'nin, Apollon başı tipi taşıyan sikkelerinin kesinlikle Patara'daki Apollon kehanet merkezi ile ilgili olduğunu ve Patara'nın, I. Wekhessere'nin basım yeri olduğunu vurgular⁸³. Sadece Fellows'un çalışmasında yer alan iki sikke üzerindeki başlar da, Apollon olmalıdır⁸⁴. Zira sikkelerin arka yüzlerinde Apollon ile ilişkilendirilebilecek iki yunus tasvir edilmiştir. Yunus, Likya sikkelerinde yaygın olarak rastladığımız bir tiptir ve belki de, sadece yunus tasviri taşıyan sikkeler de Apollon kültü ile ilişkilidirler. Patara kent sikkelerinde, tanrı Hermes'in tasvir edilmesi ve Apollon'un sikkeler üzerinde yer almayışı hususlarında, bu varsayımlar haricinde, henüz kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir.

Konuyla ilgili olarak, tip ve kalıp bağlantılarına dayanarak, Patara'da hüküm sürmüş olabileceği öngörülen dynastları ve bu konudaki fikirleri belirtmek yerinde olacaktır.

Bilinen sikkeler içinde, kent ismi ile bir dynast isminin birlikte kullanıldığı herhangi bir örnek yoktur. Bu yüzden, gerek epigrafik, gerekse nümizmatik malzeme aracılığıyla bilinen bir dynastla, doğrudan ve kesin olarak ilişki kurmak şu halde mümkün değildir. Patara'da, henüz hiç Likçe yazıt ele geçmemiştir ve kenti yöneten beye ait olabilecek, bu dönemden bir mezar yapısı da yoktur. Dolayısıyla, Patara'da hüküm sürdüğü ve sikke bastırdığı önerilen⁸⁵ birkaç dynast için, kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Vismara, Likya dynastlarından I. Wekhessere'nin sikkeleri üzerine yaptığı ayrıntılı çalışması sonucunda, bu dynastın, Patara'da hüküm sürdüğünü, sikke bastırdığını ve I. Wekhessere'nin, önceleri Ksanthos beylerinden Kuprll'nin idaresinde iken, Kuprll'nin zayıflamasından veya ölümünden sonra, etki alanını genişleterek Ksanthos ve Tlos'ta da sikke bastırdığını önermiştir⁸⁶. Fakat, genel kanı olarak, Wekhessere adında iki farklı dynastın varlığı kabul edilir. II. Wekhssere olarak adlandırılmış olan dynastın sikkeleri (Lev. I, 9-10) genellikle İ.Ö. 425-390 (veya 410-390) yılları arasına tarihlendirilmişlerdir⁸⁷. Wekhssere isminde, iki farklı dynast olduğunu ilk olarak ortaya koyan Jenkins, bu önerisini üzerlerinde aynı isim okunan, farklı iki stildeki sikkelerin varlığına dayandırmıştır⁸⁸. Jenkins, erken Wekhssere'nin (I), Ksanthos ile ilişkilendirilmesi gerektiğini ve sikkelerinde genellikle bir kalkan üzerinde değişik motiflerin işlenmesiyle

⁸² BMC *Lycia*, 31, no. 134, Lev. 8, 2.

⁸³ Vismara 1989a, 18 vd.

⁸⁴ C. Fellows, age., Lev. 8, no.6,7.

⁸⁵ BMC *Lycia*, 25, no. 113, 26; Vismara 1989a, 15 – 20.

⁸⁶ Vismara 1989a, 19.

⁸⁷ II. Wekhssere üzerine ayrıntılı bir çalışma yoktur. Burada bahsedeceğim sikke, SNG v *Aul Lykien*'de 4200 numara ile verilmiş ve İ.Ö. 425-360 arasında tarihlendirdiği IV. Grup sikkeleri içinde incelemiştir. Hill ise, katalogunda yer alan beş adet Wekhssere sikkelerini, İ.Ö. 430-400 arasında tarihlendirmiştir. Fakat Hill, I. ve II. Wekhssere'yi ayırt etmeden ve her iki dynastın sikkelerini de birlikte değerlendirmiştir. Bkz: BMC *Lycia*, 26, no.114-118, Lev. VI, no. 15, 16, Lev. VII, no. 1-3. Vismara ise, bu dynastın egemenlik yılları olarak İ.Ö. 5 yüzyılın sonlarını (İ.Ö. 425-390) öngörür: Vismara 1989a, 114, dn.12. Ayrıca II. Wekhessere'ye ait ve İ.Ö. 410-390 arasında tarihlenmiş bir sikke için bkz : Götter Heroen Herrscher in Lykien (1990), 173, no. 70.

⁸⁸ G.K. Jenkins, "Recent acquisitions of Greek coins by the British Museum", NumChron 19, 1959, 32-41.

özgün olduğunu belirtir⁸⁹. Vismara ise, I. Wekhssere üzerine yaptığı çalışma sonucunda, bu dynastın asıl darphanesinin Patara olduğunu ve belki Kuprllı'nın ölümünden veya zayıf düşmesinden sonra, Ksanthos ve Tlos'ta da sikke bastırıldığını belirtmiştir⁹⁰. Fakat, diğer kaynakçalarda II. Wekhssere'ye atfedilen, Hermes başı taşıyan sikkeleri, I. Wekhssere sikkeleri içinde (XIII. Tip olarak) incelemiştir⁹¹. Aynı isimde iki farklı dynast olduğunu Mørkholm de kabul etmiştir⁹². II. Wekhssere'nin baskısı olduğu düşünülen ve Tlos kent sikkeleriyle kalıp bağlantısı olan birkaç örnek üzerinde "Wekhesser-ddimi" yazısı okunmaktadır (Lev. I, 10). Ddimi ismini, Babelon, "Urili (?)", Aulock ise, "Urvei (?)" olarak okumuşlar, daha sonra Mørkholm ve Neumann tarafından "ddimi" olarak okunmuştur⁹³. Wekhsserddimi ismi, sikkeler dışında, sadece Ksanthos Yazıtlı Dikmesi'nde bir kez anılır⁹⁴. Üzerinde Wekhssere-ddimi okunan sikkelerin, ön yüzünde, Attika miğferli Athena başı, arka yüzünde ise, pathetik duran iki arslan ve bir çizgisel işaret yer alır (Lev. I, 10). Bu sikkeler ile Tlos kent sikkeleri (Lev. I, 11) arasında kalıp bağlantısı olduğu açıktır. Nitekim, Mørkholm-Zahle ve Vismara, bu örneklerin Tlos'ta basıldıkları belirtmişlerdir⁹⁵.

II. Wekhssere'nin bastırıldığı sikkeler, İ.Ö. 410-390 arasında tarihlendirilmişlerdir⁹⁶. Sikkelerin stilistik karşılaştırmalarının ve diğer dynastlarla kalıp bağlantılarının aynı isimde iki farklı dynast olduğunu göstermesi yeni sorulara yol açmaktadır. Örneğin, II. Wekhssere olarak adlandırılan dynastın, asıl darphanesi neresi idi? Yukarıda tartıştığımız tipteki sikkelerinin (Lev. I, 10), Tlos sikkeleri (Lev. I, 11) ile kalıp bağlantısı olduğu kesindir fakat, tamamen buna dayanılarak, bu dynastın Tlos'ta hüküm sürdüğü ve sikke darp ettirdiği kesin olarak kabul edilebilir mi? Sorunun çözümüne yönelik bir ipucu, Ddimi'nin tanımlanmasına bağlı görünmektedir. "Ddimi"nin, bir şahıs (dynast?) ismi olabileceğini, Mørkholm - Neumann ve Vismara çalışmalarında belirtmişlerdir⁹⁷.

Sorunun, kesin çözümü şu anki verilerle mümkün görünmemektedir. Nüvizmatik verileri yeterince destekleyecek, epigrafik ve arkeolojik malzeme yoktur. Bu sebeble, Vismara'nın, sadece nüvizmatik verilere dayanarak, I. Wekhssere'nin Patara'da hüküm sürdüğü ve sikke bastırıldığı yönündeki mantıklı görünen varsayımını, kesin bir yargı olarak kabul etmek veya aksini ispatlamak için henüz erkendir.

Yine, sikkelerinde Athena ve Hermes tipini ve Batı Likya'da yaygın olan "Hafif ağırlık standardı"nı kullanan dynast Hēpruma'nın (Hētruma), kesin olmamakla birlikte Patara dynastı olabileceği

⁸⁹ Age. 33.

⁹⁰ Vismara 1989a, 18 vd.

⁹¹ Age. 98-101.

⁹² Mørkholm 1964, 72, 75.

⁹³ Babelon, age., II, 442; SNG v Aul Lykien, Lev. 138, 4200; Mørkholm-Neumann 1978, 28, M 237.

⁹⁴ Yazıtlı Dikme'de yer alan bu isim (TL 44 a 49) daha önce - *Wekhesse pddmi*- olarak okunmuş, daha sonra -*Wekhesser ddimi*- olarak düzeltilmiştir. Bu gelişmelerin anlatımı için bkz: Vismara 1989a, 113, dn. 9.

⁹⁵ Mørkholm - Zahle 1976, 64, no.31; Vismara 1989a, 108-109.

⁹⁶ Götter Heroen Herrscher in Lykien (1990), 173, no. 70.

⁹⁷ Mørkholm - Neumann 1978, 28, M 235- 237; Vismara 1989a, 101, dn. 197. Bu kaynaklarda Ddimi isminin, bu şekliyle tam olmadığı, ismin bütününlü yazılmayarak kısaltıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Wekhssere isminin Pers kökenli bir ad olduğu ve *Uvakšatara* = *Κβαξάρα* ismi ile bağlantısı için bkz: Mørkholm - Neumann 1978, 16, M 133; Vismara 1989a, 112, dn. 5.

öngörülmüştür⁹⁸ (Lev. I, 8). Hill, ismin, sikke üzerinde okunmayan üçüncü harfini "P" olarak tamamlamışsa da, Mørkholm ve Neumann'ın ortak çalışmalarında⁹⁹ bu ismin "Hētruma" şeklinde olduğu belirtilmiştir. Sikkeler haricinde, bir yazıtta ismi geçmesi dolayısıyla bir şahsı belirttiği kesindir¹⁰⁰. Ayrıca, bir başka sikke üzerinde "*Hētruma Xadawatihe*" okunmuş ve Xadawatihe'nin, Kadyanda kentinin, Likçe formu (çoğul genetik) olduğu belirtilmiştir¹⁰¹. Bu sebeple, Hill'in şüpheyile Patara dynastisi olarak önerdiği, *Hētruma*'nın, Patara'dan daha çok Kadyanda ile ilişkili olduğu söylenebilir. Böylece, yukarıda Athena - Hermes tipini kullanan kentler listesine Kadyanda'yı da eklememiz gerekmektedir. Yine de, sadece nümizmatik verilerle, bu dynastinin Patara ile ilişkisiz olduğunu veya Kadyanda'da hüküm sürdüğünü kesin olarak söylemek mümkün değildir.

Burada şunu da sorgulamak gerekir; sadece kalıp bağlantısı, bir dynast ile bir kenti ilişkilendirmek için yeterli midir? Herhangi bir sanatçı, aynı kalıbı sipariş yoluyla farklı kişi veya kentler için hazırlamış olabilir mi?

Bu tartışmaların sonucunda, yukarıda tartıştığımız dynastilerden herhangi birini, kesin emin olarak Patara ile doğrudan ilişkilendirmek için henüz erkendir ve bu konuda bize daha çok bilgi verebilecek materyalleri, ancak kazılar devam ettikçe umabiliriz.

II.4.2.b. Likya Birliği Dönemi

Likya Birliği Dönemi sikke basımları ve sorunları hakkında yukarıda genel olarak bahsedilmişti. Burada, bu dönem hakkında tek ayrıntılı çalışmayı yapmış olan Troxell'in, Birlik sikkeleri gruplandırması esas alınarak (bkz. Tablo 4, 5), Patara'nın bu dönemdeki sikke basımları irdelenecektir. Troxell'in çalışmasında bu dönem sikkeleri beş farklı grupta incelenmiş ve bronz basımların temel birimini "Birim" olarak; katlarını ise "Çeyrek Birim, Yarım Birim, Çift Birim, Dört Birim" şeklinde adlandırılmıştır. Gümüşlerde temel birim hemidrahmidir. Ayrıca her grup, ağılık ve tiplerine göre serilere ayrılmıştır. Troxell'in çalışmasında, I., III., V. Gruplar bronz basımları, II. ve IV. Gruplar ise gümüş basımları tanımlarlar. Yukarıda da bahsedildiği gibi, İ.Ö. 167'de Likya'nın Roma tarafından Rhodos hakimiyetinden çıkarılıp özerkliğinin verilmesi ile başladığı düşünülen ve üzerlerinde Birliğin sembolü olarak "*Λυκίων*" yazısı veya "*ΛΥ*" kısaltmasını taşıyan sikkelerden önce; bu yazıyı taşımayan ve sadece kendisini darbeden kent isminin kısaltmasının yer aldığı küçük bronz sikkeler vardır. Bu örneklerin, Birliğin varlığının en azından kesin olarak bilindiği İ.Ö. 2. yüzyılın başlarında basıldıkları düşünülür¹⁰². Patara'nın bu tür kent baskısı örnekleri bulunmaktadır (Lev. II, 15-17) ve çalışmada bu sikkelerden üç örnek yer

⁹⁸ *BMCLycia*, 25, no. 113, 26.

⁹⁹ Mørkholm – Neumann 1978, 28, M 233 a-b.

¹⁰⁰ Age. M 233a.

¹⁰¹ Age. M 233b.

¹⁰² *BMC Lycia*, 41, no. 1-2, 60, no. 1-3, Lev. IX, 14, Lev. XIII, 3; *SNG v Aul Lykien*, Lev. 140, 4273- 4275, Lev. 143, 4373.

almıştır (Kat no. 68-70). Bu sikkeleri, Hill, İ.Ö. 200-167 yılları arasında tarihlenmiştir¹⁰³. Fakat, Troxell, bunların Birlik sikkelerinden önce olabileceği gibi, İ.Ö. 167'den sonra da basılmış olabileceklerini belirtir¹⁰⁴. Katalogda yer alan bu tip örnekler için, Hill'in önerdiği tarihler kullanılmıştır (Kat. no. 68-70). Bunlarda da sikke tipi olarak Apollon ve Artemis başları seçilmiştir.

Troxell'in, Likya Birliği'nin en erken sikkeleri olarak belirttiği ilk grupta, kent ismi belirtilmemiştir ve sikke üzerinde sadece "Λυκίων" federal ethnikonu yer alır¹⁰⁵. I. grubun tüm tipleri, Likya Birliği'nin kalbi sayılan Xanthos vadisi ile ilişkiler verir ve bu, Birliğin ilk dönemi sikkeleri için (ki olasılıkla Patara veya Xanthos'ta basılmışlardır) doğru bir düşüncedir. Xanthos vadisinin gezginler ve bilginlerce İ.Ö. 2. yy. boyunca en çok gezilen yer olması ve böylelikle diğer yerlerden daha çok sikke kaynağına sahip olması beklenmelidir¹⁰⁶.

Bu ilk grup Birlik sikkelerinden önce, olasılıkla bir buçuk yüzyıldan fazla basılan, dynast Perikle'nin sikkeleri, Likya'da Birlik'ten önceki son büyük gruptur. Bu durumda Perikle'nin sikke basımları, hatırı sayılır bir dönemde sürmüştür ve Birlik sikkelerinin bazı modellerine etki ettiği düşünülebilir. Zira, 2., 3. ve 4. baskılarında çift birlikler ve birlikler olarak adlandırılan birimler, Perikle'nin iki küçük bronz sınıfıyla ortalama aynı ağırlıktadırlar. Perikles'in cepheden verilen düz, uzun saçlı ve sakallı başları, I.grubun 1. baskısının ön yüzünde yer alan Bellerophon başının prototipi olabilir¹⁰⁷. Bellerophon ve Khimeira, sikke tipi olarak, bu seri dışında bir daha karşımıza çıkmaz.

Sonuç olarak I. Grup sikkelerinin her ne kadar Batı Likya'da basıldıkları düşünülse de (bkz. dn. 102), bunları, Patara ile doğrudan ilişkilendirmek için bir veri yoktur.

Troxell'in çalışması sonucunda, Patara'nın sadece II. (gümüş drahmiler) ve III. (bronzlar) gruplarda sikke bastırıldığı ortaya çıkmaktadır. Patara kazılarında henüz, II. grup gümüş drahmilerinden örnek ele geçmemiştir. Katalogda yer alan Patara sikkelerinden sadece 1 adeti, III. grup bronzlarından olup, Birlik birimindedir (Kat. no. 71, Lev. IX).

II. Grup (Gümüşler) (Lev. II ,18-27; Lev. III, 28-35) : Troxell'in katalogunda, II. gruba dahil toplam 22 adet Patara kent baskısı sikke yer almıştır. Bunlardan dört adedi, "Kemer definesi" olarak adlandırılan ve yurtdışına kaçırılmış bir define içinde bulunmuştur¹⁰⁸.

¹⁰³ BMC *Lycia*, 41, no. 1-2, 60, no. 1-3.

¹⁰⁴ Troxell 1982, 10 vdd. Troxell, çalışmasında Likya Birliği'nin İ.Ö. 2 yüzyılın başlarında varlığına dair kanıtları belirtmiştir. Fakat yine de, Birlik sikkelerinin (tüzerlerinde "Λυκίων" ethnikonu taşıyanlar), Likya'nın Rhodos egemenliğinden kurtulduğu İ.Ö. 167 yılından sonra başlamış olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca sadece kent adı taşıyan küçük bronzların, İ.Ö. 167'den önce veya daha sonra basılmış olabileceklerini belirtir (Troxell 1982,,20).

¹⁰⁵ Troxell 1982, 17-18, Lev. I, 1-4.

¹⁰⁶ Age. 21-22.

¹⁰⁷ Age. 22-23

¹⁰⁸ Age. 51. Kemer Definesi için bkz: age., 29 vd.

Gümüşlerin, ön yüzlerinde, sağa dönük, defne çelenkli Apollon başı ve bazen, başın arkasında sadak veya yay; arka yüzlerinde, quadratum incusum içinde dik duran kithara, üstte "ΛΥΚΙΩΝ" ve kitharanın sağ ve sol boşluğunda "ΠΑ" kısaltması bulunur. Bazı örneklerde kitharanın yanında bir dal (Lev. II, 20), kerykeion (Lev. II, 21), yıldız (Lev. II, 23; Lev. III, 32-35) veya "A" (Lev. II, 24) sembol olarak kullanılmıştır. Hepsi, ağırlıkları 2.23 gr. ile 2.99 gr. arasında değişen drahmilerdir ve I. seriyeye dahildirler¹⁰⁹. Nitekim Troxell, II. Grup gümüşleri üç seriyeye incelemiştir. Diğer serilerin ağırlıkları, I. seriyeye oranla daha düşüktür. Serilerin, birbirleri arasındaki kalıp bağlantıları ve kronolojilerini açıklamak için, Apollon başı, özellikle saç işlenişi kriterdir. Apollon, farklı saç stilleriyle betimlenmiştir ve portreleri oldukça kaliteli işlenmiştir.

II. grup gümüş sikkeler, Likya Birliğinin erken gümüş drahmilerinden oluşur. Bu grubun gümüş basımları Rhodos "Plinthophorik" sikkeleri ile ilişkilidirler¹¹⁰. Şöyle ki; Rhodos sikkelerinin ön yüzünde Helios başı, Likya sikkelerinde Apollon başı, Rhodos sikkelerinin arka yüzünde, gül betisi, magistrat ismi ve "PO" kısaltması, Likya sikkelerinin arka yüzünde kithara ile verilen gül betisi ve sikkeyi basan kent isminin monogramı yer alır. Rhodos gümüşleri, antikitede "Plinthophoroï" olarak tanımlanırlar.

"Likya Birliği'nin II. grup sikkeleri, Mithradates ile yapılan ilk savaşla bağdaştırılır, fakat bu grubun başlangıcı kesin olarak tarihlenemiyor. Kesin olmayan kronoloji Rhodos plinthophoroï ile karşılaştırarak elde edilir. Rhodos'un, Likya drahmileriyle karşılaştırılan A, B ve C grupları büyük olasılıkla İ.Ö. 150 veya biraz geç bir dönemde basılmışlardır¹¹¹. Bir başka tarihsel gelişme Likya sikkelerine doğrudan etki etmiştir. Bu gelişme İ.Ö. 2. ve erken 1. yüzyılda Akdeniz'de korsanlığın gelişmesidir. Şu kesindir ki, Phaselis'in birlik basımları İ.Ö. 104-100'den önce sona ermiştir. Bu durumda, II. grubun 3. serisinin İ.Ö. 77'de sona erdiği düşünülebilir. Çünkü bu tarihte Servilius bu kente büyük zarar vermişti. II. grubun 3. serisinin drahmelerinin ağırlığı IV. grubun sikkelerinin ağırlığına çok yakındır. IV. Grup gümüşleri bölgesel basımı belirten monogramlar taşırlar (bölgeler olasılıkla İ.Ö.81'de oluştu), ama sikkeleri İ.Ö. 40'lardaki Roma iç savaşları sonuna kadar başlamamış olmalıdır¹¹²."

II. grubun diğer serilerinin kronolojileri bir tarafa bırakılacak olursa, Troxell'in yukarıdaki görüşlerine dayanarak, Patara gümüş sikkelerinin İ.Ö. 167 ile İ.Ö. 1. yüzyılın ortaları arasında kullanıldıklarını düşünülebiliriz¹¹³.

III. Grup (Bronzlar) (Lev. III, 36-41) : Bu grup, tıpkı I. grup gibi, bronz basımları içerir. Bu grupta yer alan sikkelerin arka yüzlerinde, quadratum incusum içinde "ΛΥΚΙΩΝ" yazısı ile adına basılan kent ismini simgeleyen harfler yer alır. Kent ismini simgeleyen harflerin yer alması, ilk kez II. grup gümüş

¹⁰⁹ Age. 50-51, Lev. 3, no. 14-19, Lev. 4, no. 19-20.

¹¹⁰ Age. 26-27.

¹¹¹ Age. 76 vd. ve 98.

¹¹² Age. 97.

¹¹³ Age. 98.

basımlarında görülür ve II. grup basımları ile III. grup basımları arasında bu özellik ve yazıların yerleştiriliş şekli bağlantılıdır. Bu özelliği IV. grubun erken basımlarında da görüyoruz (bkz. Tablo 4). Bu grupta yer alan sikkeler de, ağırlıklarına göre dört birimler, çift birimler ve birimler olarak ayrılmışlardır. Patara, her üç birimde de sikke basmıştır¹¹⁴.

Dörtlük Birimlerin¹¹⁵; ön yüzlerinde, cepheden verilmiş, ayakta duran, Apolon Patroos betimlenmiştir (Lev. III, 36-37). Apollon, sağ elini açmış, ileriye doğru uzatmış ve defne dalı tutmaktadır. Sol elini aşağıya doğru bırakmış ve yay tutmaktadır. Arka yüzlerinde, quadratum incusum içerisinde, dik duran kithara betisi ve hemen üzerinde "ΛΥΚΙΩΝ" yazısı ile kitharanın sağ ve sol taraflarına yerleştirilmiş kent adını simgeleyen harfler (ΠΑ) bulunur (Lev. III, 36-37). Bu sikkelerin ortalama ağırlığı 4.71'dir.

Çift Birimlerin¹¹⁶; ön yüzlerinde, defne çelenkli Apollon başı betimlenmiştir. Genellikle, omzunun arkasında yay ve sadak yer alır. Arka yüzlerinde, quadratum incusum içinde Artemis başı betimlenmiştir. Hemen üstünde "ΛΥΚΙΩΝ" yazısı ile Artemis başının arkasında ve çene altında olmak üzere kent adını simgeleyen harfler (ΠΑ) yerleştirilmişlerdir (Lev. III, 38-39). Ortalama ağırlığı 2.74 gr.'dir.

Birimlerin¹¹⁷; ön yüzlerinde, defne çelenkli Apollon başı, bazen omzunun arkasında sadak ve yay ile, betimlenmiştir. Arka yüzlerinde, quadratum incusum içerisinde, çapraz duran ve birbirini kesen yay ve sadak bulunur. Yine, üstte "ΛΥΚΙΩΝ" veya "ΛΥΚΙ" yazısı yer alır. Çapraz duran sadak ve yayın sağ ve sol boşluklarına kent ismini belirten harfler (ΠΑ) yerleştirilmiştir (Lev. III, 40-41). Bu serinin ortalama ağırlığı 1.35'tir.

III. grupta yer alan sikkeler, I. gruptaki birimlere göre, daha ağırdırlar (bkz. Tablo 4). Bütün gruplardaki sikkelerin en büyük birimlerinin (dört birim) ağırlıkları, en küçük birimlerin (birim) ağırlığının üç katıdır. III. grup dört birimlerinin, ön yüz tipini oluşturan Apollon Patroos betisi, I. grup çift birliklerdeki Apollon Patroos'un devamı olmalıdır.

III. gruptaki ve IV. grubun erken basımlarındaki Apollon'un saç işlenişi, tıpkı II. gruptaki gibidir, yani ense kısmında döndürülmüş saç ve boyuna doğru her iki taraftan gelen sıra saç ile. Bütün örneklerde saç bukleleri düzenli bir şekilde kıvrıkcık ve saç telleri paralel işlenmiştir. Yine bu grupta ikinci bir saç işlenişinden söz edilebilir. Bu stilde, saç başın arka kısmında daha dalgalı, kıvrıkcık verilmiştir ve saçın geri kalanı genellikle dört veya üç bölüme ayrılmıştır. İlk bahsettiğimiz saç stili, genellikle III. grubun birimlerinin hepsinde vardır. Çift birimlerde ise, bu stil sadece Batı Likya'da görülmektedir. Bahsettiğim ikinci stil ise, Güney Likya'da daha yaygın karşımıza çıkmaktadır. Troxell'in de belirttiği gibi¹¹⁸ bunun

¹¹⁴ Age. 101-102, no. 68-70, Lev. 13, no. 68-70.

¹¹⁵ Age. 101, no. 68, Lev. 13, no. 68α, β.

¹¹⁶ Age. 102, no. 69, Lev. 13, no. 69α, β.

¹¹⁷ Age. 102, no. 70, Lev. 13, no. 70α, β.

¹¹⁸ Age. 107.

nedeni açık değildir. Troxell, ilk bahsettiğim saç stiline, II. grup drahmilerindeki Apollon'un saç stiline daha geç olduğunu söyler¹¹⁹. Yani, II. grubun geç dönemlerinde III. grup bronzları mevcuttur.

Troxell, Olympos ve Phaselis'in bronz basımlarının, Likya Birliği'nden çıkarılmalarından hemen sonra olacağını, bu yüzden III. grup sikkelerin İ.Ö. 100'den daha önceye gidemeyeceğini belirtir¹²⁰. Yukarıda bahsettiğim, Apollon'un ikinci saç stili, İ.Ö. 80'de (Roma Cumhuriyet döneminde) Birlik sikkelerinde görülür. Roma denariusları, hiç şüphesiz I. Mithradates savaşından sonrası dönem içinde Likya sikkeleri ile yakınlık içerisinde ve bu da, Likya bronz basımlarının çoğalmasına neden olur. Bu etkileşim gösterir ki, III. grubun birlikleri en azından İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısında da devam eder¹²¹.

Gerek Troxell'in kataloğunda yer alan, gerekse Patara kazılarında ele geçen sikkeler; Patara'nın, Likya Birliği döneminde, yukarıda bahsettiğimiz iki grup haricinde sikke bastığına dair bir iz vermezler. Fakat, IV. Grup gümüş basımlarla birlikte, sikkelerde ilk kez kent ismini simgeleyen harflerin yanında, bütün serilerde, "KP" veya "MA" kısaltmaları şeklinde Kragos ve Masikyos'un adı geçer (bkz. Tablo 4). Bunlar Likya'da iki dağ ismi olmanın yanı sıra, Kragos Batı Likya'yı, Masikyos Merkezi Likya'yı olmak üzere, Likya içinde iki bölgeyi temsil etmektedirler¹²². Bölgesel basımlardan yukarıda kısaca bahsetmiştik. Burada, Patara'nın, neden, bölgesel basım yapmadığı ve bölgesel basımların darp yerlerine ilişkin yorumlar sunulacaktır.

Troxell, Likya içinde, İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde (olasılıkla İ.Ö. 81) iki farklı bölgenin oluşturulma sebebinin, Mithradates savaşları sonunda, Sulla'nın Asia eyaletinde yaptığı düzenlemeler olabileceğini belirtir¹²³. Bu düzenlemenin nedeni ise, Roma'nın vergi toplama işini kolaylaştırmak ve düzenlemektir. Treuber'in, Likya'nın gerçek bağımsızlığına (Libera Civitas), Sulla tarafından kavuşturulduğunu belirtmesi¹²⁴ bu görüşü destekler niteliktedir. Bu durumu, O. Akşit " ...Likya'nın İ.Ö. 167'de tam anlamıyla bağımsızlığa kavuşmadığı, bunu ancak Sulla zamanında, İ.Ö. 81'de elde ettiği ilgili kitabelerden de anlaşılmaktadır. İ.Ö. 167'den sonra, Romalıların Likya'da bulunmaları, Roma egemenliğinin devam ettiğini göstermektedir...¹²⁵" ifadesiyle belirtmiştir. Yine de, R. Behrwald, yakın zamanda yayımlanan çalışmasında, bölgesel oluşumların Sulla'nın vergi düzenlemeleriyle ortaya çıkması olasılığının zayıf olduğunu belirtmektedir¹²⁶.

¹¹⁹ Age.

¹²⁰ Age. 108.

¹²¹ Age.

¹²² Age. 112 vd.

¹²³ Age. 115 vd.

¹²⁴ O. Treuber, *Geschichte der Lykier* (1887), 168 – 169.

¹²⁵ Akşit 1971, 73.

¹²⁶ R. Behrwald, *Der lykische Bund. Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung* (2000), 114, dn. 386 ve 387.

Kragos ve Masikytos'un sikke basan iki kent değil, darp bölgeleri olduğunu ise ilk kez Six önermiştir¹²⁷. Bölgeler İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşmuş olsalar da, Troxell, bölgesel sikke basımlarının İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarında, Roma iç savaşları sırasında başladığını belirtir¹²⁸.

Bölgesel oluşumlara ve sikke darplarına ilişkin olarak, antik kaynaklarda herhangi bir anlatım yoktur. Kragos ve Masikytos, antik kaynaklarda, sadece Likya coğrafyası ile ilgili olarak, Likya'da iki dağ ismi veya bazılarında aynı zamanda birer kent olarak geçerler¹²⁹. Bazı antik kaynaklarda ise, bu dağların etrafındaki kentlerde sayılmıştır ki, bu anlatım hangi kentlerin, hangi bölgeye dahil olabileceği hakkında bilgi verir¹³⁰. Likya'daki, Kragos ve Masikytos dağları hakkında, antik kaynakların çelişkili anlatımları, bu konuda, modern bilimciler arasında da görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bugüne kadar birçok bilimci tarafından kabul gören, Masikytos = Akdağ eşitliğinin, Patara Yol Klavuz Anıtı'nın da ortaya çıkışından sonra, pek doğru olmadığı ve Kragos=Akdağ olması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmıştır¹³¹. Nitekim, nümizmatik veriler de bunu doğrulamaktadır. İlginçtir ki, bu konuda araştırma yapan hiçbir bilimcimizin kaynakça olarak kullanmadığı, bildiğim kadarıyla, Akdeniz Bölgesi modern coğrafyası hakkında en kapsamlı çalışma olan ve H. Saraçoğlu tarafından hazırlanan yayında, Akdağ'ın antik ismi "Kragus" olarak verilmiştir¹³². Ne yazık ki, H. Saraçoğlu bu anlatıya herhangi bir kaynakça göstermemiştir.

Halen, Likya dışında, sadece Kilikia'da bir bölge ismi olarak "Kragus" bilinmekteyse de¹³³, H. Saraçoğlu'nun çalışmasında, Burdur yakınlarındaki dağın bugünkü ismi de, "Kıragaz veya Kıragaz" olarak geçmektedir ki, antik dönemde bu dağın ismi de, Kragos olmalıdır.

Coğrafi isim olarak tartışmaları bir kenara bırakırsak, sikke darbeden bölge olarak; Kragos, Batı Likya kentlerini, Masikytos ise, Orta (Merkezi) Likya kentlerini kapsarlar. Sikkeler üzerinde, bölgesel darplar, Troxell'in sınıflandırmasına göre, IV. grupta başlar ve "KP, KPA, KPAΓ, KPAΓOΣ (sadece birkaç sikke¹³⁴ üzerinde) veya MA, MAΣ, MAΣI" şekillerinde belirtilirler. Bölge ismi ile beraber bir kent ismi de yazılan örnekler vardır (Bkz. Tablo 5). Kragos bölgesinde, Tlos, Telmessos ve Ksanthos; Masikytos bölgesinde, sadece Myra kent baskıları yapmış görünmektedirler.

Bölgesel sikke basımının gerekleri veya kuralları nasıl ve neye göre belirleniyordu? Oldukça karışık görünen bu konuda, her iki bölgenin ve kentlerin, hangi grupta, hangi serilerde ve hangi birimlerde sikke bastıklarını görmek yerinde olacaktır (bkz. TABLO 7).

¹²⁷ Age. 112, dn. 217'de; J. P. Six, "Monnaies lyciennes", RN 1886, 436.

¹²⁸ Age. 97 ve 184.

¹²⁹ Kragos ve Masikytos hakkında, antik kaynaklardaki anlatımlar için bkz. Troxell 1982, 112 vdd.

¹³⁰ Age. 113, dn. 219.

¹³¹ Bu konu hakkında söylenenler için bkz: Troxell 112-117; B. Takmer, Lykia Oroğrafyası (Antalya 2002), 30-43 (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi). Patara Yol klavuz Anıtı'nda, Masikytos isminin geçmesi ve bu konudaki yorumlar (Masikytos = Gülmez Dağı önerisi ve Bey Dağları bağlantısı) için bkz: F. Işık- H. Işkan- N. Çevik, Milium Lyciae. Patara Yol Klavuz Anıtı, Lykia IV, 2001, 45, dn. 247-251.

¹³² H. Saraçoğlu, Akdeniz Bölgesi (1989), 193.

¹³³ Erdem- Özoral, "Antiochia and Cragum", TAD XXII 2, 1975, 55-71.

¹³⁴ Troxell 1982, 159, no. 143.

TABLO 7, Troxell'in, o güne kadar yayınlanmış sikkeleri de dahil ettiği, katalogunda yer almış olan örneklere ve Troxell'in gruplandırmasına göre düzenlenmiştir. Nitekim, Patara kazılarında ele geçen ve çalışmaya dahil olan sikkeler içinde, bu tabloya uymayan herhangi bir örnek yoktur (bkz. Kat no. 29-89). Tabloya göre, bu dönemde üç farklı baskı şekli ortaya çıkmaktadır:

- Üzerlerinde sadece bölgesel basımı belirten yazı taşıyan baskılar (KP, MA).
- Üzerlerinde bölgesel basım işareti ve kent ismini belirten yazı taşıyan baskılar (MY-MA, TA-KP, TEA-KP, EAN-KP).
- Üzerlerinde sadece kent ismini belirten yazı taşıyan baskılar (MY, KYA, TA, ΠI).

Bu durumda, bazı kentlerin hem bölgesel basım, hem de kent baskısı yapmış (Tlos ve Myra) olmaları yanısıra, Batı Likya'da Pınara, Orta Likya'da Kyaneae, hiç bölgesel basım yapmamış, sadece kent baskısı yapmış görünmektedirler. Böyle bir durumu açıklamak çok zordur. Zira bu durumda, Bölgesel basımların ortaya çıkma sebebi, tüm Likya kentlerini bağlayıcı bir unsur gibi gözükmemektedir. Bence, bu konuda herhangi bir yargıya varmak için çok erkendir çünkü, Troxell'in çalışmasında yer alan çok az sayıdaki sikke (ki bazı serilerde tek veya birkaç örnek vardır), bütün bir Birlik Dönemi basımlarını açıklamakta yetersizdir. Likya'nın birçok kentinde, henüz kazı çalışması, hatta yüzey araştırması yapılmamıştır. Ayrıca, kazı ve araştırmalar haricinde, özellikle Antalya ve Fethiye Müzeleri'ne getirilen sikkeler içinde, bu döneme ışık tutacak örnekler olabilir ve bunlarla ilgili bir yayın henüz yoktur.

Yanıtı henüz verilemeyen bir diğer soru da, daha erken grupların önemli sikke basıcıları olan, Patara ve Limyra gibi iki büyük kentin, neden bölgesel basım yapmadıklarıdır. Troxell, bölgesel basımların ana darphaneleri konusunda şunları söylemektedir:

"Birliğin, Bölgesel basımların görüldüğü IV. ve V. grup basımlarını organize edişinde üç yol olasıdır: Tek bir merkezi darphanede; biri her bölge için olmak üzere iki değişik darphanede, birçok sayıdaki darphanelerde. Birliğin bu sistemlerin hepsini kullanmış olması olanaksızdır. IV. grupta, iki bölge basımları arasında yalnızca çeyrek drahmelerde ön yüz bağlantıları bulunmaktadır. 1-5. serilerde, bölgeler arasında görülen biçimsel benzerlik, ancak merkezi basımın sonucu olarak açıklanabilir. Masikyotos bölgesinin baş darphanesi olarak Myra'dan başka aday yoktur ve Kragos bölgesinin baş darphanesine de Patara aday gibi gözükmektedir(Troxell 1982, 130) . Birlik tarihi boyunca basımları bulunan Patara ve Myra'dır ve Likya'nın baş limanları da bu kentlerdedir. Romalıların yardımına bu limanlardan gemi çıkmıştır ve IV. grubun hemidrahmleri bu tayfalar için basılmış olmalıdır....." ¹³⁵

Troxell'in bu açıklaması, yukarıda Patara ile ilgili sorumuza dolaylı olarak cevap verse de, Limyra gibi bir kentin neden bölgesel basım yapmadığını açıklamamaktadır. Genel olarak, bugüne kadar yayınlanmış Likya Birlik sikkelerini, Troxell'in yapmış olduğu gruplamaya göre yorumlarsak; II. ve III. gruplarda basım yapmasına rağmen, bölgesel sikkelerden oluşan IV. ve V. gruplarda sikke basmayan

¹³⁵ Troxell 1982, 228 vdd.

kentler arasında (bkz. TABLO 5) ikisi çok dikkat çeker; Batı Likya'da Patara ve Orta Likya'da Limyra. Diğer kentler arasında bu ikisinin dikkat çekmesinin nedeni, Birlik sikkeçiliğinden önceki erken dönemde, bu iki kentten en önemli sikke basıcıları olmaları ve bu dönemde de hem siyasi, hem de ticari anlamda çok önemli olmalarıdır¹³⁶. Strabon'un anlattığı (Geog. XIV. 3.3), Likya Birliği'nde üç oy hakkına sahip altı büyük kent içinde Patara bulunmasına rağmen Limyra yoktur. Fakat, J. Borchhardt, Strabon'un altı büyük kentte saydığı Olympos'un, İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarında korsan Zeniketes'in eline geçtiğini ve daha sonra Likya Birliğinden çıkarıldığını, böylece bu kentten yerini Limyra'nın almış olması gerektiğini belirtmiştir¹³⁷. Ayrıca bu iki kentten, nedeni siyasi ve ticari anlamda etkili bir değişim olması gereken sikke basımındaki bu yeni sistemin dışında kalmış olduklarını düşünmek zordur. Birlik döneminde, II. ve III. gruplarda sikke bastığı halde, IV. ve V. gruplarda sikke basmayan 12 kent (İ.Ö. erken 1. yüzyılda Likya Birliği'nden çıkarıldıkları için, Olympos ve Phaselis hariçtir) sayılır. Bunlar; Antiphellos, Aperlae, Arykanda, Gagae, Kadyanda, Ksanthos, Limyra, Patara, Phellos, Rhodiapolis, Sidyma, Trabendae¹³⁸. Bunlardan, Patara ve Limyra ile aynı sebeplerden dolayı dikkat çekmesi gereken, Ksanthos'un, IV. ve V. gruplarda, üzerinde sadece kent adı yazılı sikkesi olmasa da, V. grupta Ksanthos- Kragos yazılı sikkeleri vardır. Ayrıca, İ.Ö. 42'de Brutus ile yapılan savaştan sonra yakılıp yıkılan bir kentten, aynı dönemde sikke basamaması doğal olmalıdır. Hem bölgesel basım, hem de kent baskısı yapan tek kent Myra görünmektedir. Ayrıca, Batı Likya'da Pınara, Orta Likya'da Kyaneae sadece kent baskıları ile bilinmektedir ve şu anki verilere dayanarak, hiç bölgesel basım yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Özellikle Kyanea, istikrarlı bir şekilde bütün gruplarda kent baskıları yapmıştır. Böyle bir durumda, yukarıda belirttiğimiz, henüz verilerin yetersiz olduğu mazereti de anlamını yitirmektedir. Çünkü, Kyaneae'de hiç kazı çalışması olmamasına rağmen, Limyra ve Patara'da uzun süredir bilimsel kazılar devam etmektedir. Sonuç olarak, Limyra ve Patara'da bölgesel basım yapıldığına dair bir iz yok gibidir. Hill, BMC'de "ΠΑ ΚΡ" okunan bir sikkenin var olduğunu belirtse de¹³⁹, daha sonra Troxell, bu sikke üzerindeki lejandın yanlış okunduğunu bildirmiştir¹⁴⁰.

Patara ve Limyra'ya dair sorunun olası çözümü, Troxell'in, yukarıda değindiğimiz, bölgesel darphanelere ilişkin görüşünde arayabiliriz. Troxell, sikke darbına ilişkin bütün olasılıkları sayıyor ve Birliğin, bu sistemlerin hepsini birden kullanmasının olanaksız olduğunu söylüyor. Ayrıca, her iki bölge basımları arasında kalıp bağlantıları olduğunu belirtiyor. Bu durum, merkezi bir darphaneye ilişkin yorumlanabilirse de, Troxell, her bölgede bir darphane olabileceğini ve Kragos'un ana darphanesi için Patara'nın, Masikyotos içinse, Myra'nın en güçlü aday olduklarını vurguluyor (bkz. dn. 128). Fakat,

¹³⁶ Limyra'nın bu dönem siyasi durumu için bkz. J. Borchhardt, *Limyra. Zemuri Taşları* (1999), 85-98.

¹³⁷ J. Borchhardt, *Limyra. Zemuri Taşları* (1999), 16.

¹³⁸ Troxell'in, üzerinde "TP" okunan sikkelerin, neden Trysa veya Trabenna değil de, Trabendae'ye ait olabileceğine ilişkin tartışması için bkz. Troxell 1982, 55-57.

¹³⁹ BMC *Lycia*, liii, dn. †.

¹⁴⁰ Troxell 1982, 240, Patara.

Patara'nın, Kragos'un ana darphanesi olabileğinin temelini, kentin siyasi ve coğrafi önemine dayandırıyor. Patara kazılarında ele geçen bölgesel sikkelere ve aşağıda değineceğimiz, henüz yayınlanmamış olan epigrafik verilere dayanarak, bu görüşün doğruluğuna inanıyorum. Troxell, Kragos'un olası ana darphanesi olarak Patara'yı önerirken, neden hiç "ΠΑ ΚΡ" yazılı sikke olmadığını sorgulamıyor. Kazılar sonucunda da henüz böyle bir sikke ele geçmemiştir. Zira, bölgesel basımlarla aynı tarihlerde kullanıldıkları anlaşılan yer altı mezarlarından 47 tanesi açılmış ve çok sayıda bölgesel basım örneği ele geçmesine rağmen, hiç "ΠΑ ΚΡ" yazılı bir sikkeye rastlanmamıştır.

Bu durumda, sadece bölgesel basımı belirten yazıyı (KP) taşıyan sikkelerin Patara'da basıldığını düşünmeliyiz. Patara'dan ele geçen bir mezar steli, üzerinde taşıdığı ve henüz yayınlanmamış yazıtı¹⁴¹ sayesinde, bu konuda bize bir fikir verir. Yazıtta, mezar sahibi, Lidya'dan geldiğini ve Kragos'a gömüldüğünü anlatmaktadır. Bu ifadeye göre, Patara'nın Kragos bölgesi içinde olduğunda şüphe yoktur. Şu halde, Patara ve Limyra gibi iki büyük ve önemli kentin, yeni kural ve oluşumlarla tekrar düzenlenen Likya Bölgesi sikke basımı dışında kalmalarının mantıklı bir açıklamasını bulmak gerekmektedir.

Olası mantıklı cevabı, bölgesel basımların darphaneleri hususunda aramak mümkün olabilir. Bölgesel basımların darphane veya darphaneleri için, Troxell'in önerdiği, iki olasılık üzerinde durmak yerinde olacaktır. İlk olasılık; her iki bölgenin farklı birer baş darphanesi olduğu üzerinedir. Buna dayanarak ve yukarıda tartışığımız nedenlerden ötürü, üzerinde herhangi bir kent ismi yer almaksızın, sadece bölgesel basımı belirten yazı taşıyan sikkelerin, Patara'da basıldığını ve bu yüzden Patara'nın, IV. ve V. gruplarda kent baskısı yapmadığını düşünebiliriz. Aynı nedenlerden dolayı, Masikytos bölgesinin baş darphanesinin, Troxell'in önerdiği gibi Myra değil (MY MA yazılı sikkelerin varlığından dolayı), Limyra olabileceği düşünülmelidir. Çünkü Orta ve Doğu Likya'da, Masikytos bölgesinin baş darphanesi olmaya aday olan kentlerden Myra'nın, MA MY yazılı sikkeleri dışında sadece MY yazısı taşıyan kent baskıları vardır. Diğer bir güçlü aday Kyaneae'nin de kent baskıları vardır. Aynı durum, Batı Likya (Kragos) içinde geçerlidir. Batı Likya'nın en önemli kentleri ve para basıcıları olan, Tlos, Ksanthos ve Telmesos'un bölgesel basımları, Pınara'nın ise aynı dönem kent baskıları bilinmektedir. Böylece, IV. ve V. gruplarda sikke basmamakla, daha doğrusu yeni bir para basımı sisteminin dışında kalmakla dikkati çeken Patara ve Limyra'nın, bu durumlarının olası açıklaması da yapılmış olur.

İkinci olasılık ise, Troxell'in belirttiği gibi, Likya Birliği'nin her iki bölge basımları için bir tek darphane kullanmış olabileceği üzerinedir. Bu olasılık daha zayıf görünmesine rağmen, aksini kesin olarak ispatlamak da mümkün değildir. Nitekim, Troxell, her iki bölge basımları arasında kalıp bağlantıları olduğunu ortaya koymuştur. Patara kazılarında ele geçen ve çalışmaya dahil edilen, Kragos ve Masikytos bölge sikkelerinin, sayısal oranları da dikkat çekicidir. Çünkü çalışmada, 5 adet Kragos sikkesi

¹⁴¹ Yazıt, Patara kazı ekibi üyesi, H. Engelmann tarafından yayma hazırlanmaktadır. Yazıtın içeriği konusunda verdiği bilgi için kendisine teşekkür ederim.

yer almışken (Kat no. 35 –39), 18 adet Masikytos sikkesi bulunmaktadır (Kat no. 46 – 63). Bu durumda da, bir tek darphane için en güçlü aday yine Patara gözükmetedir. Fakat bu durumda, Limyra'nın sikke basmamasının nedenini açıklamak mümkün değildir. Açıkçası, ilk olasılık daha mümkün ve akla yatkın görünmektedir.

Kragos ve Masikytos'un, olası merkez darphaneleri Patara ve Limyra olsalar bile, Batı Likya'da Pınara, Orta Likya'da Kyanae'nin hiç bölgesel basım yapmamaları, aynı dönemde sadece kent baskılarının olmasının nedeni belirsizdir. Görünüşe göre, bazı kentler bu yeni oluşum içinde yer almayı, yine eskisi gibi kent baskıları yapmayı sürdürmüşlerdir. Bu da, Likya Birliği'nin, para basımındaki yeni düzenlemeyi uygulamak için, Likya kentlerine herhangi bir yaptırım uygulamadığına işaret etmektedir.

Burada, Likya Birliği dönemi bölgesel para basımları ve bu dönemde Patara'nın rolü hakkında sorunları ve bilinmezleri ortaya koyarak, bazı olası cevaplar önerdik. Yine de, bu konuda kesin cevapları, devam eden kazılardan elde edilecek materyaller ve konu hakkında yapılacak çok daha ayrıntılı çalışmalar ortaya koyacaktır.

TABLO 7: Likya Birliği Dönemi Bölgesel Basımları ve Kentler (Troxell 1982'ye göre)

GRUP	BİRİM	SERİ	BÖLGE	KENT-BÖLGE	KENT
IV. (Gümüş)	Drahmi	-	Kragos, Masikyotos	Tlos-Kragos	-
	Hemidrahmi	1	Kragos, Masikyotos	-	-
		2	Kragos, Masikyotos	-	-
		3	Kragos, Masikyotos	-	Pınara, Kyaneae, Myra
		4	Kragos, Masikyotos	-	-
		5	Kragos, Masikyotos	-	-
		6	Masikyotos	-	-
		7	Kragos, Masikyotos	Telmessos-Kragos(?)	-
Çeyrek Drahmi	-	Kragos, Masikyotos	Tlos-Kragos Myra-Masikyotos	-	
V. (Bronz)	Çift Birim, Birim, Yarım Birim, Çeyrek Birim	A	-	Tlos-Kragos, ΔΙ (Dias?)-Kragos ΕΠ (?) -Kragos, ΙΠΠΟ; ΙΠΠΟΛΟ (?) - Masikyotos	-
	Sestertius	B	Masikyotos	Telmessos-Kragos Tlos-Kragos	Tlos, Kyaneae
	Dupondius		Masikyotos	Telmessos-Kragos Tlos-Kragos	-
	Birim		Masikyotos	Telmessos-Kragos Tlos -Kragos Myra-Masikyotos	Kyaneae
	Yarım Birim		Masikyotos	Tlos-Kragos	-
	Çift Birim, Biriklik	C	Kragos, Masikyotos	Ksanthos-Kragos	-
	Birim	D	Kragos	-	Tlos
	Çift Birim, Birim, Yarım Birim	E	Kragos, Masikyotos	-	-
	-	F	Masikyotos	Tlos-Kragos	Tlos
	-	G	Kragos, Masikyotos	-	-

II.4.2.c. III. Gordianus Dönemi

Lykia, Roma ile yaklaşık iki yüz yıl süren dostluk ve bağlılıktan sonra, İ.S. 43 yılında Claudius tarafından, daha önce Augustus zamanında (İ.S. 25) eyalet yapılmış olan Pamphylia ile birleştirilerek çifte eyalet yapılmış¹⁴² ve bu tarihten itibaren sikke basma hakkını kaybetmişti. 178-180 yıllarına kadar bir imparator eyaleti olan Lykia-Pamphylia eyaleti bu tarihlerden sonra, en az İ.S. 313 yılına kadar varlığı bilinen, Senatör Eyaleti'ne dönüştürüldü. Lykia-Pamphylia Bölgeleri ortak bir eyalet meydana getiriyor olsalar da, her bölge geniş ölçüde kendi yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bunların arasındaki ilişki sadece, her iki bölge içinde idari işlerin başında bir Proconsul, mali işlerin başında da bir Questor'dan oluşan Romalı memurların bulunması idi. Lykia Pamphylia çifte eyaletinde farklı sikke basma hakları vardı. Bütün imparatorluk zamanı boyunca Pamphylia kentleri bu hakka sahipken Lykia şehirleri Claudius'dan itibaren bu hakdan mahrum oldular¹⁴³.

Likya kentleri yaklaşık iki yüz yıl aradan sonra, III. Gordianus döneminde tekrar sikke basma hakkı elde edebilmişlerdir. Aulock, bu dönem Likya sikkeleri üzerine yaptığı ayrıntılı çalışmasında, yaklaşık iki yüzyıl sonra Likya'ya neden böyle bir hakkın tanındığını sorgulamış, önerilebilecek tarihsel nedenleri tartışmış fakat kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Sonuca ulaşamamasında ana neden, ileri sürülebilecek olasılıklardan herhangi birini destekleyecek kesin bir kanıtın olmayışındır.

Aulock, çalışmasında III. Gordianus döneminde yirmi Likya kentinin sikke bastığını ortaya koymuştur. Ayrıca, Likya'ya neden tekrar sikke basma hakkı tanındığını ve Ksanthos, Pınara, Telmessos gibi Roma döneminde metropolis unvanı almış ve daha sonra Bischof olmuş önemli kentlerin, bu dönemde neden sikke basmadığını sorgulamıştır.¹⁴⁴ Patara kent baskılarını incelemeyen önce, Aulock'un bu tartışmasına genel hatlarıyla değinmek yerinde olacaktır.

Roma döneminde sikke basma izni imparatorun özel iznini veya affını temsil ediyordu. Sadece bir tek kentin değil bütün bölgenin sikke basma hakkına sahip olduğu Lykia'nın bu durumu şüphesiz imparator izninden kaynaklanmalıydı. Dört Roma imparatoru, Vespasianus, Traianus, Hadrianus ve L.Verus, 1. ve 2. yüzyıllarda Lykia'yı ziyaret etmişler fakat, bu imparatorlardan hiçbiri Likya'ya sikke basma izni vermemiştir¹⁴⁵.

İ.S. 238 yılı mart ayında Kuzey Afrika'da dört ay içinde altı imparatorun (I. ve II. Gordianus, Maximinus, Maximus, Pupienus ve Balbinus) hayatına mal olan bir kargaşa başladı. Bu olaylardan sonra, 238 yılının 28 haziranında, henüz 13 yaşında olan III. Gordianus tek başına imparator oldu. III. Gordianus, 241 yılında, Hassa Alayı kumandanı (Praefectus Praetoriae) olarak atadığı Timesitheus'un

¹⁴² Likya'nın Pamphylia ile birleşmediği ve tek başına Roma eyaleti yapıldığına dair görüşleri yukarıda aktarmıştık. Bkz. s. 11, dn. 6.

¹⁴³ Aulock 1974, 17.

¹⁴⁴ Age. 19.

¹⁴⁵ Age. 20.

kızı, henüz 16 yaşında olan Furia Sabinia Tranquillina ile evlendi. Gordianus, 242 ilkbaharında Perslere karşı büyük bir orduyla sefere çıkmaya zorlandı. Bu sefer İtalia'dan Moesien ve Thrakia üzerinden Asia'ya doğru ilerledi ve oradanda Suriye'ye doğru devam etti. Yürüyüşün K. Asia arasından nasıl devam ettiğini bilmiyoruz. Bu yürüyüşün dağlık bir bölge olan Lykia'ya uğradığı pek muhtemel gözüküyor¹⁴⁶. Gordianus Perslere karşı yapılan savaşları yendikten sonra 243 yılında Pers başkenti Ktesiphon'a ilerlemeye karar verdi. Kayınpederi orada, belkide bir cinayete kurban giderek, öldü. Kendisi de, 244 yılının şubat ayında askerleri tarafından öldürüldü. Bundan sonra, ordu o anki Praefectus olan Philippus Arabs'ı imparator yaptı¹⁴⁷.

Gordianus sadece 242/43 yıllarında K. Asya'da bulundu, fakat muhtemelen Lykia'ya uğramadı. Lykia'da Gordian yazıtlarına çok rastlanmaz ki, sadece iki tane biliyoruz. Lykia kentlerinin sikke basımı bu yıllar içinde gerçekleşmiş olmalıdır. Ayrıca, Gordianus'un evlendiği yıldan önce sikke basımı yoktur. Çünkü şehirlerin bastığı sikkelerin üzerinde Tranquillina'nın portresi vardır. Bu sikkelerin arka yüzleri de, Gordianus sikkeleri ile eşit bir damga gösterirler¹⁴⁸.

Aulock bölgede tekrar sikke basılmasına izin verilmesini açıklamak üzere ortaya atılan gerekçeleri şöyle sıralıyor: Gordianus sayesinde K. Asya'da sikke basmaya yönelik verilen genel bir özgürlük; İmparator'un deprem gibi doğal bir afetin yarattığı ekonomik sonuçları dindirmek istemesi; Lykia'nın, İmparator'un Pers Seferi için sağlamış olduğu askeri ve ekonomik yardımına karşılık olarak verilen bir ödül; yönetimde etkili bir konuma sahip olan Timesetheus'un Lykia ile olan olası özel ilişkisi¹⁴⁹.

İlk gerekçe ile ilgili olarak, Gordianus zamanında, K. Asya'da sikke basımının hareketli olduğu itiraf edilebilir. Diğer taraftan da, Lykia dışında, sadece Gordian zamanında sikke basan sadece birkaç K. Asia kenti vardı; Phrygia'da Akkilaion gibi... İmparatorluk zamanı içinde, ilk olarak Gordianus zamanında sikke basma hakkını kazanan ve o öldükten sonra da bu hakkı geri alınan hiçbir kent yoktur¹⁵⁰.

Deprem teorisi, ilk olarak Cavedoni tarafından 120 yıl önce ortaya atılmıştır¹⁵¹. Cavedoni bu bilgiyi Julius Capitolinus'un (XXVI) Augustus ve III. Gordian tarihi yazıtlarına dayandırır. Julius, 240 yılında bütün dünyada çok şiddetli bir deprem olduğunu ve bunun sonucunda da, yerleşimleri ile birlikte bütün kentlerin boğazlarına kadar gömüldüklerini aktarır. Capitolinus'un kaynaklarının yazarı olan Aelius Julius Cordus, ki bu, Gordian'ın yaşam öyküsünü yazmıştır, 3 yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve yazmıştır. Yukarıda bahsedilen yazarlar pek güvenilir olmasalar da, Lykia'nın da bu felaketten zarar gördüğünü

¹⁴⁶ Age.

¹⁴⁷ Age.

¹⁴⁸ Age. 21.

¹⁴⁹ Age.

¹⁵⁰ Age.

¹⁵¹ Age. dn. 20-22.

aktarmışlardır. Sieberg, "K. Asya'da önemli Deprem" adı altında, Pontos ve Kapodokia'da 240 yılının 5 Ağustos'unda meydana gelen depremi bu kaynaklara değinmeksizin kaydetmiştir¹⁵².

Üçüncü gerekçe de, zayıf görünmektedir. Gordian'ın Thrakia'dan K. Asya'ya, oradan Suriye'ye doğru devam eden hareketi hakkında antik kaynaklar bir şey söylemezler. Biz ordunun kesin olarak nerede konakladığı hakkında bir şey bilmiyoruz. İlk olarak imparatorun Suriye'ye girişi ile birlikte yoğun bir anlatım başlıyor. Hiçbir yazar, K. Asya ya da Lykia askeri kontenjani ya da Pers seferi için yapılan yardımlar hakkında bir anlatımda bulunmamıştır¹⁵³.

Timetheus'un Lykia ile özel ilişkisinin olup olmadığı konusundaki son görüş ele alındığında; Timetheus'un imparator üzerindeki etkisi şüphesizdir. Diğer taraftan, Timetheus, Roma'nın farklı pek çok eyaletinde yüksek memuriyetlerde bulunmuştur. İlk olarak Severus Alexander zamanında görev almıştır. İspanya, Belçika, Almanya ve Arabistan dışında Palestina, Suriye ve Asia eyaletlerinde iş başında idi. Fakat Timetheus, Magie'nin belirttiği Lykia - Pamphylia eyaletindeki ünlü Romalı memurların yer aldığı listeye alınmamıştır. Lykia'nın iyiliği için sikke hakkını sağlayan böylesi tecrübeli bir memurun listeden çıkarılması düşündürücü görünüyor¹⁵⁴.

"Burada verilen cevaplar ne yazık ki, Lykia'nın III. Gordianus zamanında neden sikke bastığı sorusunun tam cevabını karşılayamamaktadır. Bu, özel bir sebep ya da kişisel bir karar olmalı. Roma, bu kararlar Likya için var olan negatif görüşünü değiştirmiş olmalıdır. Zira, bundan iki yıl sonra, Philippus Arabs döneminde, bu hak niçin geri alınıyor?"¹⁵⁵

Gerçekten, bu olası nedenlerden herhangi birini kesin olarak kanıtlamak henüz mümkün görünmemektedir. Fakat, Likya'da bu konu ile ilgili bir yazıt olmamasına ve antik kaynakların böyle bir olaydan bahsetmemesine rağmen, imparatorun Pers seferi sırasında Likya'ya uğrayıp uğramadığı, Likyalıların imparatora herhangi bir destek verip vermedikleri hususunda karar vermek için henüz erkendir. Benzer bir olayla karşılaştırma, bize bu konuda daha sağlam yorum yapma olanağı sağlayabilir. İ.S. 238 yılında, Tuna boylarında saldırıya geçen Gothlara ve komşuları üzerine yapılan sefer sırasında, Yukarı Moesia'ya, yeni ihtiyaçları karşılamak maksadıyla para basma hakkı tanınmıştır¹⁵⁶. Henüz bu yönde bir veri olmasa da, Likya içinde benzer bir durum söz konusu olabilir.

Aulock'un çalışmasında, bu dönemde basılmış, toplam 69 adet Patara kent sikkesi yer almıştır¹⁵⁷. Çalışma da yer alan diğer kent sikkeleriyle karşılaştırıldığında bu sayı çok fazladır. Bunlardan, 62 adeti III. Gordianus adına, 7 adeti imparatoriçe Tranquillina adına basılmıştır¹⁵⁸ (Lev. IV-V). Patara kazılarında

¹⁵² Age. 21,

¹⁵³ Age. dn. 20-22.

¹⁵⁴ Age. 21

¹⁵⁵ Age. 22.

¹⁵⁶ O. Akşit, Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395), 1970, 111.

¹⁵⁷ Aulock 1974, 81-83, no. 301-329.

¹⁵⁸ Age. 23.

ise, bu döneme ait toplam 4 adet Patara kent sikkesi ele geçmiştir. Bunlardan üçü III. Gordianus adına (Kat no. 72-74), bir adeti de Tranquillina adına (Kat. no. 75) bastırılmıştır. Aulock'un çalışmasında, beş adet sahte Patara kent sikkesi de verilmiştir¹⁵⁹.

Bu dönem sikkelerinin ön yüz tipleri, bütün Likya kentlerinde aynıdır (Bkz. Tablo 6). Gordianus için basılanlarda; genellikle sağa dönük, paludamentumlu, çoğunlukla defne yaprağı, bazen şua taçlı imparator büstü ve "AYT KAI M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB" lejandı yer almaktadır. Tranquillina için basılanlarda; imparatoriçenin stephaneli, giysili büstü ve "CABEINIA TRANKYΛEINA CEB" lejandı bulunur. Bu dönem Patara kent baskılarında kullanılan arka yüz tiplerini, kısaca tanımlayarak incelememiz yerinde olacaktır:

Patara basımlarında en yaygın kullanılan tip Apollon'dur ve Likya Birliği döneminde, bütün bölge basımlarında yaygın kullanılan Apollon Patroos tipinin devamıdır. Yukarıda, Patara Apollon kehanetinin, İ.S. 1. yüzyılda eski önemini kaybetmesine rağmen¹⁶⁰ (Pomponius Mela, chor. 1. 15. 82'deki anlatıma dayanarak), İ.S. 2. yüzyılda, özellikle Likyalı zengin Opramoas'ın 20.000.000 denarlık yardımıyla, tekrar canlandığını ve İ.Ö. 395'te Teodosius'un bilicilik merkezlerini yasaklamasına kadar etkinliğini sürdürdüğünü¹⁶¹ belirtmiştik. Sonuçta, Patara sikkelerinde kullanılan Apollon, Likya Birliği Dönemi ve Claudius'un eyalet baskılarında kullanılan Patara Apollon'u olmalıdır. Bu dönem sikkeleri üzerindeki Patara Apollon'u, khiton ve khimation giymiştir, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok bazen yay tutmaktadır. Yanındaki boşluklarda atribüleri betimlenmiştir (Lev. IV, 42-52). Kazılarda, bu tipi taşıyan sikkeler ele geçmiş ve katalogda verilmişlerdir (Kat no. 73-75).

Böylece, yaklaşık dört yüzyıl değişmeyen bu ikonografi, Patara kent sikkeleri için özel bir tiptir. III. Gordianus Dönemi Patara sikkelerinde, Apollon'un atribularında (tipod ve tripodla sarılmış yılan, omphalos üzerinde karga, ok ve yay) ve atribularının sikke üzerine yerleştiriliş biçimlerinde görülen küçük farklılıklara rağmen, hepsi de aynı tipi belirtirler.

III. Gordianus dönemi Patara kent baskılarında; Apollon Patareus, Apollon Propylaeus, Dionysos ve Nymphé, Herakles ve Antaios, Homonoia, Tykhe, Artemis Eleuthera ve Apollon (Myra ile ortak bastığı homonoia sikkelerinde), Bellerophon ve Khimaira, tapınağının içinde Apollon Patareus tipleri kullanılmıştır. Ön ve arka yüz tipleri, genellikle noktalı bordürle çevrelenmiştir ve arka yüzlerinde ΠΑΤΑΡΕΩΝ lejandı yer almaktadır. Şimdi, bu tipleri biraz daha ayrıntılı tanımlayabiliriz:

¹⁵⁹ Aulock 1974, 88, Lev. 19, no. 364, 367.

¹⁶⁰ T. R. Bryce - J. Zahle, *The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986), 196.

¹⁶¹ Age. 196 ; G.E. Bean, *Eskiçağda Likya Bölgesi* (1998), 87 (çev. Hande Kökten).

- Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş Apollon Patareus. Başını sağa çevirmiş. Sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutuyor. Sağında omphalos üzerinde karga. Solunda tripod ve tripodda sarılmış yılan. (Lev. IV, 42-46; Lev. V, 71 ve Katno. 73, 75).
- Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş Apollon Patareus. Başını sağa çevirmiş. Sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutuyor. Sağında tripod ve tripodda sarılmış yılan, tripodun yanında karga. (Lev. IV, 47).
- Cepheden, ayakta duran, uzun bir elbise giymiş Apollon Patareus. Başını sağa çevirmiş. Sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutuyor. Sağında omphalos üzerinde karga (Lev. IV, 48-51). Bu tipteki bazı örneklerin ön yüzlerinde, imparator şua (ışın) taçlı betimlenmiştir ve ağırlıkları daha düşüktür (Lev. V, 64 ve kat no. 74).
- Bir önceki tipte aynı. Farklı olarak, omphalos üzerindeki karga, Apollon'un sağında değil, solunda verilmiştir (Lev. IV, 52-53).
- Cepheden, ayakta duran, uzun bir elbise giymiş Apollon Patareus. Başını sağa çevirmiş. Sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutuyor (Lev.V, 63).
- Korinth başlıklı iki sütun ve kenarlıkları süslü üçgen alınlıklı tapınağı içinde Apollon Patareus. Apollon, cepheden verilmiş, ayakta duruyor, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutuyor. Başını sağa çevirmiş. Sağında karga. Çatının, tepe ve köşe akroterleri verilmiş. Alınlığı ortasında bir kartal betimlenmiş (Lev. V, 57-58). Buradaki tapınak, bu dönemde, Patara Apollon tapınağının gerçek görüntüsünü yansıtıyor olmalıdır.
- Sola adım atmış Apollon Propylaios (Kapı koruyucu Apollon)¹⁶². Sağa adım atmış olmasına rağmen, gövde ve bacaklar cepheden verilmiştir. Apollon çıplak betimlenmiştir ve omuzunda sadak, bir elinde yay taşımaktadır. Sikke üzerinde kesin belirgin olmasa da, arkasında, gövdeye çapraz şekilde verilmiş bir nesne, v. Aulock tarafından mızrak olarak tanımlanmıştır¹⁶³ (Lev. V, 59).
- ¾ Cepheden, ayakta duran Apollon. Gövdesi çıplak verilmiş. Başı sola dönük. Sağ elini beline dayamış. Solunda bir sütun (sunak?) ve sütuna sarılmış yılan. Sol elindeki bir kap ile yılanı besliyor (Lev. V, 60).

¹⁶² v. Aulock, bu tipteki Apollon'un sıfatını "Propylaios" olarak şüphe etmeksizin verse de, Apollon Propylaios, Anadolu'da, bir Frigya kenti olan Eumeneia'daki yazıtlardan ve kabatmalardan bilinmektedir (bkz. Z. Taşlıkluoğlu, Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar (1963), 155, 156). Taşlıkluoğlu, Apollon Propylaios'un belirtecinin çift ağızlı balta olduğunu ve "Theos Sozon" ile ilişkili olduğunu belirtiyor. Burada ise Apollon, sadak ve yay taşımaktadır. Ayrıca, "Sozon" adı, Sura Apollon tapınağının duvarındaki bir yazıtta geçmektedir (bkz. G.E. Bean, Eskiçağda Likya Bölgesi (1998), 135 (çev. Hande Kökten) ; T. R. Bryce - J. Zahle, The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources (1986), 198). Her durumda, burada tasvir edilen Apollon, sikkeler üzerinde tasvirlerinden bildiğimiz, Patara Apollon'undan çok farklıdır.

¹⁶³ Aulock 1974, 73, n0. 222 , 223.

- ¾ Cepheden, ayakta duran Apollon. Uzun bir elbise giymiş. Başı sola dönük. Sağ elini beline dayamış. Solunda duran bir ağaca yaslanmış. Yana açtığı sol elinde bir kase tutuyor (Lev. V, 61). Bu tipteki sikkelerin bazılarının ön yüzlerinde, imparator şua (ışın) taçlı betimlenmiştir ve ağırlıkları daha düşüktür (Lev. V, 62).
- Perspektif duran dört sütun üzerinde ayakta duran dört Genius. Birer elleriyle, yarım daire şeklindeki çatıyı taşıyorlar. Ortada, cepheden, ayakta duran Tykhe. Uzun bir elbise giymiş ve başında yüksek bir polos. Bir elinde bereket boynuzu, diğer eliyle de yerde duran gemi dümenini tutuyor (Lev. V, 65).
- Korinth başlıklı iki sütun üzerinde iki Genius. Birer elleriyle, yarım daire şeklindeki çatıyı taşıyorlar. Sütunların arasında, cepheden, uzun bir elbise giymiş, yüksek poloslu Homonoia. Bir elinde bereket boynuzu, diğerinde gemi dümenü tutuyor. Kesimde OMONOIA lejandı (Lev. V, 66 ve Kat. no. 72).
- Şaha kalkmış Pegasos üzerinde Bellerophon. Havaya kaldırdığı bir elinde mızrak tutuyor. Hemen altında Khimaira (Lev. V, 67).
- Sola dönük, ayakta duran Dionysos. Kısa bir khiton giymiş. Bir elinde thrysos tutuyor. Karşısında, bir kayanın üzerinde oturan Nymphé. Yanında bir urne duruyor. Aralarında, ayakta duran bir koç (Lev. V, 68-69).
- Çıplak, güreşen iki figür, Herakles ve Antaios. Herakles, Antaios'u belinden kavramış ve havaya kaldırmış (Lev. V, 70).

Patara, III. Gordianus döneminde, metropolis ünvanı almış bir diğer büyük Likya kenti olan Myra ile birlikte "homonoia" sikkeleri basmıştır (Lev. V, 72-73). Ön yüzlerinde, yukarıda bahsettiğimiz ve bütün Likya'da ortak kullanılan, imparator veya imparatoriçenin büstü ile aynı lejand yer alır. Bunların arka yüzlerinde, Artemis Eleuthera ve Apollon Patroos'un (Patara Apollonu betimlendiği için "Apollon Patareus" diyebiliriz) bir tapınak içinde kült görüntüleri betimlenmiştir. Artemis Eleuthera, giyimli bir kült yontusu görümündedir. Uzunca bir örtü, başıyla birlikte, tüm vücudunu sarmıştır. Patara Apollonu ise, yukarıda değindiğimiz ikonografisini devam ettirir. Khiton ve khimation giymiştir. Vücut cepheden verilmiştir fakat, başını Artemis'e çevirmiştir. Sağ elinde defne dalı, sol elinde yay tutmaktadır. Aralarında karga betimlenmiştir. Altıklık ve yivli iki sütun üzerinde üçgen alınlıklı (alınlığın ortasında bir kartal yer almaktadır) bir tapınağın içinde betimlenmişlerdir. Figürleri ΠΑΤΑΡΕΩΝ ΜΥΡΕΩΝ yazısı çevrelemektedir ve kesimde OMONOIA yazısı yer almaktadır. Bütün sahne noktalı bordürle çevrelenmiştir. Tapınağın, Patara Apollon tapınağının görüntüsünü yansıtır yansıtmadığını söylemek güçtür. Alınlığın (özellikle ortasında kartal betimlenmesi ve kenarlıkların süslenmesi ile) ve sütunların işlenişi, yukarıda bahsettiğimiz, Patara kent sikkeleri üzerinde yer alan Apollon tapınağı görüntüsü ile

benzerdir (karş. Lev. V, 57-58). Ancak, Patara kent sikkelerindeki tapınağın sütun başlıkları Korinth tarzındadır. Burada ise, kesin belirgin olmamakla birlikte, Dor başlığı betimlenmiştir.

III. Gordianus döneminde, Patara ve Myra'nın, homonoia sikkeleri basmalarının nedenleri bilinmemektedir. Zira, bu hususta yardımcı olabilecek, epigrafik ve arkeolojik bir veri yoktur. Homonoia sikkeleri üzerinde, her iki kentin, bölge çapında da ünlü olan, kültlerinin (Artemis Eleuthera ve Apollon Patareus) betimlenmesi, dini bir birlikteliği akla getirmektedir. Fakat, sikke darp etmenin amacına uygun olarak, bizim henüz bilemediğimiz, siyasi ve ticari bir anlaşma sözkonusu olmalıdır. Bu dönemde, herhangi başka iki Likya kenti homonoia sikkeleri darbetmemiştir. Fakat Likya dışından iki kent ile basılmış homonoia sikkeleri vardır¹⁶⁴. Bunlardan biri, Caracalla döneminde (İ.S. 198-217), bir Pisidia kenti olan Apollonia (Mordiaion) ile Eyalet Likya adına basılmıştır¹⁶⁵. İkinci örnek ise, Valerian (İ.S. 253-260) döneminde, bir Pamphylia kenti olan Side ile Myra adına basılmıştır¹⁶⁶. Yukarıda değindiğimiz gibi, Patara kent sikkeleri üzerinde, Myra ismi olmaksızın, sadece Patara ismi ile basılmış homonoia sikkeleri de vardır (bkz. Lev. V, 66 ve Kat. no. 72).

¹⁶⁴ Aulock 1974, 84-85, no. 341-342, Lev. 17, 341-342.

¹⁶⁵ Age. 84, no. 341. Arka yüzünde, "ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤ ΚΑΙ ΛΥΚΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ" lejandı bulunmaktadır.

¹⁶⁶ Age. 85, no. 342. Arka yüzünde, "ΣΙΔΕΩΝ ΜΥΡΕΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ" lejandı bulunmaktadır.

III. KATALOG

- Katalog Hakkında

Katalog hazırlanırken konu ile ilgili farklı kaynakçalar incelenmiş, sonuçta okuyucu için en kolay ve anlaşılır bir düzenleme seçilmesine gayret edilmiştir. Katalogdaki, Klasik Dönem Likya (1 adet) ve Hellenistik krallıklar ile kent sikkeleri, genel ve ayrıca her grup da kendi içinde olmak üzere, kronolojik bir sıralama ile, kendisini darbeden kentin dahil olduğu Bölgelere göre; diğer sikkeler ise, yine kronolojik olarak, Roma, Bizans, Feodal ve Selçuklu sikkeleri gibi ana başlıklar altında düzenlenmişlerdir.

Patara'da ele geçen iki küçük define ise, bu düzenlemenin dışında, Define I ve Define II olarak katalogun sonunda verilmişlerdir. Katalog numarasından sonra, sikkenin basım tarihi ve şayet biliniyorsa daphanesi verilmiştir. Ön ve arka yüz tanımlamalarından sonra sırasıyla; birim adı, madeni, kalıp yönü, ağırlığı, çapı, etüd veya envanter numarası ve kazıdaki buluntu alanı verilmiştir. Sikkelerin herbirinin, karşılaştırılabilecekleri kaynakça belirtilmiştir.

Özellikle Geç Roma ve Bizans dönemi sikkelerinde, basıldığı darphane ismi belirsiz olanlar için, aynı tipi taşıyan Constantinopolis darphanesi basımları referans olarak verilmiştir.

- Katalog Kısaltmaları

AC: Patara Ana Cadde

AE: Bronz, bakır

Ant. : Antoninianus

AR: Gümüş

AV: Altın

AY: Arka yüz

Dup. : Dupondius

Env. no: Envanter no

Lev. : Levha

LH: Patara Liman Hamamı

Lit: Literatür

MB: Patara Meclis Binası

NEK: Patara Nekropol

Nom. Hist. : Nomisma Histomenon

OM: Patara Yeraltı Oda Mezarı

ÖY: Ön yüz

Quad. : Quadrans

Sest. : Sesterius

TG: Patara Tapınak Gömüt

TKD: Patara Tepecik Kuzey Duvarı

YE: Patara Yamaç Evler

yy. : Yüzyıl

- Katalog

Klasik (Dynastik) Dönem Likya Sikkeleri

1. **Trbbenimi (Limyra dynasti) İ.Ö. 390- 380** **Lev. VI**
 ÖY: Cepheden arslan başı postu.
 AY: Quadratum incusum içinde triskeles. Triskelesin kolları arasındaki boşluklarda Likçe karakterde T P B. "P" harfinin yanında Herakles'in sopası.
 Stater AR ↑ 9.5 gr. 23 mm. Antalya Müze Env. no :1946 Bulun. alanı: 99-TKD III/ -160
 Lit. : BMC *Lycia*, s. 34, Lev. XVIII, 12 ; SNG*vAulLykien*, Lev. 138, 4212,4213.

Hellenistik Dönem Kralhıkları Sikkeleri**IV. Aleksandros (İ.Ö. 323 – 309)**

2. **Yak. İ.Ö. 311 Makedonia Anonim** **Lev. VI**
 ÖY: Kenar bordürü yarım daire formulu geometrik süsler ve ortası Medusa başı ile bezeli Makedon kalkanı.
 AY: Makedon helmeti ve Ba.
 AE ↗ 3.6 gr. 16 mm. Etüd no : 25 Buluntu alanı : 99- TKD III / -150
 Lit. : SNG *Cop Maced.*, Part III, Lev. 29, 2128.

Ptolemaioslar**II. Ptolemaios (Philadelphos) (İ.Ö. 285-246)**

3. **İ.Ö. 285 – 246 (Seri B)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı. Nokta bordürle çevrelenmiş.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta trident. [Π Τ Ο Λ Ε Μ] Α Ι [Ο Υ Β Α Σ] Ι Λ Ε Ω [Σ].
 AE ↑ 2.0 gr. 14 mm. Etüd no : 63 Buluntu alanı : 91-NEK - K2 / -40
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 126, no: 839; Band III, Lev. XXIII, 24.
4. **İ.Ö. 285 – 246 (Seri B)**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı. Deforme.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Deforme olduğu için yazıları okunamıyor. Sol boşluktaki trident belirgin değil.
 [Π Τ Ο Λ Ε Μ Α Ι Ο Υ Β Α Σ Ι Λ Ε Ω Σ].
 AE ↑ 2.6 gr. 13 mm. Etüd no : 15 Buluntu alanı : 98-NEK 5 / -280
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 126, no: 839; Band III, Lev. XXIII, 24.

5. **İ.Ö. 285 – 246 (Seri B)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı. Deforme.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta trident. [Π Τ Ο Λ Ε Μ Α Ι Ο Υ Β Α Σ Ι Λ Ε Ω Σ].
 AE ↑ 1.7 gr. 12 mm. Etüd no : 21 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 126, no: 840; Band III, Lev. XXIII, 25.
6. **İ.Ö. 285 – 246 (Seri B)**
 ÖY : Sağa dönük Zeus Ammon başı. Deforme.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta trident. [Π Τ Ο Λ Ε Μ Α Ι Ο Υ Β Α Σ Ι Λ Ε Ω Σ].
 AE ↑ 1.7 gr. 12 mm. Etüd no : 27 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 126, no: 840; Band III, Lev. XXIII, 25.
7. **İ.Ö. 271 – 246 (Seri D)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta tripod. Π Τ Ο Λ Ε Μ [Α Ι Ο Υ] Β Α Σ Ι Λ Ε Ω [Σ].
 AE ↑ 11.3 gr. 23 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 118, no: 791; Band III, Lev. XXV, 21.
8. **İ.Ö. 271 – 246 (Seri D)**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşluktaki tripod tam belirgin değil.
 [Π Τ Ο Λ Ε Μ Α Ι Ο Υ Β Α] Σ Ι Λ Ε Ω [Σ].
 AE ↑ 7.7 gr. 24 mm. Etüd no : 67 Buluntu alanı : 91-NEK - K 10 /-130
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 118, no: 792; Band III, Lev. XXV, 22.
9. **İ.Ö. 271 – 246 (Seri D)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta tripod. [Π Τ Ο] Λ Ε Μ Α [Ι Ο Υ] Β Α Σ Ι Λ [Ε Ω Σ].
 AE ↑ 4.4 gr. 16 mm. Etüd no : 2 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 118, no: 793; Band III, Lev. XXV, 23.

10. **İ.Ö. 271 – 246 (Seri D)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları kapalı. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta tripod. [Π Τ Ο Λ Ε] Μ Α Ι [Ο Υ] [Β Α Σ] Ι Λ Ε [Ω Σ].
 AE ↑ 3.9 gr. 18 mm. Etüd no : 21 Buluntu alanı : 99-Tepecik / Yüzey
 Lit. : Svoronos, Band I, s. 118, no: 793; Band III, Lev. XXV, 23.
11. **İ.Ö. 271 – 246 (Seri H)** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Zeus Ammon başı.
 AY: Sola dönük ayakta kartal. Kanatları açık. Şimşek demeti üzerinde duruyor. Sol boşlukta simge. [Π] Τ Ο Λ Ε Μ Α Ι Ο Υ Β Α Σ [Ι Λ Ε Ω Σ].
 AE ↑ 3.7 gr. 16 mm. Etüd no : 68 Buluntu alanı : 99- YE / Yüzey
 Lit. : Mørholm, s. 116.

Seleukoslar

II. Demetrios (Nikator) (İ.Ö. 145–140 ve İ.Ö. 129- 126 / 5)

12. **İ.Ö. 145-140** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Deforme.
 AY: Tripod. Sağ ve sol boşlukta tripoda paralel, yukarıdan aşağıya [Δ Η Μ Η Τ Ρ Ι Ο Υ Β Α Σ Ι Λ Ε Ω Σ] / Φ Ι Λ Α Δ Ε Λ [Φ Ο Υ] Ν Ι Κ Α Τ Ο Ρ [Ο Σ]
 AE ↑ 6.1 gr. 20 mm. Etüd no : 189 Buluntu alanı : 97-Tepecik / Yüzey
 Lit. :

Karia Bölgesi

Rhodos

13. **İ. Ö. 394 – 304** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük, stephaneli tanrıça başı. Saç arkada toplanarak topuz yapılmış.
 AY: Yuvarlak incusum içinde, şerit bordürle çevrelenmiş gül. Yazı okunamıyor.
 AE ↑ 1.3 gr. 10 mm. Etüd no : 20 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : SNGvAulKarien, Lev. 89, 2797.
14. **İ. Ö. 304 – 189** **Lev. VI**
 ÖY: Sağa dönük, ışın saçan Helios başı.
 AY: Yuvarlak incusum içinde, noktalı bordürle çevrelenmiş iki gül goncası. [P] O.
 Trihemiobol AR ↑ 0.9 gr. 09 mm. Müze Env. no: 7560 Buluntu alanı : 89-Yüzey
 Lit. : BMC Caria, s.237, Lev. XXXVII, 7 ; SNGvAulKarien, Lev. 89, 2819.

15. **İ. Ö. 304 – 189** **Lev. VI**
 ÖY: Cepheden Helios başı. Deforme.
 AY: Üç yapraklı gül. Kent adının kısaltması ve magistrat ismi okunamıyor.
 Hemidrahmi AR ↑ 1.6 gr. 11 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : 92-NEK 9 / 7
 Lit. : SNGvAulKarien, Lev. 89, 2816-17.
16. **İ.Ö. 167 – 89** **Lev. VII**
 ÖY: Cepheden, ışın saçan Helios başı. Deforme.
 AY: Quadratum incusum içinde gül. Alt boşlukta sarmaşık. Sağ ve sol boşlukta P O.
 Gül betisinin üstünde bulunan magistrat isminin sadece son iki harfi okunabiliyor.
 [...]α ç. Fakat sarmaşık sembolü ve harf boşlukları göz önüne alınınca Δ α μ α ç
 okunabilir.
 AR ↑ 1.0 gr. 13 mm. Etüd no : 187 Buluntu alanı : 97-YE / Yüzey
 Lit. : SNGvAulKarien, Lev. 90, 2830.
17. **İ. Ö. 43 – İ.S. 96** **Lev. VII**
 ÖY: Sağa dönük Dionysos büstü. Sarmaşık dalı ile donatılmış. Omzunda Thrysos.
 AY: Üç yapraklı gül. P O Δ [I Ω N].
 AE ↓ 2.4 gr. 13 mm. Etüd no : 191 Buluntu alanı : 97-OM 40 / 27a –V1
 Lit. : BMC Caria, Lev. XLII, 7.
18. **İ. Ö. 43 – İ.S. 96** **Lev. VII**
 ÖY: Sağa dönük, şua diademli Helios başı.
 AY: Sola dönük, geminin ön kısmı üzerinde, sola adım atmış Nike. İleri uzattığı elinde
 zafer tacı tutuyor. [P O] Δ [I Ω] N.
 AE ↑ 2.1 gr. 16 mm. Etüd no : 15 Buluntu alanı : 99-NEK 10 / -150
 Lit. : BMC Caria, Lev. XLII, 10,11 ; SNGvAulKarien, Lev. 91, 2856 - 2857.
19. **İ. Ö. 43 – İ.S. 96** **Lev. VII**
 ÖY: Sağa dönük, şua diademli Helios başı.
 AY: Sola dönük, geminin ön kısmı üzerinde, sola adım atmış Nike. İleri uzattığı elinde
 zafer tacı tutuyor. [P] O [Δ I] Ω N.
 AE ↘ 1.8 gr. 15 mm. Etüd no : 29 Buluntu alanı : 91- Yüzey
 Lit. : BMC Caria, Lev. XLII, 10,11 ; SNGvAulKarien, Lev. 91, 2856 - 2857.
20. **İ. Ö. 43 – İ.S. 96**
 ÖY: Sağa dönük, şua diademli Helios başı.
 AY: Sola dönük, geminin ön kısmı üzerinde, sola adım atmış Nike. İleri uzattığı elinde
 zafer tacı tutuyor. P [O Δ I Ω] N.

AE → 2.2 gr. 15 mm. Etüd no : 10 Buluntu alanı : 98-YE / Yüzey
Lit. : BMC *Caria*, Lev. XLII, 10,11 ; SNGvAul*Karien*, Lev. 91, 2856 - 2857.

21. İ. Ö. 43 – İ.S. 96

ÖY: Sağa dönük, şua diademli Helios başı. Deforme.

AY: Sola dönük, geminin ön kısmı üzerinde, sola adım atmış Nike. İleri uzattığı elinde zafer tacı tutuyor. Deforme. [P O Δ I Ω N].

AE ↓ 2.8 gr. 19 mm. Etüd no : 61 Buluntu alanı : 97-OM 19 / 28a- T2
Lit. : BMC *Caria*, Lev. XLII, 10,11 ; SNGvAul*Karien*, Lev. 91, 2856 - 2857.

Pisidia Bölgesi

Selge

22. İ. Ö. 300 – 190

Lev. VII

ÖY: Cepheden Gorgoneion.

AY: Sağa dönük, Korinth miğferli Athena başı. Ense boşluğunda astragal. Yazı yok.

AR ↑ 1.0 gr. 10 mm. Etüd no : 9 Buluntu alanı : 92-NEK 8 / -60
Lit. : BMC *Pisidia*, Lev. XL, 1 ; SNGvAul*Pisidia*, Lev. 175, 5278.

Pamphylia Bölgesi

Attaleia

23. İ. Ö. 2.-1. yy.

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük Poseidon başı.

AY: Tridente sarılmış yunus. Üstte "A" harfi. Altta A T T A Λ E Ω N.

AR ↑ 2.4 gr. 16 mm. Etüd no : 1 Buluntu alanı : Yüzey
Lit. : Imhoof- Blumer, Band II, s.322, Lev. XI, 1; Baydur 1986, s. 440, no. 3, Lev. I, 3.

Perge

24. İ.Ö. 2. yy.

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük, saçlarını rulo yapmış Artemis başı.

AY: Sola dönük, ayakta duran, kısa khiton giymiş Artemis. Sol elinde asa, sağ elinde çelenk taşıyor. Ayaklarının dibinde başı geriye dönük geyik.

[A P T E M I Δ] O Σ [Π E P Γ A] I A Σ.

AE ↑ 6.1 gr. 19 mm. Etüd no : 63 Buluntu alanı : 97- OM 19 / 25b - I1
Lit. : BMC *Pamphylia*, s. 120, no. 4-7, Lev. XXIV, 3 ; SNG v Aul. *Pamphylie*, Lev. 151, 4661 ; HN, s. 702, fig. 318.

25. Macrinus İ.S. 217-218

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük, zırlı, sakallı büstü. Lejandlar tam olarak okunamıyor.

[AVT KAI M] OΠE[Λ CEV MAKPEINOC CE]

AY: Cepheden, ayakta duran, giyimli Tykhe. Başını yana çevirmiş. sağ elinde gemi dümeni, sol elinde tek cornicopiae tutuyor. Π € Ρ Γ Α Ι Ω Ν.

AE ↑ 4.4 gr. 19 mm. Etüd no : 11 Buluntu alanı : Yüzey

Lit. :

Side

26. İ.Ö. 2.-1. yy.

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük, defne çelenkli Apollon başı.

AY: Ayakta duran, Korinth miğferli, Athena. Bir elinde mızrak, diğerinde kalkan taşıyor.

Gövdesinin altında yılan. Aşağıda, sağ ve sol boşlukta; [Σ Ι] Δ Η Τ Ω [Ν].

AE ↑ 3.0gr. 17 mm. Etüd no : 47 Buluntu alanı : 93- NEK /-125

Lit. : Sear, Vol. II, s.495, no.5438.

Phrygia Bölgesi

Kibyra

27. İ.Ö. 167 – 88

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük, miğferli kadın (Athena ?) başı.

AY: Quadratum İncusum içinde, sağa dönük boğa. Ön ayağının birisini bükmüş ve başı

cepheden verilmiş. Başının üstünde □M. Altta Κίβυρατων.

AE ↑ 1.7 gr. 14 mm. Etüd no : 39 Buluntu alanı : 2001- Tepecik /Yüzey

Lit. : SNGCop Phrygia, Part I, Lev. 8, 270.

Kıbrıs

28. Augustus (?) Dönemi (İ.Ö.27-İ.S 14)

Lev. VII

ÖY: Sağa dönük, oğlak burcu. Üzerinde yıldız. Yazı yok.

AY: Akrep. Yanında yıldız. Yazı yok.

AE ↑ 2.1 gr. 17 mm. Etüd no : 10 Buluntu alanı : 97-OM 16 / 14a-U2

Lit. : RPC, Vol I, Part I, s. 579, no: 3916, Part II, Lev. 149, 3916.

Lykia Bölgesi

Basım Yeri Belirsiz Sikkeler

29. Yak. İ.Ö. 167 – İ.Ö. geç 2. yy.

ÖY: Cepheden Apollon büstü.

AY: Yuvarlak İncusum içinde dik duran sadak ve yay. [Λ Υ Κ Ι Ω Ν] .

Likya Birlik sikkesi, I. Grup, Seri B, Birim.

AE ↑ 0.9gr. 0.9 mm. Etüd no : 10 Buluntu alanı : Yüzey

Lit: Troxell 1982, s.18, Lev. 1, no. 4.

30. Yak. İ.Ö. 167 – İ.Ö. geç 2. yy.

ÖY: Cepheden Apollon büstü.

AY: Yuvarlak İncusum içinde dik duran sadak ve yay. [Λ Y K I Ω N].

Likya Birlik sikkesi, I. Grup, Seri B, Birim.

AE ↑ 1.4 gr. 10 mm. Etüd no : 177 Buluntu alanı : 92- TG II / 177

Lit: Troxell 1982, s.18, Lev. 1, no. 4a.

31. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Kırık durumda.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda olması gereken kent isminin kısaltması okunamıyor.

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3 gr. 11 mm. Etüd no : 55 Buluntu alanı : 95- NEK – IV / Elek.

Lit: Troxell 1982 , s.100.

32. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.**Lev. VII**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda olması gereken kent isminin kısaltması okunamıyor.

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3 gr. 10 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : 89- Yüzey

Lit: Troxell 1982, s.100.

33. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N].

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 0.9 gr. 10 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 92- NEK 04 / 52

Lit: Troxell 1982 , s.100.

Aperlae**34. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.****Lev. VII**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte Λ Y K I Ω N, sağ ve sol boşluklarda A Π .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3 gr. 10 mm. Etüd no : 53 Buluntu alanı : 95- NEK- GOGN IV / Elek

Lit: Troxell 1982, s.103, Lev. 14, no.76.

Kragos Bölgesi**35. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14****Lev. VIII**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında "K", önünde [P].

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. K [P].

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 6.7 gr. 20 mm. Etüd no : 92 Buluntu alanı : 97- OM 33

Lit: Troxell 1982, s. 214, Lev. 39, no.209α,β.

36. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14

ÖY: Deforme. Sağa dönük Apollon başı. [K P].

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. K [P].

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 6.3 gr. 23 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 97- OM 16 / 9a – II

Lit: Troxell 1982, s. 214, Lev. 39, no.209α,β.

37. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14**Lev. VIII**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında [KP]. Deforme olmuş.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. Boşluklarda K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 6.2 gr. 22 mm. Etüd no : 60 Buluntu alanı : 97- OM 19 / 19a-L2

Lit: Troxell 1982, s. 214, Lev. 39, no.209α.

38. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. [K P]. Deforme olmuş.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. [K]P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 4.9 gr. 22 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : 93- Dromoslu Mezar / 11

Lit: Troxell 1982, s. 214, Lev. 39, no.209α.

39. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. KP.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. K [P].

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 7.0 gr. 22 mm. Etüd no : 103 Buluntu alanı : 97- OM 34
Lit: Troxell 1982, s. 214, Lev. 39, no.209α ,β.

Ksanthos – Kragos

40. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18 Lev. VIII

ÖY: Sola dönük, stephaneli Artemis başı. [Λ] Y.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş dik duran sadak. Sağ ve sol boşlukta, K P Ξ A N.
Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 1.9 gr. 16 mm. Etüd no : 91 Buluntu alanı : 97- OM 33 / P2

Lit: Troxell 1982, s.201, Lev. 37, no.201α .

41. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18

ÖY: Sola dönük, stephaneli Artemis başı. [Λ] Y.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş dik duran sadak. Sağ ve sol boşlukta, K P Ξ A N.
Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 2.7 gr. 16 mm. Etüd no : 11 Buluntu alanı : 97- OM 16 / 13a- X1

Lit: Troxell 1982, s.201, Lev. 37, no.201α .

42. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18

ÖY: Nokta bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. Λ [Y].

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş dik duran sadak. Sağ ve sol boşlukta, K P Ξ A N.
Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 2.4 gr. 16 mm. Etüd no : 93 Buluntu alanı : 97- OM 33 / P1

Lit: Troxell 1982, s.201, Lev. 37, no.201β .

43. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18 Lev. VIII

ÖY: Nokta bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. Λ Y.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş dik duran sadak. Sağ ve sol boşlukta, K P Ξ A N.
Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 1.9 gr. 17 mm. Etüd no : 179 Buluntu alanı : 97- OM 42 / X1-28b

Lit: Troxell 1982, s.201, Lev. 37, no.201γ .

Kyaneae

44. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı.

AY: Ayakta duran geyik. Üstte [K]YA, sağ ve sol boşluklarda [Λ] Y.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 3.6 gr. 19 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 2000- OM 47/ I 12 (-250)

Lit: Troxell 1982, s.197, Lev. 34, no.188α .

Limyra

- 45. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy. Lev. VIII**
 ÖY: Sağa dönük Apollon başı.
 AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte $\Lambda Y [K I \Omega N]$, sağ ve sol boşluklarda ΛI . Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.
 AE ↑ 1.1 gr. 10 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit: Troxell 1982, s.104, Lev. 14, no. 82.

Masikytos Bölgesi

- 46. Yak. İ.Ö. 28 / 27 - İ.Ö. 19 / 18 Lev. VIII**
 ÖY: Sağa dönük, stephaneli Artemis başı.
 AY: Quadratum incusum içinde dik duran sadak. Sağ ve sol boşluklarda ΛY ve $M A$.
 Likya Birlik sikkesi, IV. Grup, Seri 6, Çeyrek Drahmi.
 AR ↑ 0.5 gr. 12 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : 99 – Yüzey
 Lit: Troxell 1982 , s.156-157, 184, Lev. 28, no.131-139.
- 47. Yak. İ.Ö. 30 - İ.Ö. 27**
 ÖY: Sağa dönük Apollon başı.
 AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte $\Lambda Y K I$, sağ ve sol boşluklarda $M A$. Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri A, Yarım Birim.
 AE ↑ 2.0 gr. 13 mm. Etüd no : 16 Buluntu alanı : 2000 – OM 47 / X10 (- 250)
 Lit: Troxell 1982 , s.193, Lev. 32, no.174a..
- 48. Yak. İ.Ö. 28/27 - İ.Ö. 19/18 Lev. VIII**
 ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında “ Λ ”, önünde “ Y ”.
 AY: Quadratum incusum içinde dik duran kithara. Sağ alt boşlukta tripod. Sağ ve sol boşluklarda $M A$.
 Likya Birlik sikkesi, IV. Grup, Hemidrahmi Seri 6.
 AR ↑ Hemidrahmi 1.4 gr. 16 mm. Etüd no : 28 Buluntu alanı : 91- Yüzey
 Lit: Troxell 1982, s.146, Lev. 19, no.110.
- 49. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23**
 ÖY: Noktalı bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. ΛY .
 AY: Noktalı bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, ayakta duran geyik. Sağındaki boşlukta $M A$. Altta İsis başlığı. Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri B, Birim.
 AE ↑ 5.0 gr. 21 mm. Etüd no : 3 Buluntu alanı : 92 – LH 18
 Lit: Troxell 1982, s.198, Lev. 36, no.192.

50. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. Λ[Y].

AY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, ayakta duran geyik. Üst boşlukta M A. Sağında İsis başlığı.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri B, Birim.

AE ↑ 3.4 gr. 19 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 97 – OM 40 / Elek

Lit: Troxell 1982, s.198, Lev. 36, no.193α.

51. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. Λ[Y].

AY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, ayakta duran geyik. Üst boşluktaki yazı okunamıyor. Deforme.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri B, Birim.

AE ↑ 3.4 gr. 18 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 97 – OM 16 / U1

Lit: Troxell 1982, s.197-198, Lev. 36, no.192-193.

52. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. [ΛY].

AY: Noktalı bordürle çevrenmiş, sağa dönük, ayakta duran geyik. M [A]. Deforme.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri B, Birim.

AE ↑ 3.6 gr. 19 mm. Etüd no : 49 Buluntu alanı : 96 – OM 7 / Ölü yatağı.

Lit: Troxell 1982, s.197-198, Lev. 36, no.192-193.

53. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18**Lev. VIII**

ÖY: Sağa dönük, stephaneli Artemis başı. [Λ] Y.

AY: Dik duran sadak.. Sağ üstte geyik başı. Sağ ve sol boşluklarda [M] A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 4.0 gr. 17 mm. Etüd no : 65 Buluntu alanı : 97- OM 20 / B1- 3a

Lit: Troxell 1982, s.202, Lev. 38, no.204α ,β.

54. Yak. İ.Ö. 23 - İ.Ö. 19/18**Lev. VIII**

ÖY: Sağa dönük, stephaneli Artemis başı. [Λ Y].

AY: Dik duran sadak.. Sağ ve sol boşluklarda [M] A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, C Serisi, Birim.

AE ↑ 3.5 gr. 17 mm. Etüd no : 50 Buluntu alanı : 95- NEK I / P3

Lit: Troxell 1982, s.201, Lev. 38, no.203β.

55. Yak. İ.Ö. 15 - İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında “Λ”, önünde [Y]. Deforme.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 5.7 gr. 22 mm. Etüd no : 7 Buluntu alanı : 93- TG III / Plaka altı

Lit: Troxell 1982, s. 215, Lev. 39, no.212 – 214.

56. Yak. İ.Ö. 15- İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında [Λ], önünde [Y]. Deforme.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. [M] A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 4.6 gr. 22 mm. Etüd no : 108 Buluntu alanı : 2000- OM 46 / Elek

Lit: Troxell 1982, s. 215, Lev. 39, no.212 – 214.

57. Yak. İ.Ö. 15- İ.S. 14**Lev. VIII**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. [Λ Y].

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 5.9 gr. 21 mm. Etüd no : 20 Buluntu alanı : 2000 – OM 46 / S1 altı.

Lit: Troxell 1982 , s. 215, Lev. 39, no.212α ,β.

58. Yak. İ.Ö. 15- İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. [Λ Y]. Deforme.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 6.0 gr. 22 mm. Etüd no : 52 Buluntu alanı : 95- NEK II / P3

Lit: Troxell 1982 , s. 215, Lev. 39, no.212 – 214.

59. Yak. İ.Ö. 15- İ.S. 14

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Başının arkasında [Λ], önünde [Y]. Deforme.

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Çift Birim.

AE ↑ 5.3 gr. 23 mm. Etüd no : 5 Buluntu alanı : 93- TG III / Güney Lahit

Lit: Troxell 1982, s. 215, Lev. 39, no.212 – 214.

60. Yak. İ.Ö. 15- İ.S. 14

Lev. VIII

ÖY: Sağa dönük Artemis başı. Başının arkasında Λ, önünde Y.

AY: Cepheden, ayakta duran, avcı Artemis. Sağ ve sol boşluklarda M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri E, Birim.

AE ↑ 3.0 gr. 18 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 93- TG III / Locus 3 (-475)

Lit: Troxell 1982, Lev. 39, no.215a..

61. Yak. İ.Ö. 14- İ.S. 43'ten önce

Lev. VIII

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Λ [Y].

AY: Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. Boşluklarda M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri F (belirsiz seri).

AE ↑ 4.1 gr. 19 mm. Etüd no : 8 Buluntu alanı : Yüzey

Lit: Troxell 1982, s. 219, Lev. 40, no.221a..

62. Yak. İ.Ö. 14- İ.S. 43'ten önce

Lev. VIII

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Λ Y.

AY: Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. Sağ ve sol boşluklarda M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri F (belirsiz seri).

AE ↑ 3.8 gr. 19 mm. Etüd no : 9 Buluntu alanı : 97- OM 16 / 11a /X2

Lit: Troxell 1982, s. 219, Lev. 40, no.222.

63. Yak. İ.Ö. 14- İ.S. 43'ten önce

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Λ Y.

AY: Cepheden, ayakta duran, khiton ve khimation giymiş, bir elinde defne dalı, diğerinde bazen ok, bazen yay tutan Apollon Patroos. Sağ ve sol boşluklarda M A.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, Seri F (belirsiz seri).

AE ↑ 4.2 gr. 19 mm. Etüd no : 15 Buluntu alanı : 2000 – OM 47 – I1 /-250

Lit: Troxell 1982, s. 219, Lev. 40, no.222.

Myra

64. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

Lev. IX

ÖY: Sağa dönük Apollon başı.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y] K I [Ω N], sağ ve sol boşluklarda [M] Y .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3 gr. 10 mm. Etüd no : 17 Buluntu alanı : 99- TBY – I / -185
Lit: Troxell 1982, s.103, Lev. 14, no. 79β.

Myra- Masikytos

65. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23 Lev. IX

ÖY: Nokta bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. [M] A.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. Arkasındaki boşlukta İsis başlığı.
M Y.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 3.2 gr. 19 mm. Etüd no : 15 Buluntu alanı : 91- Yüzey
Lit: Troxell 1982, s.198, Lev. 36, no. 195α.,β.

66. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23 Lev. IX

ÖY: Nokta bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. Boşlukta İsis başlığı ve M Y.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 3.0 gr. 18 mm. Etüd no : 160 Buluntu alanı : 97- Yüzey
Lit: Troxell 1982, s.198, Lev. 36, no. 195α.,β.

67. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Nokta bordürle çevrelenmiş, sağa dönük, stephaneli Artemis başı. Λ [Y].

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. Boşlukta İsis başlığı ve M Y.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 2.5 gr. 19 mm. Etüd no : 98 Buluntu alanı : 97- OM 34 / P4
Lit: Troxell 1982, s.198, Lev. 36, no. 195α.,β.

Patara

68. Yak. İ.Ö. 200-167 Lev. IX

ÖY: Cepheden Apollon başı.

AY: Sola dönük, stephaneli Artemis başı. Π A T A [P E] Ω [N].

AE ↑ 1.7 gr. 11 mm. Etüd no : 68 Buluntu alanı : 91- NEK – K3 / -35
Lit. : BMC *Lycia*, Lev. XV, 15.

69. Yak. İ.Ö. 200 - 167 Lev. IX

ÖY: Sağa dönük Apollon başı.

AY: Sola dönük, stephaneli Artemis başı. [Π]A T A [.

AE ↑ 1.2 gr. 10 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 92-NEK 5 / 19
Lit. : BMC *Lycia*, Lev. XV, 14.

- 70. Yak. İ.Ö. 200-167 (Patara?) Lev. IX**
 ÖY: Cepheden, defne yaprağı diademli Apollon başı.
 AY: Cepheden, stephaneli Artemis başı. Kent adı okunamıyor.
 AE ↑ 0.9 gr. 09 mm. Etüd no : 5 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : BMC *Lycia*, Lev. XV, 16.
- 71. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy. Lev. IX**
 ÖY: Sağa dönük Apollon başı.
 AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte Λ Y K I Ω N, sağ ve sol boşluklarda Π A . III. Grup, Birim.
 AE ↑ 1.2 gr. 12 mm. Etüd no : 23 Buluntu alanı : Yüzey
 Lit. : Troxell 1982, s.102, Lev. 13, 70β.
- 72. İ.S. 242 - 244 (III. Gordianus Dönemi) Lev. IX**
 ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı III. Gordianus büstü.
 [A Y T K A I] M A N T Γ O Π Δ I A N O C C E B.
 AY: İki sütun üzerinde iki Genius. Çatıyı taşıyorlar. Sütunların arasında poloslu Homonoia. Bir elinde cornucopiae, diğer elinde gemi dümeni? tutuyor. Yanında haşhaş tohumu? veya yanan bir altar? duruyor. Π A T A [P E W N]. Kesimde O M O N O I A.
 AE ↑ 27.2 gr. 29 mm. Etüd no : 145 Buluntu alanı : 95-LH – Güney Cadde / Dolgu
 Lit. : Aulock 1974, s.74, no: 233, Lev. 13, 233.
- 73. İ.S. 242 - 244 (III. Gordianus Dönemi) Lev. IX**
 ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı III. Gordianus büstü.
 A Y T K A I [M] A N T [Γ O Π Δ I A] N O [C C E B].
 AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran Apollon Patroos. Solunda tripod. Tipe uygun olarak tripodta sarılmış bir yılan ve sağında omphalos üzerinde karga betisi olması gerekir. [Π] A [T A P E W] N.
 AE ↑ 22.6 gr. 31 mm. Etüd no : 14 Buluntu alanı : 97-OM 16 / 20b – U1
 Lit. : Aulock 1974, s.72, no: 201, Lev. 12, 201.
- 74. İ.S. 242 - 244 (III.Gordianus Dönemi) Lev. IX**
 ÖY: Sağa dönük, şua taçlı III. Gordianus büstü.
 [A Y T] K A I M A [N T Γ O Π Δ I A N O C C E B].

AY: Deforme. Cepheden, ayakta duran Apollon Patroos. Bir elinde defne dalı tutuyor.

Yanında karga. [Π A] T A [P E W N].

AE ↗ 9.1 gr. 24 mm. Etüd no : 48 Buluntu alanı : 96- LH Doğu Cadde / Doğu Duvar

Lit. : Aulock 1974, s.73, no: 231, Lev. 12, 231.

75. İ.S. 242 - 244 (III. Gordianus Dönemi)

Lev. IX

ÖY: Sağa dönük, stephaneli Tranquillina büstü.

C A B E I N I A T R A N K Y A A E I N A C E B.

AY: Cepheden, ayakta duran Apollon Patroos. Bir elinde defne dalı, diğerinde yay tutuyor. Solunda, üzerine yılan sarılmış bir tripod. Sağında, omphalos üzerinde karga betisi. Π A T A P E W N.

AE ↗ 26.1 gr. 30 mm. Env. no : 19199

Buluntu alanı : 98- Yüzey

Lit. : Aulock 1974, s.76, no: 253, Lev. 13, 253.

Telmessos - Kragos

76. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. [Λ Y]

AY: Şerit bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. T [E] Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 2.8 gr. 19 mm. Etüd no : 14 Buluntu alanı : 2000- OM 47 / I13 (-250)

Lit: Troxell 1982, s.195, Lev. 33, no. 181α .

77. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

Lev. IX

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. [Λ Y]

AY: Şerit bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. [T] E Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 2.8 gr. 18 mm. Etüd no : 49

Buluntu alanı : 95- NEK IV / P2

Lit: Troxell 1982, s.195, Lev. 33, no. 181β .

78. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

Lev. IX

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. [Λ Y]

AY: Şerit bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. T E Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 3.0 gr. 17 mm. Etüd no : 21

Buluntu alanı : 2000- OM 46 (-245)

Lit: Troxell 1982, s.195, Lev. 33, no. 181α .

79. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. Λ [Y]

AY: Şerit bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. T [E] Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 2.6 gr. 18 mm. Etüd no : 5 Buluntu alanı : 98- NEK 8c (-60)

Lit: Troxell 1982, s.195, Lev. 33, no. 181a.

Tlos**80. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Deforme.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda T [Λ] .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3gr. 10 mm. Etüd no : 100 Buluntu alanı : 97- OM 34- Mezar içi.

Lit: Troxell 1982 , s.101, Lev. 13, no. 67.

81. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Kırık durumda.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda T Λ .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 0.8 gr. 11 mm. Etüd no : 49 Buluntu alanı : 93- NEK 20 / kesit.

Lit: Troxell 1982, s.101, Lev. 13, no. 67.

82. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Kırık durumda.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda T Λ . Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 2.0 gr. 10 mm. Etüd no : 99 Buluntu alanı : 97- OM 43 / G2- 27a.

Lit: Troxell 1982, s.101, Lev. 13, no. 67.

83. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Deforme olmuş.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda T Λ .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.2 gr. 12 mm. Etüd no : 177 Buluntu alanı : 97- OM 42 / S1 yanı

Lit: Troxell 1982, s.101, Lev. 13, no. 67.

84. Yak. İ.Ö. 100 - İ.Ö. geç 1. yy.

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Deforme olmuş.

AY: Quadratum incusum içinde çapraz duran sadak ve yay. Üstte [Λ Y K I Ω N], sağ ve sol boşluklarda T Λ .

Likya Birlik sikkesi, III. Grup, Birim.

AE ↑ 1.3 gr. 10 mm. Etüd no : 19 Buluntu alanı : 99- TBY I/-150

Lit: Troxell 1982, s.101, Lev. 13, no. 67.

Tlos – Kragos**85. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23**

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. [Λ Y]. Tamamen deforme olmuş.

AY: Sağa dönük,, ayakta duran geyik. [T]Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 3.4 gr. 16 mm. Etüd no : 80 Buluntu alanı : 92- LH 10

Lit: Troxell 1982, s.196, Lev. 34, no.185α .

86. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23

ÖY: Sağa dönük Stephaneli Artemis başı. [Λ Y].

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş, ayakta duran geyik. [T]Λ K P.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 5.0 gr. 18 mm. Etüd no : 97 Buluntu alanı : 95- NEK I / P3

Lit: Troxell 1982, s.196, Lev. 34, no.185α .

87. Yak. İ.Ö. 14 - İ.S. 43'ten önce.**Lev. X**

ÖY: Sağa dönük, defne çelenkli Apollon başı.

AY: Tripod. Sağ ve sol boşluklarda K P T Λ Ω .

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, F Serisi (belirsiz seri).

AE ↑ 6.3 gr. 24 mm. Etüd no : 65 Buluntu alanı : 91- NEK – K3 (-50).

Lit: Troxell 1982, s. 218, Lev. 40, no. 219β.

Tlos ?**88. Yak. İ.Ö. 14 - İ.Ö. 43'ten önce.****Lev. X**

ÖY: Sağa dönük Apollon başı. Λ Y.

AY: Sağa dönük Artemis başı. T Y (hatalı yazılmış).

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, F Serisi (belirsiz seri).

AE ↑ 3.6 gr. 18 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : 97- OM 16 / 22a- U2

Lit: Troxell 1982, s.218, (hatalı basıldığı için bkz: s. 219), Lev. 40, no. 220δ.

Tlos? veya Telmessos? - Kragos**89. Yak. İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23'ten önce.****Lev. X**

ÖY: Sağa dönük, Stephaneli Artemis başı. Λ [Y].

AY: Sağa dönük, ayakta duran geyik. Bacakları çok uzun verilmiş. Yazılar okunamıyor.

Likya Birlik sikkesi, V. Grup, B Serisi, Birim.

AE ↑ 4.0 gr. 17 mm. Etüd no : 8 Buluntu alanı : 97- OM 16 / 22a/X1.

Lit: Troxell 1982, s. 196, Lev. 34, no. 185a.

Claudius Dönemi Likya Eyalet Sikkeleri**90. İ.S. 43 - 54**

ÖY: Sola dönük Claudius portresi.

T [I] B [E P] I O Σ [K Λ A Y Δ I O Σ K A I Σ A P Σ E B A Σ T O Σ]

AY: Arka yüzdeki tip belirsiz. Tamamen deforme olmuş.

[Π A T H P] Π A T [P I] Δ O Σ Γ [E P] M A N I K O Σ [A Y T O K P A T Ω P]

Roma Eyalet baskısı, Birim.

AE ↓ 6.4 gr. 24 mm. Etüd no : 95 Buluntu alanı : 95- NEK- I / P1

Lit: Troxell 1982, s. 248, C 15.

91. İ.S. 43 - 54**Lev. X**

ÖY: Sola dönük Claudius portresi.

T I B E P I O Σ K Λ A Y Δ I O Σ K A I Σ A P Σ E B A Σ T O Σ.

AY: Tapınağı içinde kült görüntüsü ile Artemis Eleuthera.

Π A T H P Π A T P I Δ O Σ Γ E P M A N I K O Σ A Y T O K P A T Ω P.

Roma Eyalet baskısı, Birim.

AE ↓ 6.4 gr. 22 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 98- NEK- 8 / -80

Lit: Troxell 1982, s. 246-248, C 13, Lev. 44, 13a ,β.

92. İ.S. 43 - 54

ÖY: Sola dönük Claudius portresi. Deforme olmuş.

[T I B E P I O Σ K] Λ A Y Δ [I O Σ K A I Σ A P Σ E B A Σ T O Σ]

AY: Deforme olmuş. Cepheden, ayakta duran Apollon Patroos ?

[Π A T H P Π A T P I Δ O Σ Γ E P M A N I K O Σ A Y T O K P A T Ω P].

Roma Eyalet baskısı, Birim.

AE ↑ 7.1 gr. 24 mm. Etüd no : 83 Buluntu alanı : 92- NEK 04 / 51

Lit: Troxell 1982, s. 247, C 11, Lev. 44, C11.

93. İ.S. 43 - 54**Lev. X**

ÖY: Sola dönük Claudius portresi.

[TIBEP]ΙΟΣ [ΚΛΑΥ]ΔΙ[ΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ]

AY: Deforme olmuş. Cepheden, ayakta duran Libertas. İleri uzattığı elinde pileus tutuyor.

[ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙ]ΔΟ[Σ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ].

Roma Eyalet baskısı, Birim.

AE ↑ 6.5 gr. 22 mm. Etüd no : 3 Buluntu alanı : Yüzey

Lit: Troxell 1982, s. 248, C 14, Lev. 44, 14α .

Roma Sikkeleri**Augustus (İ.Ö. 27-İ.S. 14)****94. İ.Ö. 21****Lev. X**

ÖY: Sola dönük Augustus portresi. Deforme olmuş.

[CAES]AR AV[GVSTVS TRIBVNIC PO]TE[ST].

AY: Deforme. Ortada SC.

[CASINVS] GAL[LVS III VIR A A A F F]

AE ↑ 1.2 gr. 27 mm. Etüd no : 21 Buluntu alanı : 98- NEK 9 / -160

Lit. : BMCRE, Vol. I, s. 33, no. 163, Lev. 19, no. 18.

Nero (İ.S. 54-68)**95. İ.S. 63 - 68****Lev. X**

ÖY: Ortada altar üzerinde baykuş. Altarın yanında kalkan.

N[ERO] CL[A CAE] AVG GER.

AY: Ortada ağaç. Sağ ve sol boşlukta S C.

PM [T]R[P] IMP P P.

Quad. AE ↓ 1.8 gr. 14 mm. Etüd no : 54 Buluntu alanı : 95-NEK IV (- 20)

Lit. : RIC, Vol. I, s. 174, Lev. XII, no. 197.

Titus (İ.S. 79-81)**96. Anı sikkesi İ.S. 81****Lev. X**

ÖY: Sola dönük, şua taçlı Augustus portresi.

DIVVS AVGVSTVS PATER .

AY: Sola dönük Victoria. Elinde clupeus tutuyor. Sağ ve sol boşlukta S C. Clupeusun üzerinde S.P.Q.R.

IMP T VESP AVG REST.

Domitianus (İ.S. 81-96)**97. İ.S. 81****Lev. X**

ÖY: İmparatorun sola dönük portresi.

IM[P] C[AES VESP F D]OMITIAN AVG P M.

AY: Ayakta duran Minerva. Bir eliyle omzunda taşıdığı kalkanı tutuyor. Deforme olmuş. Yazılar tam okunamıyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

[TRP COS VII DES VIII P P]

Sest. AE ↓ 25.8 gr. 34 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : 96- TG II (Podyum içi)

Lit. : BMCRE, Vol. II, s. 354, no. 260-61, Lev. 68, no. 8.

Traianus (İ.S. 98-117)**98. İ.S. 103 - 111****Lev. X**

ÖY: İmparatorun sağa dönük portresi.

IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC PM TRP COS V P P.

AY: Ayakta duran Pax. Bir elinde zeytin dalı, diğerinde cornucopiae tutuyor. Ayağını Dacia üzerine koymuş. Sağ ve sol boşlukta S C.

S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI.

Sest. AE ↓ 27.7 gr. 35 mm. Etüd no : 5 Buluntu alanı : 96- TG II (Podyum içi)

Lit. : RIC, Vol. II, Lev. VIII, no. 144.

99. İ.S. 98 - 117**Lev. X**

ÖY: İmparatorun sağa dönük portresi.

IMP CAES NER TRAIAN AVG.

AY: Ödül masası üzerinde vazo ve çelenk. Altta S C.

Quad. AE ↓ 2.6 gr. 18 mm. Etüd no : 96 Buluntu alanı : 95- NEK IV / P10

Lit. : RIC, Vol. II, s. 292, no. 685, Lev. XII, no. 211.

100. İ.S. 98 - 117**Lev. X**

ÖY: Deforme olmuş. İmparatorun sağa dönük portresi.

[IMP TRA]IANO AVG [

AY: Cepheden, ayakta duran Annonna. Dizini hafif bükmüş. Bir elinde iki buğday başağı taşıyor. Diğer eliyle togalı bir çocuğu tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

Sest. AE ↓ 21.6 gr. 33 mm. Etüd no : 9 Buluntu alanı : 96- BTG – A8 (Dolgu)

Lit. : BMCRE, Vol. III, s. 211, no. 998, Lev. 39, no. 6.

Hadrianus (İ.S. 117-138)**101. İ.S. 119**

ÖY: Önyüzün yarısı tamamen erimiş. İmparatorun sağa dönük, defne yaprağı taçlı portresi.

[IMP CAES TRAIANVS HAD]R[I]ANVS [AVG].

AY: Cepheden, ayakta duran Felicitas. Bir elinde kanatlı caduceus, diğerinde cornucopiae tutuyor. Sağ ve sol boşlukta [S] C.

[PONT MAX] TR PO[T] COS II[I].

Sest. AE ↓ 21.5 gr. 32 mm. Etüd no : 55 Buluntu alanı : 95-LH- G. Cadde / -150

Lit. : BMCRE, Vol. III, s. 407, no. 1152, Lev. 77, no. 8.

102. Aleksandria, İ.S. 125 – 126.**Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı diademli portresi. Yazıları net okunamıyor.

[AV]T [K]A[I] TRAI A]PIA CEB.

AY: Ortada, içinde başaklar bulunan ödül sepeti, iki yanında meşale. L Δ E.

AE ↑ 5.9 gr. 20 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 89 / Yüzey

Lit. :

Antoninus Pius (İ.S. 138-161)**103. İ.S. 152 – 153****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı didemli portresi.

[ANTONIN]V[S] AVG PIVS P P [TRP XVI].

AY: Deforme olmuş. Sola dönük, tahtta oturan İndulgentia. Yukarı kaldırdığı sol eliyle asasını tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

[INDVLGENTIA AVG COS III]

Dup. AE ↓ 11.3 gr. 25 mm. Etüd no : 58 Buluntu alanı : 97– OM 19 / 24a

Lit. : BMCRE, Vol. IV, s. 320, no.1920-23, Lev. 46, no.18.

Marcus Aurelius (İ.S. 161-180)**104. İ.S. 159 – 160****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük büstü. AVRELIVS CAES AVG [ ] II.

AY: Sağa adım atmış Mars. Bir elinde mızrak, omuzunda tropaion taşıyor. Sağ ve sol boşluklarda S C. TR POT XIII COS II .

Sest. AE ↘ 21.6 gr. 31 mm. Etüd no : 4 Buluntu alanı : 98 – NEK 7 / -145

Lit. : RIC, Vol. III, 1352b.

105. İ.S. 161

ÖY: Ön yüzün yarısı erimiş durumda. Sağa dönük, şua taçlı büstü. [IMP] AVRELIVS
CAES AVG [.

AY: Arka yüz tamamen erimiş.

Dup. AE ? 11.4 gr. 25 mm. Etüd no : 3 Buluntu alanı : 94 – LH – 1 No'lu ışık.

Lit. : RIC, Vol.III, s. 214, no. 1-5

Severus Alexander (İ.S. 222-235)**106. İ.S. 227****Lev. XI**

ÖY: İmparatorun sağa dönük büstü.

[IMP CA]ES M AVR S[EV] ALEXANDER AVG.

AY: Sağa dönük, koşan Pax. Bir elinde defne dalı, diğerinde asa taşıyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

P M TR P VI COS II P P.

Sest. AE ↑ 23.6 gr. 31 mm. Etüd no : 10 Buluntu alanı : 99 – NEK 10 (-140)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 75, no. 67.

107. İ.S. 231 – 235**Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne dalı taçlı büstü.

IMP ALEXANDER PIVS AVG.

AY: Sola dönük Jüpiter. Başını geriye çevirmiş ve yıldırım fırlatıyor. Boşluklarda S C.

IOVI PRO[P]VGNATO[R].

Sest. AE ↓ 22.3 gr. 30 mm. Etüd no : 56 Buluntu alanı : 93 – AC (Yüzey)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, Lev. IV, no. 16.

Julia Mamaea**108. İ.S. 224 – 227****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, stephaneli büstü.

IVL[IA] MAMAEA AVGV[S][TA]

AY: Cepheden, ayakta duran Vesta. Bir elinde palladium, diğerinde asa tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

V [E] STA.

Sest. AE ↑ 26.8 gr. 32 mm. Etüd no : 11 Buluntu alanı : 99 – NEK 10 (-140)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 127, no: 708, Lev. 9, no.12.

109. İ.S. 227**Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, stephaneli büstü.

IVLIA MAMAEA AVGV[S][TA].

AY: Cepheden, ayakta duran Felicitas. Başını yana çevirmiş, bir bacağına yana atmış ve bir kolunu yanındaki sütuna dayamış. Diğer elinde caduceus tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C. [FELI]CITAS PVBLICA.

Sest. AE ↑ 16.7 gr. 31 mm. Etüd no : 9 Buluntu alanı : 99 – NEK 10 (-130)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 125, no: 676, Lev. 9, no. 8.

I. Maximinus (İ.S. 235-238)**110. İ.S. 235 - 236****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne dalı taçlı büstü.

MAXIMINVS PIVS AVG [GE]RM.

AY: Cepheden, ayakta duran Providentia. Başını yana çevirmiş, bir elinde, üzerinde küre olan asa, diğer elinde cornucopiae tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

PROVIDENTIA AVG.

Dup. AE ↑ 15.4 gr. 27 mm. Etüd no : 169 Buluntu alanı : 95 – LH- G. Cadde

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 145, no: 62.

111. İ.S. 235 - 236**Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne dalı taçlı büstü.

MAXIMINVS PIVS AVG GERM.

AY: Cepheden, ayakta duran Pax. Başını yana çevirmiş, bir elinde defne dalı, diğer elinde asa tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

PAX AVGVSTI.

Sest. AE ↑ 20.0 gr. 31 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : 99 – NEK 10 (-135)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 145, no: 58.

Pupienus (İ.S. 238)**112. İ.S. 238****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne dalı taçlı büstü.

IMP CAES M CLOD PVPIENVS AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran Felicitas. Sağ ve sol boşluklarda S C.

PM TRP COS II P P.

Sest. AE ↑ 19.8 gr. 32 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 99 – NEK 10 (-120)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part II, s. 175, no: 16, Lev. 12, no. 11.

III. Gordianus (İ.S. 238-244)**113. İ.S. 238 - 239****Lev. XI**

ÖY: Sağa dönük, defne dalı taçlı büstü.

IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG.

AY: Sağa dönük, ayakta duran Victoria. Sağ ve sol boşluklarda S C.

[VICTO]RIA AVG.

Dup. AE ↑ 15.4 gr. 29 mm. Etüd no : 124 Buluntu alanı : 92 – LH / 4

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 43, no: 258c.

114. İ.S. 240**Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG.

AY: Sağa adım atmış, askeri giysili Gordianus. Bir elinde kalkan, diğerinde mızrak tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

P M TR P II COS P P.

Sest. AE ↑ 19.9 gr. 31 mm. Etüd no : 1 Buluntu alanı : 2001– YE / Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 44, no. 266, Lev. 4, no.2.

115. İ.S. 241 – 243**Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG.

AY: Sola dönük, ayakta duran Jüpiter. Yana açtığı elinde asa tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

IOVI STATORI.

Sest. AE ↑ 20.2 gr. 30 mm. Müze Env. no : 20066 Buluntu alanı: 2000- MB – 6a (-230)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 48, no: 298-99.

116. İ.S. 241 - 243**Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran Sol. Bir elini havaya kaldırmış, yana açtığı diğer elinde küre tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C. AETERNITATI AVG.

Dup. AE ↑ 16.6 gr. 30 mm. Etüd no : 8 Buluntu alanı : 96- BTG / A4 (Dolgu)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 48, no: 297.

117. İ.S. 242 – 244**Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG.

AY: Ayakta duran Gordianus III. Bir elinde küre, diğer elinde mızrak tutuyor.

SAECVLI FELICITAS.

Ant. AR ↑ 4.1 gr. 20 mm. Müze Env.no : 19198 Buluntu alanı : 98- MB I (-260)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 37, no: 216, Lev. 3, no.16.

I. Philippus (İ.S. 244-249)

118. İ.S. 244 - 247

Lev. XII

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP M IVL PHILIPPVS AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran Pax. Başını yana çevirmiş. Bir elinde defne dalı, diğer elinde asa tutuyor.

PAX AETERN.

Ant. AR ↓ 3.3 gr. 24 mm. Etüd no : 14 Buluntu alanı : 99- NEK 10 (- 135)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 73, no: 42, Lev. 5, no.6 ; RSC, Vol. IV, s. 13, no. 109.

119. İ.S. 244 - 247

Lev. XII

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP M IVL PHILIPPVS AVG.

AY: Oturan Securit. Bir elini başına yaslamış, diğer elinde asa tutuyor.

SECVRIT ORBIS.

Ant. AR ↙ 4.8 gr. 24 mm. Etüd no : 199 Buluntu alanı : 92- LH 20 / P199

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 73, no: 48b, Lev. 5, no.18; RSC, Vol. IV, s. 16, no. 217.

120. İ.S. 247

Lev. XII

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP M IVL PHI[LIPPVS AVG].

AY: Sola dönük, ayakta duran antilop. Alta S C.

SAECVLARES A[VGG].

Dup. AE ↑ 14.2 gr. 28 mm. Etüd no : 63 Buluntu alanı : 93- TG III / 03 (-235)

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 89, no: 161.

Otacilla Severa

121. İ.S. 246 - 248

Lev. XII

ÖY: Sağa dönük, stephaneli büstü. OTACIL SEVERA AVG.

AY: Sola dönük, oturan Concordia. İleri uzattığı elinde patera, diğer elinde tek cornucopiae tutuyor. CONCORDIA AVGG.

Ant. AR ↑ 4.8 gr. 21 mm. Müze Env. no : 19197 Buluntu alanı : 98- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, Lev. 7, no.13 ; RSC, Vol. IV, s. 18, no. 16.

122. İ.S. 244 - 249**Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, stephaneli büstü.

MARCIA OTACIL SEVERA AVG.

AY: Sola dönük, oturan Concordia. İleri uzattığı elinde patera, diğer elinde iki cornucopiae tutuyor. Sağ ve sol boşluklarda S C.

[CON]CORDIA A[VG]G.

Sest. AE ↑ 22.2 gr. 30 mm. Etüd no : 76 Buluntu alanı : 91- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, Lev. 9, no. 7.

Traianus Decius (İ.S. 249-251)**123. İ.S. 249 - 251****Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran iki Pannoniae. Birer ellerinde cornucopiae tutuyorlar. Sağ ve sol boşluklarda S C.

PANNONIAE.

Dup. AE ↑ 13.5 gr. 29 mm. Etüd no : 96 Buluntu alanı : 95- LH- Güney Cadde

Lit. : RIC, Vol. IV, Part III, s. 136, no.124.

Gallienus (İ.S. 253-268)**124. İ.S. 267****Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

GALLIENVVS AV[G].

AY: Cepheden, ayakta duran Satürn. Bir elinde mızrak tutuyor. Kesimde PXV.

AETERNITAS AVG.

Ant. AR ↓ 4.1 gr. 24 mm. Etüd no : 62 Buluntu alanı : 93- Tak / P62

Lit. : RIC, Vol. V, Part I, s. 184, no. 606 ; RSC, Vol. IV, s. 62, no. 38.

Probus (İ.S. 276-282)**125. İ.S. 276-282****Lev. XII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı, zırhlı büstü.

IMP PROBVS [P F AV]G.

AY: Cepheden, ayakta duran Fides. Her iki elinde birer sancak tutuyor. Başını sağa çevirmiş. Kesimde XXI.

FIDES [MIL]ITVM.

Ant. AE ↓ 4.0 gr. 25 mm. Etüd no : 2 Buluntu alanı : 89- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. V. II, 47, 295.

Diocletianus (İ.S. 284-305)**126. İ.S. 284 - 293****Lev. XIII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP C C VAL DIOCLETIANVS P F AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran Jüpiter. Başını yana çevirmiş, bir elinde mızrak diğerinde şimşek demeti tutuyor. Sağında B. Basım yeri belirsiz.

IOVI CONS[ER]VAT AVGG.

AE ↑ 3.4 gr. 21 mm. Etüd no : 86 Buluntu alanı : 90- NEK III (-175)

Lit. : RIC, Vol. V, Part II, s. 220.

Maximianus (Herculius) (İ.S. 286-310)**127. İ.S. 295 – 299 Kyzikos baskısı**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı, zırlı büstü.

IMP C M A MAXIMIANVS P F AVG.

AY: Solda ayakta duran imparator, karşısında duran Jüpiter'den Victoria alıyor. Her ikisi de birer ellerinde asa taşıyorlar. Aralarındaki boşlukta darphane ismi ΚΓ.

CONCORDIA MILITVM.

AE ↓ 2.2 gr. 24 mm. Etüd no : 107 Buluntu alanı : 92- TG II / P107

Lit. : RIC, Vol. VI, s. 581, no.156.

128. İ.S. 295 – 299 Kyzikos baskısı**Lev. XIII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı, zırlı büstü.

IMP C [MA] MAXIMIANVS P F AVG.

AY: Solda ayakta duran imparator, karşısında duran Jüpiter'den Victoria alıyor. Her ikisi de birer ellerinde asa taşıyorlar. Aralarındaki boşlukta darphane ismi ΚΕ.

CONCORDIA MILITVM.

AE ↑ 2.7 gr. 21 mm. Müze Env. no : 19460 Buluntu alanı : Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VI, s. 581, no.156.

II. Maximinus (Daja) (İ.S. 310-313)**129. İ.S. 308 - 309****Lev. XIII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı, zırlı büstü.

GAL VAL MAXIMINVS N[OB CAES].

AY: Solda ayakta duran prens, karşısında duran Jüpiter'den Victoria alıyor. Her ikisi de birer ellerinde asa taşıyorlar. Aralarındaki boşlukta A. Kesimde yer alan darphane ismi net olarak okunamıyor.

CONCORDIA [MIL]ITVM.

AE ↑ 2.9 gr. 20 mm. Etüd no:3 Buluntu alanı : 89 - Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VI, s.670, no.60b.

130. İ.S. 308 - 309

Lev. XIII

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı, zırlı büstü.

[GAL] VAL [MA]XIMINVS NO[B CAE]S.

AY: Solda ayakta duran prens, karşısında duran Jüpiter'den Victoria alıyor. Her ikisi de birer ellerinde asa taşıyorlar. Aralarındaki boşlukta A. Kesimde yer alan darphane ismi okunamıyor.

[CONCORDIA MIL]ITVM.

AE ↑ 3.3 gr. 22 mm. Etüd no:16 Buluntu alanı : 98 – LH- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VI, s.670, no.60b.

I. Constantinus (İ.S. 307-337)

131. İ.S. 313 Herakleia baskısı.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. IMP C FL VAL CONSTANTINVS P F AVG.

AY: Cepheden ayakta duran Jupiter. Omuzunda khlamys. Bir elinde asasını, ileri uzattığı diğer elinde ise, küre üzerinde duran Victoria taşıyor. Yanındaki boşlukta ε değer işareti. Kesimde [SM]HT.

[IO]VI CONSERVATORI.

AE ↓ 4.0 gr. 21 mm. Etüd no :19 Buluntu alanı : 2000 – MB – Lahit yanı -50

Lit. :

132. İ.S. 315 - 316 Basım yeri belirsiz

ÖY: Deforme. Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP CON[STANTINVS P F A]VG.

AY: Deforme. Cepheden, başını yana çevirmiş Sol. Khlamys giymiş. Bir elinde globus tutuyor. Basım yeri okunamıyor. SOL IN[VICTO] COMITI.

AE ↗ 4.5 gr. 22 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : 2001- LH- Doğu Cadde / Dolgu

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 300, no. 40.

133. İ.S. 315 -316 Basım yeri belirsiz

Lev. XIII

ÖY: Deforme. Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

[IMP CONSTA]NTINVS P F A[VG].

AY: Deforme. Cepheden, başını yana çevirmiş Sol. Khlamys giymiş. Sol elinde globus tutuyor. Sol elinden aşağıya manto sarkmış. Basım yeri okunamıyor.

[SOL INVI]CTO COMI[TI].

AE ↖ 3.1 gr. 20 mm. Etüd no :195 Buluntu alanı : 92- LH / 195

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 300, no. 40.

134. İ.S. 313 – 317 Kyzikos baskısı.

Lev. XIII

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

IMP C FL VAL CONSTANTI[NVS] AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sol elinde Victoria tutuyor.Sağ eliyle esasına yaslanmış. Sağında Δ, solunda kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMK.

IOV[I] CONSERVATORI

AE ↑ 2.6 gr. 20 mm. Etüd no:123 Buluntu alanı : 92 – LH /3

135. İ.S. 324 – 330 Antiochia baskısı

Lev. XIII

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı taçlı büstü.

CONSTANTINVS AVG.

AY: İki burçlu karargah kapısı. Yukarıda yıldız. Kesimde SM [A]NT.

PROVIDANTIAE AVGG.

AE ↓ 2.5 gr. 18 mm. Etüd no: 30 Buluntu alanı : 91 – NEK- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 691, no. 78.

136. İ.S. 335 Antiochia baskısı

Lev. XIII

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. CONSTANTINVS [MAX] AV[G].

AY: Cepheden, ayakta duran iki duran iki asker arasında iki standart. Kesimde ANT.

[GLORIA] EXERCITVS.

AE ↑ 2.3 gr. 17 mm. Etüd no : 162 Buluntu alanı : 95 -LH - Güney Cadde / Dolgu.

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 693, no.86.

137. İ.S. 336 - 337 Nikomedia baskısı.

Lev. XIII

ÖY: Sağa dönük, rozet diademli büstü. CONSTANTI[NVS] AVG].

AY: Cepheden, ayakta duran iki asker arasında sancak. Askerler ellerinde kalkan ve mızrak taşıyorlar. Kesimde SMN[ ].

[GLORIA] EXERCITVS.

AE ↑ 1.4 gr. 15 mm. Etüd no : 6 Buluntu alanı : 98 / Yüzey

Lit. :

Anı sikkesi**138. İ.S. 333 – 335 Alexandria baskısı.****Lev. XIII**

ÖY: Sola dönük, miğferli Constantinopolis büstü . İmparatorluk mantosu giymiş ve mızrak taşıyor. CONSTAN[TINOPOLIS].

AY: Gemi pruvası üzerinde sola dönük ayakta duran Victoria. Sağ elinde mızrak, sol elinde kalkan taşıyor. Kesimde SMAL.

AE ↑ 2.0 gr. 19 mm. Etüd no: 16 Buluntu alanı : 96 – Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VII, s.712, no. 64.

Crispus (Caesar İ.S. 316- 326)**139. İ.S. 320-321 Siscia baskısı.****Lev. XIII**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. IVL CRIS[PVS] NOB C.

AY: Kenar bordürde CAESARVM NOSTRORVM. Merkezde VOT / V . Kesimde BSI[S].

AE ↓ 2.9 gr. 18 mm. Etüd no :21 Buluntu alanı : 2001 – AC – Ib / -130

Lit. : RIC, Vol. V. II, 161.

I. Licinius (İ.S. 308-324)**140. İ.S. 321 – 324 Heraklea baskısı****Lev. XIII**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP C VAL LICIN LICINIVS P F AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sağ elinde küre üzerinde Victoria tutuyor. Sol eliyle esasına yaslanmış. Solunda elleri bağlanmış esir ve üzerinde X III. Sağında kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMHB.

IOV[I CONS]ERVATORI

AE ↑ 3.2 gr. 20 mm. Etüd no: 85 Buluntu alanı : 90 – NEK III (- 175)

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 548, no.52.

141. İ.S. 321 – 324 Nicomedia baskısı**Lev. XIV**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP C VAL LICIN LICINIVS P F AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sağ elinde küre üzerinde Victoria tutuyor. Sol eliyle esasına yaslanmış. Solunda elleri bağlanmış esir ve üzerinde X III. Sağında kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMN[.].

IOVI CONSERVATORI

AE ↑ 3.0 gr. 19 mm. Etüd no: 192 Buluntu alanı : 97 – Tak öntü – I no'lu sondaj.

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 607, no. 44.

142. İ.S. 321 – 324 Nicomedia baskısı

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP LICIN LICINIVS P F AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sağ elinde küre üzerinde Victoria tutuyor. Sol eliyle esasına yaslanmış. Solunda elleri bağlanmış esir ve üzerinde X III ve ofis işareti A. Sağında kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMNA.

IOVI CONSERVATORI

AE ↓ 3.5 gr. 20 mm. Etüd no: 25 Buluntu alanı : 99 – TKD III / Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 607, no. 44.

143. İ.S. 321 – 324 Nicomedia baskısı**Lev. XIV**

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP LICIN LICINIVS P F AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sağ elinde küre üzerinde Victoria tutuyor. Sol eliyle esasına yaslanmış. Solunda elleri bağlanmış esir ve üzerinde X III ve ofis işareti A. Sağında kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMNA.

IOVI CONSERVATORI

AE ↓ 3.0 gr. 19 mm. Etüd no: 24 Buluntu alanı : 99 – TKD III (-15)

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 607, no. 44.

144. İ.S. 321 – 324 Nicomedia baskısı

ÖY: Sağa dönük, şua taçlı büstü.

IMP LICIN LICINIVS P F AVG.

AY: Ayakta duran Jupiter. Sağ elinde küre üzerinde Victoria tutuyor. Sol eliyle esasına yaslanmış. Solunda elleri bağlanmış esir ve üzerinde X III ve ofis işareti A. Sağında kartal. Gagasındaki zafer çelengini Jupiter'e uzatıyor. Kesimde SMNA.

IOVI CONSERVATORI

AE ↓ 3.2 gr. 20 mm. Etüd no: 22 Buluntu alanı : 99 – Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VII, s. 607, no. 44.

Anı sikkesi**145. İ.S. 330 - 333. Kyzikos baskısı.****Lev. XIV**

ÖY: Sola dönük, sorguçlu miğferli, imparatorluk mantosu giymiş Roma büstü.

[V]RBS ROMA.

AY: Romulus ve Remus'u emziren dişi kurt. Üzerindeki boşlukta iki yıldız.
Yazı yok. Kesimde SMKT.

AE ↗ 1.9 gr. 20 mm. Etüd no : 7 Buluntu alanı : Yüzey
Lit. : RIC, Vol. VII, s. 654, no. 72; RömMün., Taf. 140, no: 654.

Constans (İ.S. 337-350)

146. İ.S. 333- 337 (Caesar iken) Kyzikos baskısı.

ÖY: Sağa dönük, diademli büstü. CONSTANS IVL NOB C.

AY: Cepheden, ayakta duran, yüzleri birbirlerine dönük, askeri giyimli iki asker arasında iki sancak. Askerler bir ellerinde kalkan, diğer ellerinde mızrak tutuyorlar. Kesimde SMKB.

GLOR[IA] [E]XE[RCI]TVS.

AE ↑ 2.1 gr. 19 mm. Etüd no : 68 Buluntu alanı : 92 – TG II / 179

Lit. : LRBC, Vol. I, no. 1290.

147. İ.S. 337- 340 Basım yeri belirsiz

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. CONSTANS PF AVG.

AY: Karşılıklı duran iki Victoria. Yukarı kaldırdıkları elleriyle ortada bir zafer tacı tutuyorlar. Aralarında bir sancak. Kesimde basım yeri okunamıyor.

VICTORIA[E] DD[NN AVGG].

AE ↑ 1.3 gr. 15 mm. Etüd no : 11 Buluntu alanı : 96 – LH- Güney Cadde / Dolgu

Lit. :

148. İ.S. 337 - 350

Lev. XIV

ÖY: Sağa dönük, defne yaprağı diademli diademli büstü. DN CONSTANS P F AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran iki asker arasında sancak. Askerler ellerinde kalkan ve mızrak taşıyorlar. [GLORIA] EXERCITVS. Kesimde SM[A] JNH.

AE ↑ 1.1 gr. 16 mm. Etüd no : 194 Buluntu alanı : 2000 – MB II / -220

Lit. :

Anı sikkesi

149. İ.S. 337 – 341

Lev. XIV

ÖY: Sağa dönük, örtülü Constantinus büstü.

[DV CONSTANTINVS P] F AVG.

AY: Sağa dönük Quadriga. Basım yeri belirsiz.

AE ↑ 1.2 gr. 16 mm. Etüd no: 11 Buluntu alanı : 98 – Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VIII, Lev. 23, no. 18.

II. Constantinus (İ.S. 337 –340)**150. İ.S. 335 - 337 (Caesar iken) Kyzikos baskısı.****Lev. XIV**

ÖY: Sağa dönük, inci taçlı büstü. CONSTANTINVS IVN NOB C.

AY: Cepheden, ayakta duran, yüzleri birbirlerine dönük, giyimli iki asker arasında iki sancak. Askerler bir ellerinde kalkan, diğer ellerinde mızrak tutuyorlar. Kesimde SMK[.]

GLORI[A] EX[E]R[C]ITVS.

AE ↓ 2.8 gr. 18 mm. Etüd no : 18 Buluntu alanı : 99 – TKD Ib / -180

Lit. : RIC, Vol. VII, 656, no.98; Arslan, s. 120, no. 235

II. Constantius (İ.S. 337-361)**151. İ.S. 343 – 348****Lev. XIV**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN CON[STANTI]VS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / XX / MVLT / XXX.

AE ↓ 0.7 gr. 14 mm. Etüd no : 37 Buluntu alanı : 92- LH / 61

Lit. : Tekin 1994, 206, no. 890.

152. İ.S. 343 – 348 Basım yeri belirsiz.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. [DN CON[STANTI]VS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT/ XX / MVLT / XX.

AE ↓ 1.4 gr. 14 mm. Etüd no : 54 Buluntu alanı : 92- LH / 158

Lit. : Tekin 1994, 206, no. 890.

153. İ.S. 343 – 348 Basım yeri belirsiz.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. [DN CON[STANTI]VS [P] F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / XX / MVLT / XX.

AE ↓ 1.4 gr. 14 mm. Etüd no : 54 Buluntu alanı : 95- Yüzey

Lit. : Tekin 1994, 206, no. 890.

154. İ.S. 343 – 348 Basım yeri belirsiz.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. [DN CONSTAN]TINVS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / XX / MVLT / XX.

AE ↓ 2.1 gr. 14 mm. Etüd no : 87 Buluntu alanı : 95- LH –Güney Batı Cadde / Dolgu

Lit. : Tekin 1994, 206, no. 890.

155. İ.S. 350 – 351 Constantinopolis baskısı**Lev. XIV**

ÖY: Sola dönük, inci diademli, zırhlı imparator büstü.

[DN CONSTAN]TIVS P F AVG.

AY: Sola dönük, ayakta duran imparator. Sağ elinde labarum tutuyor, sol eli yere dayalı kalkan üzerinde. Önünde yere çömelmiş iki esir. Sol boşlukta Γ. Kesimde CONSZ. FEL TEMP [REPA]RATI[O].

AE ↑ 4.7 gr. 21 mm. Etüd no : 20 Buluntu alanı : 99- TKD III

Lit. : Tekin 1994, s. 203, no. 870.

II. Julianus (İ.S. 360-363)**156. İ.S. 360 – 363 Nicomedia baskısı****Lev. XIV**

ÖY: Sağa dönük, inci taçlı, zırhlı büstü. DN FL CL IVLIANVS P F AVG.

AY: Sağa dönük, ayakta duran boğa. Üst boşlukta iki yıldız. Kesimde NIKB.

SAECVRITAS REI PVB.

AE ↓ 8.8 gr. 29 mm. Etüd no: 216 Buluntu alanı : 95 – LH- Güney Cadde (Dolgu)

Lit. : LRBC, Vol. II, no. 2317 ; Arslan, s. 128, no.254.

157. İ.S. 360 – 363 Nikomedia baskısı.**Lev. XIV**

ÖY: Sola dönük, miğferli büstü. Kalkan ve mızrak taşıyor.

DN FL CL IVLIANVS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVLТ / XX. Kesimde NIKT.

AE ↗ 3.6 gr. 20 mm. Etüd no : 63 Buluntu alanı : 95- LH- Güney Cadde / Dolgu

Lit. :

158. İ.S. 360 – 363 Antiochia baskısı.**Lev. XIV**

ÖY: Sola dönük, miğferli büstü. Kalkan ve mızrak taşıyor.

DN FL CL IVLIANVS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVLТ / XX. Kesimde ANTA.

AE ↑ 3.2 gr. 18 mm. Etüd no : 61 Buluntu alanı : 93 / Yüzey

Lit. : RIC, Vol. VIII, 531, 214.

159. İ.S. 360 – 363 Basım yeri belirsiz.**Lev. XIV**

ÖY: Sola dönük, miğferli büstü. Kalkan ve mızrak taşıyor.

[DN FL CL IVLI]ANVS P F [AVG].

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVLТ / XX.

AE ↑ 2.9 gr. 20 mm. Etüd no : 78 Buluntu alanı : 92- LH- Fırın- Kanal önü / 192

Lit. : RIC, Vol. VIII, 228, 309.

160. İ.S. 360 – 363 Basım yeri belirsiz. Lev. XV

ÖY: Sola dönük, miğferli büstü. [DN FL CL] IVLIANVS P F AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVLTV / XX.

AE ↑ 2.4 gr. 19 mm. Etüd no : 2 Buluntu alanı : 93- TG III / Sella İçi Zemin

Lit. : RIC, Vol. VIII, 228, 309.

Valens (İ.S. 364-378)**161. İ.S. 364 - 367 Basım yeri belirsiz Lev. XV**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN VALENS P F AVG.

AY: Sağa dönük, ayakta imparator. Başını sola çevirmiş. Sağ eliyle arkasında duran esiri sürüklüyor, sol elinde labarum tutuyor. Kesimde yer alan darphane ismi okunamıyor.

GLORIA RO[MA]NO[RVM].

AE ↓ 2.0 gr. 16 mm. Etüd no : 74 Buluntu alanı : 92- AC- 3 / 185

Lit. : LRBC, Vol. II, no. 2075.

I. Theodosius (İ.S. 379-395)**162. İ.S. 379- 383 Basım yeri belirsiz. Lev. XV**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN THEODOSIVS PF AVG.

AY: Cepheden, tahtta oturan, miğferli Constantinopolis. Başını sağa çevirmiş, sağ elinde asa, sol elinde globus tutuyor. Kesimde SM[.

CONCORDIA AVGGG.

AE ↑ 1.9 gr. 17 mm. Etüd no : 119 Buluntu alanı : 92- NEK 9 / 10

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 198, no. 27a.

163. İ.S. 383 – 388 Kyzikos? Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, İnci diademli, miğferli büstü. DN THEODOSIVS PF [AVG].

AY: Sola dönük, geminin ön tarafında ayakta duran, miğferli imparator. Sağ kolunu havaya kaldırmış. Arkasında Victoria oturuyor. Sol boşlukta Q. Kesimde [S]M[K]A.

[GLORIA] ROMANORVM .

AE ↑ 5.1 gr. 21 mm. Etüd no : 3 Buluntu alanı : 2001 – Tepecik / Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 245, no. 25b (3) ; LRBC, Vol. II, 2550.

164. İ.S. 383 Basım yeri belirsiz Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. [DN THE]ODO[SIVS PF] AVG.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVLT / XX . Kesimde SM[. .]

AE ↓ 1.3 gr. 15 mm. Etüd no : 22 Buluntu alanı : 92- NEK 7 / 31

Lit. : LRBC, Vol. II, no. 1968, 2557.

Aelia Flaccilla**165. İ.S. 379 - 383 Herakleia baskısı. Lev. XV**

ÖY: Sağa dönük, inci taçlı büstü. AEL FLACCILLA AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran Flaccilla. Giysili, kolunu göğsüne bükmüş. Sağ boşlukta yıldız. Sol boşlukta Latin haçı. Kesimde S[M]H[.]

[S]ALVS [REI] PVBLICAE .

AE ↘ 5.6 gr. 24 mm. Etüd no : 72 Buluntu alanı : 91- NEK- K9 /-120.

Lit. : RIC, Vol. IX, s.195, no.13.

Arcadius (İ.S. 383 – 408)**166. İ.S. 387 – 392 Basım yeri belirsiz. Lev. XV**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN ARCADIVS PF AVG.

AY: Sola koşar durumda Victoria. Sağ elinde omuzunda taşıdığı tropaeumu, sol eliyle esiri sürüklüyor. Kesimde SM[. .].

SALVS RE[I] PVBLICAE].

AE ↘ 1.4 gr. 14 mm. Etüd no : 9 Buluntu alanı : 89 – Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s.234, no. 86 (c) ; LRBC, Vol. II, no. 2185.

167. İ.S. 387 - 392 Basım yeri belirsiz. Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN ARCADI[VS] PF AVG.

AY: Sola koşar durumda Victoria. Sağ elinde omuzunda taşıdığı tropaeumu, sol eliyle esiri sürüklüyor. Kesimde SM[. .].

[SALVS RE]I PVBLICAE.

AE ↑ 1.3 gr. 13 mm. Etüd no : 26 Buluntu alanı : Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 234, no. 86 (c); LRBC, Vol. II, no. 2185.

168. İ.S. 387 - 392 Constantinopolis baskısı. Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN [AR]CADIVS [P F AVG].

AY: Sola koşar durumda Victoria. Sağ elinde omuzunda taşıdığı tropaeumu, sol eliyle esiri sürüklüyor. Kesimde CONS.

SALVS REI PV[BL]IC[AE]

AE ↗ 1.1 gr. 13 mm. Etüd no : 25 Buluntu alanı : Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 234, no. 86 (c) ; LRBC, Vol. II, no. 2185.

169. İ.S. 387 - 392 Constantinopolis baskısı.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN ARCADIVS P F AVG.

AY: Sola koşar durumda Victoria. Sağ elinde omuzunda taşıdığı tropaeumu, sol eliyle esiri sürüklüyor. Kesimde CONS.

SALVS REI PVBLICAE

AE ↓ 0.8 gr. 13 mm. Etüd no : 48 Buluntu alanı : 93- Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 234, no. 86 (c) ; LRBC, Vol. II, no. 2185.

170. İ.S. 392 - 395 Antiocheia baskısı.

Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN ARCADIVS P F AVC.

AY: Cepheden, ayakta duran imparator. Başını sağa çevirmiş, sağ elinde standart, sol elinde globus taşıyor. Kesimde ANT.

GLORIA ROMANORVM.

AE ↘ 4.9 gr. 21 mm. Etüd no : 2 Buluntu alanı : 2001 - Tepecik /Yüzey

Lit. : RIC, Vol. IX, s.294, no. 68d ; LRBC, Vol. II, no. 2782.

171. İ.S. 392 - 395 Basım yeri belirsiz

Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. [DN] ARCADI[VS P F AVC].

AY: Cepheden, ayakta duran imparator. Başını sağa çevirmiş, sağ elinde standart, sol elinde globus taşıyor. [GLO]RIA [ROMANORVM].

AE ↖ 3.4 gr. 19 mm. Etüd no : 120 Buluntu alanı : 92 – NEK / 11

Lit. : RIC, Vol. IX, s. 263, no. 46b.

172. İ.S. 395 - 401 Constantinopolis baskısı.

Lev. XV

ÖY: Sağa dönük, inci diademli, paludamentum ve zırlı büstü.

[DN ARC]ADIVS P [F] AVG.

AY: Cepheden, ayakta duran imparator. Başını sağa çevirmiş. Sağ elinde mızrak, sol elinde yere dayalı duran kalkan tutuyor. Sağında Victoria. Sağ elindeki çelengi imparatora takıyor, sol elinde palmiye dalı tutuyor. Kesimde CONSB.

[VIRTVS E]XERCITI .

AE ↑ 3.0 gr. 16 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : 96- Yüzey

Lit. : LRBC, Vol II, no. 2205; RIC X, s. 246, no. 60-61, Lev. 4, no. 60.

173. İ.S. 403 - 408 Antiocheia baskısı.**Lev. XVI**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN ARCADIVS P F AVC.

AY: Bitki çelengi içinde VOT / X / MVL T / XX. Kesimde ANA.

AE ↖ 1.2 gr. 13 mm. Etüd no : 88 Buluntu alanı : 90 – NEK III / -175

Lit. : LRBC, Vol II, no. 2731.

Honorius (İ.S. 393-423)**174. İ.S. 395 - 400 Costantinopolis baskısı.****Lev. XVI**

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN HONORIVS PF AVG.

AY: Cepheden imparator. Sağ elinde mızrak, sol eliyle yere dayalı kalkanı tutuyor.

Sağda Victoria, imparatora çelenk takıyor. Kesimde CON[S].

VIRTVS [EXERCITI].

AE ↑ 1.7 gr. 17 mm. Etüd no : 3 Buluntu alanı : 93 / Yüzey

Lit. : LRBC, Vol. II, no. 2581.

175. İ.S. 395 - 400 Costantinopolis baskısı.

ÖY: Sağa dönük, inci diademli büstü. DN HON[ORIVS] PF AV[G].

AY: Cepheden imparator. Sağ elinde mızrak, sol eliyle yere dayalı kalkanı tutuyor.

Sağda Victoria, imparatora çelenk takıyor. Kesimde CONST.

[V]I[RT]VS [EXER]CITI.

AE ↓ 2.0 gr. 17 mm. Etüd no : 14 Buluntu alanı : 94 – Tepecik / Yüzey

Lit. : LRBC, Vol. II, no. 2581.

Bizans Sikkeleri**I. Justinus (İ.S. 518-527)****176. İ.S. 518 – 527 Constantinopolis baskısı.**

ÖY: Deforme. Sağa dönük, zırlı ve paludamentumlu büstü.

[DN IVSTI]NVS PP AVC.

AY: Ortada değer işareti K. Sağ boşlukta A. Sol boşlukta uzun haç.

Yarım Follis AE ↙ 8.1 gr. 28 mm. Etüd no : 44 Buluntu alanı : 92- LH- 12 / 93

Lit.: DOC I, s.42, 14a, PL. VIII, 14a.

I. Justinianus (İ.S. 527-565)**177. İ.S. 534 – 539 Kartaca baskısı.****Lev. XVI**

ÖY: Deforme. Profilden, giyimli büstü. [DN IVS]TINIANV[S PP AVC].

AY: Ortada değer işareti M. Sol boşlukta yıldız, sağ boşlukta uzun haç. M harfinin altında olması gereken şube işareti net okunamıyor. Kesimde KART.

Follis AE → 12.0 gr. 26 mm. Etüd no : 72 Buluntu alanı : 92- AC – 3 / 184

Lit. : DOC I, s.161, no: 283, PL.XLII, 283.

178. I İ.S. 547 - 548 Antiocheia baskısı.

Lev. XVI

ÖY: Cepheden büstü. Tüy sorguçlu miğfer giymiş, zırlı ve kalkanlı. Sağ elinde haçlı globus tutuyor. Sağ boşlukta haç. DN IVSTINIANVS PP AV[ ]

AY: Ortada değer işareti M. Sol boşlukta A N N O. Sağ boşlukta tarih X X I. M harfinin altında şube işareti Γ, üst boşlukta haç. Kesimde [.]ϷHϷ[.]

Follis AE ↓ 18.6 gr. 36 mm. Etüd no : 15 Buluntu alanı : 96- LH- Doğu Cadde / Dolgu.

Lit. : DOC I, s.144, 218c, PL. XXXVIII, 218c.1.

II. Justinus (İ.S. 565-578)

179. İ.S. 571 – 572 Constantinopolis baskısı.

Lev. XVI

ÖY: Cepheden, tahtta oturan Justinus ve Sophia. Justinus sağ elinde haçlı globus, Sophia sağ elinde haçlı asa tutuyor. Her ikisinin de başında nimbus var.

ON [IV]STI[N]VS PP [AVC].

AY: Ortada değer işareti M. Sol boşlukta A N N O. Sağ boşlukta tarih ϷI. M harfinin altında şube işareti € , üst boşlukta haç. Kesimde CON.

Follis AE ↓ 15.7 gr. 30 mm. Etüd no : 17 Buluntu alanı : 2001- AC-Ia –1 / - 110

Lit. : DOC I, s. 209, 32e.1, PL. L, 32e.1.

180. İ.S. 574 – 575 Nikomedia baskısı.

Lev. XVI

ÖY: Deforme. Cepheden, tahtta oturan Justinus ve Sophia. Justinus sağ elinde haçlı globus, Sophia sağ elinde haçlı asa tutuyor. Her ikisinin de başında nimbus var.

DN IVSTINV[S PP AVC].

AY: Ortada değer işareti M. Sol boşlukta A N N O. Sağ boşlukta tarih X. M harfinin altında şube işareti B, üst boşlukta haç. Kesimde NIKO.

Follis AE ↓ 13.1 gr. 29 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : 96- Sur İçi Kilisesi.

Lit. : DOC I, s.229, 100c-d, PL. LIV, 100d.3.

Mauricius Tiberius ? (İ.S. 582-602)

181. İ.S. 583- 602 Basım yeri belirsiz

ÖY: Cepheden, diademli büst. [.]V[.]I [

AY: Ortada değer işareti K . Sol boşlukta A N N O. Sağ boşluk deforme olmuş. K harfinin altında darphane şubesi işareti B, üst boşlukta haç. Basım yeri belirsiz.

Yarım Follis AE ↓ 5.8 gr. 25 mm. Etüd no : 46 Buluntu alanı : 2001- AC- Stoa / -125
Lit. : DOC I, s.311-315, PL. LXVIII, 46-50, Lev. LXIX, 51-63.

182. İ.S. 613 – 641 Çift basım Kyzikos ?

Lev. XVI

ÖY: Deforme. Cepheden, ayakta imparator Heraclius (?) ve oğlu Heraclius Constantius(?). Her ikiside khlamys giymiş. Heraclius Constantius daha kısa boylu betimlenmiş. Arka yüz yazısı ön yüze basılmış. [A]NNO . Kesimde yer alması gereken darphane isminin ilk harfi K okunabiliyor. Kyzikos olmalıdır. Çift darpmı yoksa hatalı basımlı olduğunu kesin söylemek mümkün değil. Heraclius'un sikkelerinde çift darp yaygın olsa da, ön ve arka yüz lejandlarının ters basılması hatalı basıma işaret etmektedir.

AY: Ortada değer işareti M. İkinci baskıda, ön yüzde bulunması gereken PP AVC arka yüze basılmış. M harfinin altında darphane şubesi işareti net okunamıyor. Sağ boşlukta ki tarih de net okunamıyor. Üst boşlukta haç.

Follis AE ↓ 11.8 gr. 32 mm. Etüd no : 2 Buluntu alanı : 94- AC-31 / Dolgu

183. Anonim İ.S. 1042(?) – 1050

Lev. XVI

ÖY: Deforme. Cepheden İsa Antiphonetes'in dizlerine kadar betimlenmiş figürü. Giysisi tam belirgin değil. Fakat tipe göre tunik ve himation olmalıdır. Taç nimbushlu. Sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış. Sol eli ile İncil tutuyor olmalıdır. Yazıları okunamıyor fakat tipe göre [IC XC] ve [+ EMMA NOVHA] olmalıdır.

AY: Deforme. Ortada haç. Haçın kollarının ucunda birer nokta. Boşluklarda IC XC NİKA. Sikkenin kırık kısmından anlaşıldığı kadarı ile, sikke ilk darptan sonra, üzeri kaplanarak ikinci kez tekrar darp edilmiştir. Fakat ilk darpta da aynı tip görülür.

Follis AE ↓ 9.1 gr. 32 mm. Etüd no : 106 Buluntu alanı : 92- TG II / 106

Lit. : DOC III. 2, 683, C21 vd., Lev. LX, C26.

Tekin/1999, s.180, no: 235-249, Lev. XX, XXI, 235-249.

Feodal Sikkeler

Fransa

184. İ.S. Geç 11. yy. Anonim. Poitou / Melle **Lev. XVI**

ÖY: Merkezde, nokta bordürle çevrelenmiş haç, kenar bordürde +CARLVØ REXR.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş MET ALO.

AR 1.0 gr. 21 mm. Etüd no : 13 Buluntu alanı : Yüzey.

Lit : Metcalf 1987, s.102, no. 67-68, Lev. 18, no. 68.

185. İ.S. Geç 11. yy. – Erken 12. yy. Anonim. Poitou / Melle **Lev. XVI**

ÖY: Merkezde, nokta bordürle çevrelenmiş haç, kenar bordürde +CARLVØ REXR.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş MET ALO.

AR 1.0 gr. 21 mm. Etüd no : 12 Buluntu alanı : Yüzey.

Lit : Metcalf 1987, s.102, no. 67-68, Lev. 18, no. 68.

186. İ.S. Geç 11. yy. – Erken 12. yy. Orleanais / Chartres **Lev. XVI**

ÖY: Sağa dönük, stilize profil.

AY: Merkezde, şerit bordürle çevrelenmiş haç, kenar bordürde +CARTIS CIVITAS.

AR 1.3 gr. 20 mm. Müze Env. no : 20067 Buluntu alanı : 2000- MB- 6a (-260)

Lit : Metcalf 1987, s.102, no. 63.

187. İ.S. 12-13. yy. Languedoc / Narbonne **Lev. XVI**

ÖY: Merkezde, şerit bordürle çevrelenmiş iki sancaklı haç. Kenar bordürde RAMVNOS.

AY: Merkezde, şerit bordürle çevrelenmiş dört halka. Kenar bordürde NAIBONA.

AR 0.9 gr. 18 mm. Etüd no : 1 Buluntu alanı : 89 - Yüzey

Lit : Metcalf 1987, s.102, no. 61, Lev. 18, no. 61.

Luca (Lucca)

188. Henry III, IV veya V. İ.S. Geç 11. yy. (1039'dan sonra) **Lev. XVII**

ÖY: Merkezde nokta bordürle çevrelenmiş Otto monogramı (H). Kenar bordürde +IHPERATOR.

AY: Merkezdeki noktanın etrafına çapraz yerleştirilmiş LVCA. Etrafında, şerit bordürle çevrelenmiş +ENRICVS.

AR 1.0 gr. 17 mm. Etüd no : 1 Buluntu alanı : 93- LH- Güney cephe (-120)

Lit : Metcalf 1987, s. 100, no. 38-46, Lev. 17, 38-46.

189. Henry III, IV veya V. İ.S. Geç 11. yy. (1039'dan sonra)

ÖY: Merkezde nokta bordürle çevrelenmiş Otto monogramı (H). Kenar bordürde +IHPERATOR.

AY: Merkezdeki noktanın etrafına çapraz yerleştirilmiş LVCA. Etrafında, şerit bordürle çevrelenmiş +ENRICVS.

AR 0.8 gr. 16 mm. Etüd no : 32 Buluntu alanı : 92- LH- Yüzey /56

Lit : Metcalf 1987, s. 100, no. 38-46, Lev. 17, 38-46.

190. Henry III, IV veya V. İ.S. Geç 11. yy. (1039'dan sonra)**Lev. XVII**

ÖY: Merkezde nokta bordürle çevrelenmiş Otto monogramı (H). Kenar bordürde +IHPERATOR.

AY: Merkezdeki noktanın etrafına çapraz yerleştirilmiş LVCA. Etrafında, şerit bordürle çevrelenmiş +ENRICVS.

AR 1.2 gr. 16 mm. Etüd no : 31 Buluntu alanı : 91- NEK- Yüzey

Lit : Metcalf 1987, s. 100, no. 38-46, Lev. 17, 38-46.

İslami Sikkeler

191. Muhammed bin Sa'd (İbn Mardeniş, "Rey Lope" lakablı) (1147-1172, Mürsiye Meliki). H. 548 (1153 – 1154) tarihli Mürsiye baskısı. Lev. XVII

ÖY: Ortada : لا اله الا الله
 محمد رسول الله
 يعتصم بحبل الله
 الامير ابو عبد الله
 محمد بن سعد ايدة
 الله

Lā illāh illā Allāh /
 Muḥammad rasūl Allāh /
 ya'tašim bi-ḥabl Allāh /
 al-Amīr Abū 'Abd Allāh
 Muḥammad bin Sa'd ayyada

Çevrede: Kur'an-ı Kerim (3 (Âl-i İmran Suresi), 85)

AY: Ortada:

الامام
 ابو عبد الله
 محمد المقتنى
 لامر الله امير
 المومنين العباسي

al-imām /
 Abū 'Abd Allāh /
 Muḥammad al-Muqtafī /
 lāmīr Allāh Amīr /
 al-mu'minīn al-'Abbāsī

Çevrede: بسم الله الرحمن الرحيم ضرب هذا الدينار
 بمرسية سنة ثمان واربعين وخمسماية

bism Allāh al-raḥmān al-raḥīm ḡuriba hadḡa al-dīnār
 bi-Mursiya sana ḡamān wa-arba'in wa-kḡamsami'a

AV Dinar 4.6 gr. 23 mm. Müze Env. no : 4681 Buluntu alanı : 99

Lit : Lorente, Juan J. Rodriguez, Numismatica de la Murcia Muslumana, Madrid 1984; Münzen und Medaillen AG, Auktion 69., 20-21 October 1986.

192. Muhammed bin Ebû Câ'fer (?) (Mürsiye Hüdraları 6. Meliki)

H. 661 – 662 (1263 –1264). Mürsiye baskısı (?) Lev.XVII

ÖY: Tepede: Muhammed bin محمد بن

AY: Tepede : [Eb]û Câ'fer [اب]أو جعفر okunabiliyor.

AE 3.4 gr. 16 mm. Müze Env. no : 2548 Buluntu alanı : 89

Lit :

DEFİNE I (47 adet bronz) (Lev. XVII – XIX, XXII-XXIII)**II. Constantius (İ.S. 337 – 361)**

ÖY: Sağa dönük, taçsız veya inci taçlı büst. DN CONSTANTIVS P F AVG. Deforme olmuş sikkelerde yazının tamamı okunamamaktadır.

AY: Sağda, miğferli, zırhlı asker. Bir elinde mızrak, diğerinde kalkan tutuyor. Hemen önündeki, atından düşmüş süvariye mızrağını saplıyor. Binicinin önünde atın boynu betimlenmiş ve binici atın boynuna tutunmuş. FEL TEMP REPARATIO. Definedeki sikkelerin tamamında aynı arka yüz tipi ve yazısı bulunmaktadır. Deforme olanlarda yazının tamamı okunamamaktadır.

Buluntu Alanı : 93 - Kısık Köprüsü

Lit : Kraft 1958, 141-186, Lev. XII-XIII; Bland/985, 209-212; Bland/989, 173-190, Lev. 44.

İ.S. 348-355**Basım yeri belirsiz olanlar**

193. AE ↑ 6.0 gr. 22 mm. Etüd no : 15	Lev. XVII
194. AY: Sol boşlukta S..	Lev. XVII
AE ↓ 5.0 gr. 20 mm. Etüd no : 20	
195. ÖY: Başının arkasında Δ.	Lev. XVII
AY: Sol boşlukta B.	
AE ✓ 4.9 gr. 21 mm. Etüd no : 10	
196. AY: Sol boşlukta S..	Lev. XVII
AE ↑ 4.7 gr. 21 mm. Etüd no : 57	
197. ÖY: Başının arkasında A.	Lev. XVII
AE ↓ 4.3 gr. 21 mm. Etüd no : 3	
198. AY: Kesimde SM[.].	Lev. XVII
AE ↓ 4.2 gr. 22 mm. Etüd no : 27	
199. AE ↓ 4.1 gr. 22 mm. Etüd no : 16	
200. AE ↓ 3.4 gr. 18 mm. Etüd no : 28	
201. AE ↓ 3.3 gr. 15 mm. Etüd no : 30	
202. AE ↓ 3.0 gr. 23 mm. Etüd no : 1	Lev. XVII
203. AY: SM[.	
AE ↑ 2.9 gr. 16 mm. Etüd no : 36	
204. AE ↑ 2.8 gr. 16 mm. Etüd no : 39	
205. AE ↓ 2.7 gr. 18 mm. Etüd no : 29	Lev. XVII

206. ÖY: Başının arkasında A. Lev. XVII
 AY: Sol boşlukta Δ.
 AE ↑ 2.7 gr. 16 mm. Etüd no : 35
207. AE ↑ 2.4 gr. 16 mm. Etüd no : 41
208. AE ↓ 2.3 gr. 18 mm. Etüd no : 31
209. AE ↑ 2.2 gr. 15 mm. Etüd no : 25
210. AY: Kesimde [.]M[ ] .
 AE ↑ 2.2 gr. 18 mm. Etüd no : 40
211. AE ↑ 2.0 gr. 15 mm. Etüd no : 21 Lev. XVII
212. AE ↓ 2.0 gr. 16 mm. Etüd no : 44
213. AE ↓ 1.7 gr. 15 mm. Etüd no : 34 Lev. XVII
214. AE ↓ 1.6 gr. 17 mm. Etüd no : 38
- Aquileia**
215. ÖY: Başının arkasında B. Lev. XVIII
 AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde AQT.
 AE ↑ 2.4 gr. 23 mm. Etüd no : 60
- Constantinopolis**
216. AY: Kesimde [.]O[ ] . Lev. XVIII
 AE ↓ 4.1 gr. 21 mm. Etüd no : 2
217. AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde CONS.
 AE ↑ 3.4 gr. 20 mm. Etüd no : 13
218. AY: Kesimde CONSE. Lev. XVIII
 AE ↑ 1.5 gr. 16 mm. Etüd no : 42
- Kyzikos**
219. AY: Kesimde SMKA. Lev. XVIII
 AE ↓ 5.0 gr. 20 mm. Etüd no : 26
220. AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde SMK[.] Lev. XVIII
 AE ↓ 3.7 gr. 24 mm. Etüd no : 59
- Antiocheia**
221. AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde AN[.] Lev. XVIII
 AE ↓ 5.9 gr. 21 mm. Etüd no : 6
222. ÖY: Başının arkasında Δ. Lev. XVIII
 AY: Sol boşlukta ε. Kesimde ANE.
 AE ↑ 3.9 gr. 22 mm. Etüd no : 4

223. AY: Sol boşlukta M. Kesimde ANS.

Lev. XVIII

AE ↑ 2.0 gr. 17 mm. Etüd no : 37

Heraclea

224. ÖY: Başının arkasında Δ.

Lev. XVIII

AY: Kesimde [S]MHE.

AE ↓ 4.3 gr. 21 mm. Etüd no : 14

Constantius Gallus (Caesar İ.S. 351-354)

ÖY: Sağa dönük, taçsız veya inci taçlı büst. DN FL CL CONSTANTIVS NOB CAES.

Deforme olmuş sikkelerde yazının tamamı okunamamaktadır.

AY: II. Constantius sikkeleriyle aynı.

İ.S. 351-354

Basım yeri belirsiz olanlar

225. AY: Sol boşlukta .S..

AE ↓ 3.4 gr. 18 mm. Etüd no : 17

226. AY: Sol boşlukta .S..

Lev. XVIII

AE ↑ 3.3 gr. 19 mm. Etüd no : 8

227. AY: Sol boşlukta M.

AE ↑ 2.2 gr. 16 mm. Etüd no : 43

228. AE ↓ 1.4 gr. 15 mm. Etüd no : 33

Antiocheia

229. AY: Sol boşlukta M. Kesimde [S]MAN[.].

Lev. XVIII

AE ↓ 1.6 gr. 19 mm. Etüd no : 9

Kyzikos

230. ÖY: Başının arkasında B.

Lev. XVIII

AY: Kesimde [S]MKB.

AE ↑ 3.9 gr. 21 mm. Etüd no : 12

Constantinopolis

231. AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde [CO]N[.

Lev. XIX

AE ↑ 5.7 gr. 24 mm. Etüd no : 58

232. AY: Sol boşlukta Γ. Kesimde [C]ONSE.

Lev. XIX

AE ↓ 5.6 gr. 22 mm. Etüd no : 5

233. AY: Sol boşlukta .S. *. Kesimde [C]O[N.]. Lev. XIX
 AE ↓ 5.0 gr. 19 mm. Etüd no : 18
234. AY: Sol boşlukta .S. *. Kesimde [C]ON[.] Lev. XIX
 AE ↓ 4.1 gr. 20 mm. Etüd no : 19
235. AY: Sol boşlukta .S. . Kesimde [C]ONS[.] Lev. XIX
 AE ↑ 4.1 gr. 20 mm. Etüd no : 11

Julianus II (İ.S. 360- 363)

İ.S. 355-360 (Caesar iken).

ÖY: Sağa dönük, taçsız veya inci taçlı büst. DN IVLIANVS NOB CAES. Deforme olmuş sikkelerde yazının tamamı okunamamaktadır.

AY: II. Constantius sikkeleriyle aynı.

Basım yeri belirsiz

236. AE ↓ 1.9 gr. 16 mm. Etüd no : 22 Lev. XIX
237. AE ↑ 1.7 gr. 14 mm. Etüd no : 7

Hatalı basım

238. ÖY: Damga üç kez alt alta vurulmuş. Lev. XIX

.....TIVS P.....
 .....S P.....
 .....TI.....

AY: Damga üç kez alt alta vurulmuş.

.....NST.....
 .....
 .....

AE 2.6 gr. 16 mm. Etüd no : 23

Belirsiz

239. ÖY: Tamamen deforme. Kırık durumda.

AY: Tamamen deforme.

AE 1.0 gr. 15 mm. Etüd no : 24

DEFİNE II (3 adet altın , 31 adet gümüş) (Lev. XX-XXI, XXIV)**Bizans Sikkeleri (3 adet)****II. Basileios (Bulgaroktonos) (İ.S. 976-1025)****240. Nom. Hist. İ.S. 1005 – 1025 Konstantinoupolis****Lev. XX**

ÖY: Cepheden, uzun sakallı İsa Pantokrator büstü. Nimbusun kollarında noktalı bezeme. Tunik ve himation giymiş. Sağ eli göğsünde dua pozisyonunda. Sol elinde, üzeri üç sıra nokta bezemeli İncil tutuyor. Figür, üç sıra noktalı bordürle çevrelenmiş. Üst kenarda sonradan kazınmış (graffito) ΔN (Dominus Noster = Efendimiz) harfleri görülüyor.

+IhSXSREXRΕΓNANTIHM.

AY: Cepheden iki büst. Ortak imparatorlar II. Basileios ve VIII. Konstantinos. Solda , sakallı, loroslu, başında haçlı tacıyla Basileios. Sağda, sakalsız Konstantinos. Sağ elleriyle, aralarında duran patrik haçını tutuyorlar.

+ bASILCCONSTANTIBR.

AV ↑ 4.4 gr. 24 mm. Müze Env. no: 7956 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium /-20

Lit. : DOC III 2, 621, Lev. XLV, 6a ; Morrison 1970, II, 608, Lev. LXXXII, 15-17.

VII. Michael (Dukas) (İ.S. 1071-1078)**241. Nom. Hist. İ.S. 1071 – 1078 Konstantinoupolis Scyphate (Çukur) sikke. Lev. XX**

ÖY: Cepheden, uzun sakallı İsa büstü. Haç nimbuslu, nimbusun kollarında noktalı bezeme var. Tunik ve himation giymiş. Sağ eli takdis pozisyonunda, sol elinde kutsal kitap tutuyor. Kitabın kapağında da noktalı süsü var. Yazı yok. Sağ ve sol boşluklarda IC XC. İki sıra nokta bordürle çevrelenmiş.

AY: Cepheden, sakallı imparator büstü. Yakalıklı loros giyimli, başında pendilialı taç, tepesinde haç var. Sağ elinde, üzeri çapraz noktalarla bezenmiş, sol elinde haçlı globus tutuyor. İki sıra nokta bordürle çevrelenmiş. + MIXAHA RACIAOΔ.

AV ↓ 4.4 gr. 27 mm. Müze Env. no : 7955 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium /-20

Lit. : DOC III 2, s. 76, no.2d; Morrison 1970, II, 654-655, Lev. XCI, 16-9.

Tekin 1999, s. 192, no. 288.

242. Nom. Hist. İ.S. 1071 – 1078 Konstantinoupolis Scyphate (Çukur) sikke Lev. XX

ÖY: Cepheden, uzun sakallı İsa büstü. Haç nimbuslu, nimbusun kollarında noktalı bezeme var. Tunik ve himation giymiş. Sağ eli takdis pozisyonunda, sol elinde

kutsal kitap tutuyor. Kitabın kapağında da noktalı süsü var. Yazı yok. Sağ ve sol boşluklarda IC XC. İki sıra nokta bordürle çevrelenmiş.

AY: Cepheden, sakallı imparator büstü. Yakalıklı loros giyimli, başında pendilialı taç, tepesinde haç var. Sağ elinde, üzeri çapraz noktalarla bezenmiş, sol elinde haçlı globus tutuyor. İki sıra nokta bordürle çevrelenmiş. +MIXAHA RACIAOA.

AV ↓ 4.4 gr. 27 mm. Müze Env. no : 7954 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium /-20
Lit. : DOC III. 2, s. 76, no.2d; Morrison 1970, II, 654-655, Lev. XCI, 16-9.

Tekin 1999, s. 192, no. 288.

Feodal sikkeler

Tip A (26 adet)

Fransa

243-269. İ.S. Geç 11. yy. – Erken 12. yy. Orleanais /Chartres Lev. XX

ÖY: Sağa dönük, stilize profil.

AY: Merkezde, şerit bordürle çevrelenmiş haç, kenar bordürde +CARTIS CIVITAS.

AR 1.3 – 1.7 gr. 20-22 mm. Etüd no : 54-79 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium.

Lit : Metcalf 1987, s. 102, no. 63.

Tip B (2 adet)

Fransa

270 -271. İ.S. Geç 11. yy. Poitou / Melle Lev. XXI

ÖY: Merkezde, nokta bordürle çevrelenmiş haç, kenar bordürde +CARLVZ REXR.

AY: Nokta bordürle çevrelenmiş MET ALO.

AR 1.2 gr. 22 mm. Etüd no : 80-81 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium.

Lit : Metcalf 1987, s. 102, no. 67-68, Lev. 18, 68.

Tip C (3 adet)

Luca (Lucca)

272-274. Henry III, IV veya V. İ.S. Geç 11. yy. (1039'dan sonra) Lev. XXI

ÖY: Merkezde nokta bordürle çevrelenmiş Otto monogramı (H). Kenar bordürde +IHPERATOR.

AY: Merkezdeki noktanın etrafına çapraz yerleştirilmiş LVCA. Etrafında, şerit bordürle çevrelenmiş +ENRICVS.

AR 1.1 gr. 12-17 mm. Etüd no : 82-84 Buluntu alanı : 90- LH- Frigidarium

Lit : Metcalf 1987, s. 100, no. 38-46, Lev. 17, 38-46.

IV. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Yapacağımız değerlendirme sadece kataloğa yönelik olacaktır. Elde edilen sonuçlar ise, hem katalogda yer alan sikkelerden elde edilen genel sonuçlardan, hem de Patara kent basımlarına dair bazı yeni önerilerden ibarettir.

Patara kazılarında bugüne kadar yaklaşık 1200 adet sikke ele geçmiştir. Bunların neredeyse tamamı bronz sikkelerdir ve büyük çoğunluğu aşırı deformasyon sonucu tanımlanamayacak durumdadırlar. İyi ve kısmen tanımlanabilir durumdaki sikkelerden, 274 adeti çalışılmış ve tanımlanarak tarihlendirilmiştir. Bunlardan, 4 adeti altın, 50 adeti gümüş, 1 adeti pirinç ve 219 adeti bakır veya bronzdan basılmışlardır.

Patara kazılarında, kronolojik olarak hemen her dönemden (Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans, İslami, 11-13. yy. Latin Feodal sikkeleri) ve çok farklı bölge (Likya, Pamphylia, Pisidia, Karia, Phrygia, Kıbrıs, Makedonia, Fransa) veya kentler (Aperlai, Limyra, Patara, Myra, Ksanthos, Telmessos, Kyaneae, Tlos, Perge, Side, Attaleia, Selge, Kibyra, Rhodos, Chartres.....) tarafından bastırılmış sikke örnekleri ele geçmiştir.

Klasik döneme ait bir adet Likya dynast sikkesi haricinde en erken sikkeler, Hellenistik Dönem krallıklarından Ptolemaioslar ve Seleukoslar ile Rhodos kenti tarafından bastırılmışlardır. Likya Birliği döneminde basılmış Likya kentleri sikkelerinin yoğunluğu, Patara'nın özellikle İ.Ö. 2. yüzyıldan sonra, çok hareketli bir ticari yaşama sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu dönemde sadece diğer Likya kentlerine değil, Pamphylia, Pisidia, Karia, Kıbrıs gibi komşu bölge kentlerine ait sikkelerin ele geçmesi, sahip olduğu limanı dolayısıyla Patara'nın, Likya'nın en önemli ticaret merkezlerinden biri olduğuna işaret eder.

Patara'nın bir Roma eyaleti oluşuyla başlayan, imparator Claudius'un eyalet baskılarından örnekler ele geçmiştir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde yer alan Apollon tipleri, daha önce Likya Birliği sikkelerinde görülen Apollon'un devamıdır ve özellikle Patara Apollon kültürünün devamını ve yaygınlığını gösterir.

Roma döneminden, imparator Augustus'tan başlayarak Honorius'a kadar, toplam otuz imparator ve üç imparatoriçe adına basılmış sikkeler ele geçmiştir. Bunların neredeyse tamamı bronz sikkelerdir ve çoğunluğu sestertius ve dupondiusdur. Ayrıca birkaç adet gümüş antoninianus mevcuttur. Sikkelerden birkaçı ise, anı sikkesidir. Erken sikkelerin neredeyse tamamı Roma'da basılmışlardır. Gerek Anadolu'daki, gerekse diğer bölgelerdeki çeşitli darphaneler, İ.Ö. 3. yüzyılın sonlarında ve genellikle Geç Roma sikkelerinde karşımıza çıkarlar. Arka yüz tiplerinin çoğunluğu, Concordia, Fides,

Pannoniae, Securitas, Victoria, Felicitas, Pax, Indulgentia gibi personifikasyonlar ile imparatorların unvanları ve hükümdarlık yıllarını belirten sayılardan oluşmuştur. Patara, Roma döneminde, özellikle İ.S. 1. ve 2. yüzyılda, eski önem ve aktifiğini korumuştur. Zira, Roma'nın eyalet valisinin oturduğu kenttir ve Roma dönemi Akdeniz ticaretinin stratejik noktalarından birisidir.

Katalogda yer alan Bizans sikkeleri, Roma sikkelerine kıyasla oldukça az sayıdadırlar. Fakat, aşırı deforme olduğu için tanımlanamayıp, çalışmaya dahil edilemeyen çok sayıda Bizans sikkesi vardır. Define II içindekiler hariç, katalogda toplam sekiz adet Bizans sikkesi mevcuttur. Bunlar, Bizans imparatorları; I. Justinus, I. Justinianus, II. Justinus ve Mauricius Tiberius adına basılanlar ile bir adet geç dönem (İ.S. 11. yy.) anonim sikkeden ibarettirler. Hepsi, follis ve yarım follis bronz sikkelerdir. Bizans döneminde Patara, Liman kıyısındaki yarımada'nın surla çevrilmesiyle küçülmüştür. Fakat, kentte bulunan çok sayıda kilise ve şapel kent'in bu dönemde de önemli bir merkez olduğunu ve nüfusunun yoğunluğunu gösterir. Kent, ayrıca Aziz Nikolaos'un doğduğu yer olarak da onurlandırılmıştır.

Patara kazılarında, geç dönem (İ.S. 11-13. yy.) Avrupa feodal sikkeleri ele geçmiştir. Bunlardan, Define II olarak adlandırdığımız buluntu grubu içindekiler hariç, farklı alanlarda 7 adet ele geçmiştir. Bu sikkeler, İ.S. 11. ve 13. yüzyıllar arasında geniş bir zaman diliminde tarihlendirilmişlerdir. Sikkeler, o dönem Fransa kentlerinden, Chartres, Melle, Narbonne ile, o dönemde Almanya idaresinde olan, Toscana bölgesi kentlerinden Lucca baskılarıdır. Patara'da ele geçmeleri ise, o dönem Likya kıyılarına uğrayan Haçlılarla ilgili olmalıdır.

Katalogda yer alan ve Define I olarak adlandırdığımız buluntu grubu, kent'in kuzey ucunda yer alan ve deniz dışında doğal ulaşım yolu niteliğindeki Kısık köprüsünden ele geçmiştir. Define, köprü kazıları sırasında, duvar bloklarının arasında bulunmuştur. Toplam 47 adet bronz sikkeden mevcuttur. Sikkelerden, 32 adeti II. Constantius (İ.S. 337-361) adına, 11 adeti caesar Constantius Gallus (İ.S. 351-354) ve 2 adeti de caesar II. Julianus (İ.Ö. 355 - 360) adına basılmışlardır. Ayrıca, 1 adeti hatalı basılmıştır ve 1 adeti de aşırı deforme olduğu için tanımlanamamıştır. Sikkelerin 28 adetinin üzerindeki darphane adı okunamamıştır. Bunlar dışında, 8 adeti Costantinopolis'te, 4 adeti Antiocheia'da, 3 adeti Kyzikos'ta, 1 adeti Heraclea'da ve 1 adeti de Aquileia'da basılmıştır. Hepsinin ön yüzlerinde imparator veya caesarlarının, inci taçlı veya taçsız büstleri yer almaktadır. Hepsinin arka yüzlerinde ise, attan düşen bir biniciyi mızraklayan asker ile FEL(icium) TEMP(orum) REPARATIO yazısı bulunmaktadır. Definedeki sikkelerin hepsi İ.S. 348 - 360 yılları arasında tarihlendirilmiştir.

Define II, Patara 1990 kazı sezonunda, Liman Hamamı'nın frigidarium bölümünde yapılan temizlik çalışmaları sırasında, yüzeeye çok yakın durumda bulunmuştur. Define, 3 adet altın Bizans sikkesi ile 31 adet gümüş feodal sikkeden oluşmaktadır. Altın Bizans sikkelerinden 1 adet histamenon, imparator II. Basileos (Bulgaroktonos) adına basılmıştır ve İ.S. 1005 - 1025 yılları arasında tarihlendirilmiştir. 2 adet

çukur (scyphate) histamenon ise, Bizans imparatoru VII. Mikhael (Dukas) adına basılmıştır ve 1071 – 1078 arasında tarihlendirilmiştir. Define içindeki 31 adet gümüş feodal sikkenin; 26 adeti, Fransa'nın Orleanais Bölgesi'nde bir kent olan Chartres'in, kent baskılarıdır. İki adeti üzerinde Charles ismi okunur ve yine Fransa'da eski bir il olan Melle'nin (Poitou idare bölgesinde) baskılarıdır. Üç adeti ise, o dönem Alman imparatorluğu egemenliğindeki Lucca'da (Toscana bölgesinde önemli bir kent) basılmıştır ve ön yüzünde Alman imparatoru Otto'nun monogramı, arka yüzünde Heinrich ismi yer alır. Fakat, sikkenin kaçınıcı Heinrich'e ait olduğu kesin değildir. Nitekim kaynakçalarda aynı tip sikkeler için, III. , IV. ve V. Heinrich tarafından bastırılmış olabileceği belirtiliyor. Bence III. veya IV. Heinrich olmalıdır. Çünkü, Lucca, İ.S. 1081 yılında IV. Heinrich'ten hüriyet fermanını almıştır. Sonuçta, Define II içindeki en erken sikke İ.S. 1005–1025 arasında, en geç sikkeler ise, İ.S. geç 11. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Define'nin ele geçtiği Liman Hamamı, o dönemde kullanılmaz durumdadır ve en geç kent surlarının dışında kalmaktadır. Define'nin hemen yanında iki adet kafatası ele geçmiştir. Belli bir amaçla gömülmediği, zamanla üzerinin dolgu ile kapandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Likya kıyılarına uğrayan Haçlılar ile taşınmış olmalıdır.

Her iki define de tanımlanıp tarihlenmesine rağmen, sikkelerde kaç farklı ön ve arka yüz kalıbı kullanıldığı, tarihsel ardaaları gibi hususları, tez süresi dahilinde ayrıntılı olarak ortaya koymak mümkün olmamıştır. Bunun için, ileri bir tarihte, definelerin ayrıca yayına yönelik çalışılması düşünülmektedir.

Patara kazılarında ele geçen iki adet İslami sikke tanımlanıp tarihlendirilmişler. Bunlardan bir adeti altın dinardır ve H. 548 yılında (M. 1153-1154), İspanya'da müslüman kent devleti olan Mürsiye'de, Melik Muhammed bin Sa'd adına basılmıştır. Bronz olanı ise, yine Mürsiye'de, Mürsiye Hûdları 6. Meliki Muhammed bin Ebû Câ'fer adına, H. 661-662 yıllarında (M. 1263-1264) basılmıştır. Burada İspanya ve Mürsiye İslam tarihine kısaca değinmek yerinde olacaktır. " 711'de İberya yarımadası Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. 756'ya kadar 45 yıl boyunca Emevi ve Abbasi valileri tarafından idare edildi. 750 yılında Abbasilerin Şam'da yaptıkları Emevi katliamından kurtulan bir imparatorluk prensi, Abdü'r – Rahman b. Mu'âwiye, 756'da Endülüs'te ilk İslam devletini -hilafetten ayırarak- kurdu. Fakat, 929'a kadar Abbasi halifeleri adına hutbe okunmaya devam edilmiştir ve 929'a kadar Halife'ye hürmeten "emir" unvanını kullanan Emevi imparatorları, bu unvanı bırakarak bizzat "halife" unvanını kullanmışlardır. Ancak 11. yüzyıla girerken Emevi hilafeti sarsıldı. Bunun sonucunda, birçok eyalet ve vilayet kendi kendini yönetmeye başladı, merkezi idare oldukça zayıfladı. Böylece Endülüs birçok müslüman krallık ve prensliğe bölündü. Bunlardan biri olan Mürsiye, İspanya'nın doğusunda, Akdeniz'e yakın önemli bir şehirdir. Burada hükümlerlik kuran melikler, Belensiyye (Valencia) ve Balear adalarına (Ar.el- Cezâiri'- Şarkıyye) da hükmetmişlerdir. Sünni-Mâliki mezhebinden Arab olan meliklerden ilki

Abd. b. İyâd (1145-1147) 2 yıl tahtta kalmış, iki kısa saltanatının arasında Abd. b. Ferec de, birkaç ay tahtta kalmıştır. Daha sonra bunların yerine geçen Ebû- Abd. Muh. (Muhammed bin Sa'd) (1147-1172) çeyrek asırlık saltanatı ile İspanyollar arasında "Rey Lope" adıyla tanınmıştır. Muh. Bin Sa'd'ın devleti daha sonra Muwahhidler'ce yıkılmıştır...¹⁶⁷. Katalogdaki 191 no'lu altın dinar Muhammed bin Sa'd adına, Mürsiye'de basılmıştır. " Mürsiye eyaleti 1172-1228 tarihleri arasında 56 yıl boyunca Muwahhidler tarafından yönetildikten sonra Hûd hanedanının (Sarkusta melikleri) bir dalı, Mürsiye'de ve Garnâta'da yeni bir devlet kurmuşlardır. Mürsiye'de kurulan bu devletin altıncı meliki, Muhammed bin Ebû- Câ 'fer (1262-1264)'dir..."¹⁶⁸. Katalogda 192 no'lu bronz sikke de bu melik adına basılmıştır. Her iki sikke de, Anadolu'da nadir ele geçen sikkelerdendir ve bu yüzden Patara'da bulunmaları önemlidir. O dönem için, Patara ile Mürsiye arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Dolaylı yollardan (belki de ticari) taşınmış sikkelerdir.

Yukarıda bahsettiğimiz Klasik ve Hellenistik Dönem sikkelerinden biraz daha ayrıntılı bahsetmemiz gerekecektir. Ele geçen sikkeler içinde en erken örnek, Likya'nın Klasik (Dynastik) dönemine ait bir adet Trbbenimi sikkesidir (Kat no. 1). Kaynakçalarda, aynı tipten sikkeleri bulunan Trbbenimi'nin, diğer nümizmatik ve epigrafik verilere dayanarak, Orta Likya kenti Limyra'da, İ.Ö. 4. yüzyılın başlarında veya ilk çeyreği içinde hüküm sürmüş bir Likya beyi olduğu bilinmektedir. J. Borchhardt, Trbbenimi hakkında bilinenleri şöyle özetliyor :

" ..... Trbbenimi, Zemuri'de (Limyra) ve belki de, Likya dilinde adı Wedrei olan Rhodiapolis'te sikke bastırdı. Perikle'nin çağdaşı bir hükümdar olarak tanımlanıyor.

Limyra'daki Likya mezar yazıtlarında adı iki kez geçiyor ve bir de, Ksanthos yazıtlı dikmesinde adına rastlanmakta. Yazıtlı Dikme'de, bir Trbbenimi'den, Attika'lı komutan Melesandros'un yaptığı cezalandırma seferiyle (İ.Ö. 430/29) ilgili biçimde söz dilmektedir ancak bu bir isim benzerliği olabilir.

.....Kral Perikle, olasılıkla, İ.Ö. 370-360'daki Satrap ayaklanmasına katılmıştır. Kralın yenilmesi üzerine Trbbenimi onun yerine geçmiş olabilir. .... Ancak bütün bunlara rağmen, Trbbenimi'nin, Perikle'nin babası olabileceği varsayımını da göz ardı edemeyiz...."¹⁶⁹

Henüz, kimliği kesin olmasa da, Trbbenimi'nin, Yazıtlı Dikme'de aynı ismi taşıyan ve Melesandros'a karşı koyan kişi ile aynı olup olmadığını burada tartışacak durumda değiliz. Yani sikkeyi bastıran Trbbenimi'nin, Batı Likya'ya (Patara'ya) gelip gelmediğini bilemiyoruz. Fakat şu kesindir, Patara'da ele geçen sikkesi, üzerinde taşıdığı tipe göre de, İ.Ö. 390- 380 arasında tarihlendirilir ve sikkenin, bu dönemde Orta ve Doğu Likya'da yaygın kullanılan "ağır standart"da basılmış olması (9.5

¹⁶⁷ Öztuna Y., İslâm Devletleri. Devletler ve Hanedanlar, Cilt 1, Ankara 1996, 195-196.

¹⁶⁸ Age. 196-197.

¹⁶⁹ J. Borchhardt, Limyra. Zemuri Taşları (1999), 59.

gr.), Batı Likya'da basılmadığını, dolayısıyla taşınmış bir sikke olduğunu gösterir. Ayrıca, Patara'nın erken yerleşim alanı olarak iz veren "Tepecik"te ele geçmesi, bu alanda yapılacak ilerideki kazılarda, Dynastik Dönem Patara kent sikkelerine de ratlanabileceğine işaret eder.

İskender'in gelişinden sonra ve Ptolemaios'un Likya'daki egemenliği öncesi tek örnek, yaklaşık İ.Ö. 311'de basılmış olan bir Makedon anonim sikkesidir (Kat no. 2). Bu dönemde Makedonya kralı IV. Aleksandros'dur. Aslında, Antipatros sülalesinden Kassandros, İ.Ö. 317'de iktidarı zorla ele geçirmiştir. IV. Aleksandros, İ.Ö. 306/5 yılında Kassandros tarafından öldürülene kadar, halktan gizlenmesine rağmen, İ.Ö. 309 yılına kadar resmen Makedonia kralıydı¹⁷⁰. Bu dönemde Likya, İskender'in haleflerinden Antigonos'un egemenliği altındadır. Ayrıca, İ.Ö. 311 yılında, Antigonos'a karşı bir ittifak kurmuş olan Kassandros, Lysimakhos ve Ptolemaios, Antigonos ile bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşma sonucunda, Antigonos tüm Küçük Asya'daki egemenliğini kabul ettirmiştir¹⁷¹. Böylece bu dönemde, Likya, Antigonos egemenliğinde kalmıştır.

İ.Ö. 3. yüzyılın hemen başında, Patara, bütün Likya ile birlikte Ptolemaios'ların egemenliğine girmiştir ve yaklaşık yüz yıl süresince Mısır egemenliğinde kalmıştır. Bu dönemde, II. Ptolemaios (Philadelphos), kızkardeşi ve karısı II. Arsinoe onuruna, Patara'nın adını Arsinoe olarak değiştirmiştir. Katalogda, Ptolemaios'un bastırıldığı dokuz adet bronz sikke yer almıştır (Kat no. 3-11) ve bunlar, II. Ptolemaios'un hakimiyet yılları olan İ.Ö. 285- 246 tarihleri arasında basılmışlardır. Sikkelerin arka yüzlerinde kullanılan tripod ve trident sembolleri, konuyla ilgili kaynakçalarda yer almış olan, II. Ptolemaios'un Finike baskılarında görülürler. Katalogda yer alan II. Ptolemaios sikkelerinin sayısı, genel toplam düşünüldüğünde azımsanamayacak miktardadır. Aslında, II. Ptolemaios'un, karısının adını verdiği bir kentte sikke bastırması olabileceği de akla gelmektedir fakat, bu düşünceye dair henüz herhangi bir ipucu yoktur.

Katalogda yer alan bir diğer Hellenistik Kraliyet sikkesi, Seleukos sülalesinden II. Demetrios (Nikator) adına basılmıştır (Kat no. 12) ve İ.Ö. 145/140 arasında tarihlendirilmiştir. Bilindiği üzere II. Demetrios iki kez başa geçmiştir. 145 yılında ilk kez başa geçen II. Demetrios, 140 yılında, Parthia kralı Mithridates tarafından esir alınmış ve İ.Ö. 129'da ancak kurtulabilmiştir. Serbest kalınca tekrar başa geçen II. Demetrios'un ikinci hükümrانlığı İ.Ö. 125'e kadar sürmüştür. Katalogda yer alan sikke birinci hükümrانlığında basılmıştır. Bu dönemde II. Demetrios'un Patara ve Likya ile doğrudan bir alakası bilinmemektedir. Bu nedenle, bu sikke de taşınmış bir sikkedir.

Likya Birliği Dönemi sikkelerin, iki adeti dışında tamamı bronz sikkelerdir. Gümüş sikkelerin her ikisi de, Masikytos baskısıdır ve biri hemidrahmi, diğeri çeyrek drahmidir.

¹⁷⁰ Mørkholm, 201.

¹⁷¹ Aksit 1971, 33.

Birlik dönemi sikkeleri, Troxell'in yapmış olduğu gruplandırmaya göre tarihlendirilmişlerdir. Buna göre, katalogda, I. grup haricinde tüm gruplardan (II., III., IV. ve V.) örnekler bulunmaktadır. Likya içinde farklı kentlerin (Aperlae, Kyaneae, Limyra, Myra, Patara, Tlos) ve Kragos ile Masikyotos bölge sikkeleri (Kragos, Ksanthos -Kragos, Telmessos -Kragos, Tlos – Kragos, Masikyotos, Myra – Masikyotos) bulunmaktadır.

Katalogda, 4 adet Claudius dönemi eyalet baskısı yer almıştır. Bunların ön ve arka yüz lejandları aynıdır. Arka yüzlerinde, Apollon Patroos (veya Patareus) ile Artemis Eleuthera gibi yerel tipler yanında, Libertas gibi Roma'ya özgü tipler de görülür.

Katalogda, 8 adet Patara kent baskısı sikke mevcuttur. Bunlardan üç adeti, Likya Birliği'nden hemen önce basılmış bronzlardır ve İ.Ö. 200 – 167 arasında tarihlendirilmişlerdir. Bir adeti Likya Birliği dönemi, diğerleri ise, III. Gordianus dönemi kent baskılarıdır. Çalışmada yer alan 274 adet sikke içinde sadece 8 adet kent baskısı olması şaşırtıcıdır. Ancak, Kragos ve belki de Masikyotos sikkelerinin Patara'da basılmış olması önerisi buna bir açıklık getirebilir. Patara kenti sikke basımları konusunda değiştiğimiz gibi, Likya'da, İ.Ö. 81'de olduğu ve sikke basımlarının İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarında başladığı düşünülen Kragos ve Masikyotos bölgelerinin ana darphaneleri için olası iki açıklama vardır. İlk olasılık; her iki bölge için iki farklı darphane, ikincisi ise; her iki bölge basımları için tek bir merkezi darphane. Çalışma sonucunda, ilk olasılığa yönelik olarak, Kragos'un baş darphanesinin Patara, Masikyotos'un baş darphanesinin Limyra olabileceği önerilmiştir. Bu düşünce, Patara ve Limyra'nın, Likya Birliği döneminde, II. ve III. gruplarda sikke bastığı halde, Kragos ve Masikyotos sikkelerin görüldüğü IV. ve V. gruplarda neden sikke basmadıkları sorusuna da bir açıklık getirmektedir. İkinci olasılığa, yani her iki darphane bölgesi için merkezi bir darphane olasılığına yönelik olarak ise, her iki bölge basımlarının da Patara'da yapılmış olabileceği önerilmiştir. Bu düşünceyi, her iki bölge sikkeleri arasındaki kalıp bağlantıları ile, Patara kazılarında ele geçen, Kragos ve Masikyotos sikkelerinin sayısal oranları desteklemektedir. Fakat, elimizdeki kısıtlı verilerle yapılan bu önerileri kesin olarak ispatlayacak, ne epigrafik, ne de arkeolojik bir belge henüz yoktur.

Ele geçen sikkelerin, çok geniş bir kronolojide, çok farklı ülke, bölge ve kentlerin baskılarından oluşması, Patara gibi önemli bir liman kenti için şaşırtıcı olmamalıdır. Sahip olduğu korunaklı ve büyük limanı kent, Akdeniz ticareti ve egemenliği için stratejik bir noktadır. Bu konumunun sağladığı avantajlarla ve incelediğimiz sikkelerin kronolojik ve baskı yerleri çeşitliliklerine dayanarak, kentin ticari hayatı zannettiğimizden daha hareketli ve yoğun görünmektedir.

TABLO 8 : Katalogdaki Sikkelerin Buluntu Alanlarına Göre Dağılımı

ALAN	AÇMA ve SEVİYE	TARİH	Kat. No
NEKROPOL	K 2 / -40	İ.Ö. 285 - 246	3
	K 3 / -35	İ.Ö. 200 - 167	68
	K 3 / -50	İ.Ö. 14 - İ.S. 43	87
	K 5 / -280	İ.Ö. 285 - 246	4
	K 5 / 19 no'lu.	İ.Ö. 200 - 167	69
	K 9 / -120	İ.S. 379 - 383	165
	K 10 / - 130	İ.Ö. 271 - 246	8
	9 / 7 no'lu.	İ.Ö. 304 - 189	15
	9 / -160	İ.Ö. 21	94
	9 / 10 no'lu.	İ.S. 379 - 383	162
	10 / -150	İ.Ö. 43 - İ.S. 96	18
	10 / -140	İ.S. 227	106
	10 / -140	İ.S. 224 - 227	108
	10 / -135	İ.S. 235 - 236	111
	10 / -135	İ.S. 244 - 247	118
	10 / -130	İ.S. 227	109
	10 / -120	İ.S. 238	112
	11 / Yüzey	İ.S. 392 - 395	171
	7 / -145	İ.S. 145 - 161	104
	7 / 31 no'lu.	İ.S. 383	164
NEKROPOL	8 / -60	İ.Ö. 300 - 190	22
	8c / (-60)	İ.Ö. 27 - 23	79
	8 / -80	İ.S. 43 - 54	91
	93-NEK / -125	İ.Ö. 2. - 1. yy.	26
	4 / Elekten	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	31
	4 / 52 no'lu.	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	33
	4 / 51 no'lu.	İ.S. 43 - 54	92
	GOGN IV / Elekten	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	34
	NEK I / P1	İ.S. 43 - 54	90
	NEK I / P2	İ.Ö. 23 - 19/18	54
	NEK I / P3	İ.Ö. 27 - 23	86
	NEK II / P3	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	58
	NEK III / -175	İ.S. 321 - 324	140
	NEK III / -175	İ.S. 284 - 293	126
	NEK III / -175	İ.S. 403 - 408	173

NEKROPOL	NEK IV / P2	I.Ö. 27 - 23	77
	NEK IV / P10	I. S. 98 - 117	99
	NEK IV / -20	I.S. 63 - 68	95
	NEK 20 / kesit	I.Ö. 100 - I.Ö. Geç 1. yy.	81
	NEK 21 / -175	I.S. 81	96
	91 - NEK / Yüzey	I.S. 324 - 330	135
	91 - NEK / Yüzey	I.S. geç 11. - Erken 12. yy.	190
TEPECİK KUZEY DUVARI	I b / -180	I.S. 335 - 337	150
	III Doğu köşesi / -160	I.Ö. 390 - 380	1
	III / -150	I.Ö. 311	2
	III / Yüzey	I.S. 321 - 324	142
	III / Yüzey	I.S. 350 - 351	155
	III / -15	I.S. 321 - 324	143
TEPECİK BATI DUVARI	I / -185	I.Ö. 100 - I.Ö. Geç 1. yy.	64
	I / -150	I.Ö. 100 - I.Ö. Geç 1. yy.	84
TEPECİK YÜZEY	-	I.Ö. 271 - 246	10
	-	I.Ö. 145- 126/5	12
	-	I.Ö. 167 - 88	27
	-	I.S. 383 - 388	163
	-	I.S. 392 - 395	170
	-	I.S. 395 - 400	175
YAMAÇ EVLER YÜZEY	-	I.Ö. 271 - 246	11
	-	I.Ö. 167 - 89	16
	-	I.Ö. 43 - I.S. 96	20
YÜZEY	-	I.Ö. 285 - 246	5, 6
	-	I.Ö. 271 - 246	7, 9
	-	I.Ö. 394 - 304	13
	-	I.Ö. 304 - 189	14
	-	I.Ö. 43 - I.S. 96	19
	-	I.Ö. 2. - 1. yy.	23
	-	I.S. 217 - 218	25
	-	I.Ö. 167 - I.Ö. Geç 2. yy.	29
	-	I.Ö. 100 - I.Ö. Geç 1. yy.	32
	-	I.Ö. 100 - I.Ö. Geç 1. yy	45
	-	I.Ö. 28/27 - 19/18	46, 48
	-	I.Ö. 14 - I.S. 43	61
	-	I.Ö. 27 - 23	65, 66
-	I.Ö. 200 - 167	70	

YÜZEY	-	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	71
	-	İ.S. 242 - 244	75
	-	İ.S. 43 - 54	93
	-	İ.S. 125-126	102
	-	İ.S. 240	114
	-	İ.S. 246 - 248	121
	-	İ.S. 244 - 249	122
	-	İ.S. 276 - 282	125
	-	İ.S. 295 - 299	128
	-	İ.S. 308 - 309	129
	-	İ.S. 336 - 337	137
	-	İ.S. 333 - 335	138
	-	İ.S. 321 - 324	144
	-	İ.S. 330 - 333	145
	-	İ.S. 337 - 341	149
	-	İ.S. 343 - 348	153
	-	İ.S. 360 - 363	158
	-	İ.S. 387 - 392	166, 167, 168, 169
	-	İ.S. 395 - 401	172
	-	İ.S. 395 - 400	174
-	İ.S. Geç 11. yy.	184, 185	
-	İ.S. 12. - 13. yy.	187	
YERALTI ODA MEZARLAR	OM 7 / Ölü yatağı	İ.Ö. 27 - 23	52
	OM 16 / 14a-U2	İ.Ö. 27 - İ.S. 14	28
	OM 16 / 9a-I1	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	36
	OM 16 / 13a-X1	İ.Ö. 23 - 19/18	41
	OM 16 / U1	İ.Ö. 27 - 23	51
	OM 16 / 11a - X2	İ.Ö. 14 - İ.S. 43	62
	OM 16 / 22a- U2	İ.Ö. 14 - İ.S. 43	88
	OM 16 / 22a - X1	İ.Ö. İ.Ö. 27-23	89
	OM 16 / 20b -U1	İ.S. 242 - 244	73
	OM 19 / 28a-T2	İ.Ö. 43 - İ.S. 96	21
	OM 19 / 25b-I1	İ.Ö. 2. - 1. yy.	24
	OM 19 / 19a-L2	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	37
	OM 19 / 24a	İ.S. 152 - 153	103
	OM 20 / B1-3a	İ.Ö. 23 - 19/18	53
	OM 33 / P3	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	35
	OM 33 / P2	İ.Ö. 23 - 19/18	40

YERALTI ODA MEZARLAR	OM 33 / P1	İ.Ö. 23 - 19/18	42
	OM 34 / P2	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	39
	OM 34 / P4	İ.Ö. 27 - 23	67
	OM 34 / Mezar içi	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	80
	OM 40 / 27a- V1	İ.Ö. 43 - İ.S. 96	17
	OM 40 / Elekten	İ.Ö. 27 - 23	50
	OM 42 / X1-28b	İ.Ö. 23 - 19/18	43
	OM 42 / S1 yanı	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	83
	OM 43 / G2 -27a	İ.Ö. 100 - İ.Ö. Geç 1. yy.	82
	OM 47 / Elekten	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	56
	OM 47 / S1 altı	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	57
	OM 47 / -245	İ.Ö. 27 - 23	78
	OM 48 / I1 (-250)	İ.Ö. 27 - İ.Ö. 23	44
	OM 48 / X10 (-250)	İ.Ö. 30- 27	47
	OM 48 / I1 (-250)	İ.Ö. 14 - İ.S. 43	63
	OM 48 / I13 (-250)	İ.Ö. 27 - 23	76
TAPINAK GÖMÜT II	92-TG II / 177 no'lu.	İ.Ö. 167 - İ.Ö. Geç 2. yy.	30
	92- TG II / 106 no'lu.	İ.S. 1042 (?) - 1050	183
	92- TG II / 107 no'lu.	İ.S. 295 - 299	127
	92- TG II / 179 no'lu.	İ.S. 333 - 337	146
	96- TG II / Podyum içi	İ.S. 81	97
	96- TG II / Podyum içi	İ.S. 103 - 111	98
TAPINAK GÖMÜT III	Güney Lahit	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	59
	Locus 3 / -475	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	60
	3 / -225	İ.S. 247	120
	Sella içi /Zemin	İ.S. 360 - 363	160
	Plaka altı	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	55
BODRUM TAPINAK GÖMÜT	A 8 / Dolgu	İ.S. 98 - 117	100
	A 4 / Dolgu	İ.S. 241 - 243	116
ANA CADDE	Yüzey	İ.S. 231 - 235	107
	2001 - Ia-1 / -110	İ.S. 570 - 571	179
	2001 - Ib / -130	İ.S. 320 - 321	139
	2001- AC Stoa / -125	İ.S. 583 - 602	181
	92- AC 3 / 185	İ.S. 364 - 367	161
	92- AC 3 / 184	İ.S. 534 - 539	177
	94 - AC 31 / Dolgu	İ.S. 567 - 578	182
LİMAN HAMAMI	92 - LH / 3	İ.S. 313 - 317	134
	92- LH / 4	İ.S. 238 - 239	113

LİMAN HAMAMI	92- LH / 18	İ.Ö. 27 - 23	49
	92- LH / 10	İ.Ö. 27 - 23	85
	92- LH / 12 (93 no'lu)	İ.S. 518 - 527	176
	92- LH / 20	İ.S. 244 - 247	119
	92 - LH / 61	İ.S. 343 - 348	151
	92 LH / 158	İ.S. 343 - 348	152
	92- LH / 195	İ.S. 315 - 316	133
	92 LH / Fırın – Kanal önü /192	İ.S. 360 - 363	159
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 242 - 244	72
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 235 - 236	110
	Güney Cadde / -150	İ.S. 119	101
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 249 - 251	123
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 335	136
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 337 - 340	147
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 342 - 348	154
	Güney Cadde / Dolgu	İ.S. 360 - 363	156, 157
	Doğu cadde / Doğu duvar	İ.S. 242 - 244	74
	Doğu cadde / Dolgu	İ.S. 315 - 316	132
	Doğu cadde / Dolgu	İ.S. 547 - 548	178
	I no'lu işlik	İ.S. 161	105
	Yüzey	İ.S. 308 - 309	130
Yüzey	İ.S. geç 11. – Erken 12. yy.	189	
Güney Cephe / -120	İ.S. geç 11. – Erken 12. yy.	188	
Frigidarium / -15	İ.S. 105 – Erken 12. yy.	241 – 274 (Define II)	
MECLİS BİNASI	6a / -230	İ.S. 241 - 243	115
	6a / - 260	İ.S. geç 11. – Erken 12. yy.	186
	I / - 260	İ.S. 242 - 244	117
	II / -220	İ.S. 337 - 350	148
	Lahit yanı / -50	İ.S. 313	131
DROMOSLU MEZAR	93- DM / 11 no'lu.	İ.Ö. 15 - İ.S. 14	38
TAK	93- P 62	İ.S. 267	124
	97- Tak önü / 1 no'lu sondaj	İ.S. 321 - 324	141
SUR İÇİ KİLİSESİ	-	İ.S. 574 - 575	180
	-	İ.S. 1263 - 1264	192
KISIK KÖPRÜSÜ	Tonoz Duvarı İçi	İ.S. 348 - 360	193- 239 (Define I)
KADIN ŞAPELİ	-	1153 - 1154	191

Lejandlar¹⁷²**Likçe**

TPB : Trbbenimi. Yak. İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğinde hüküm sürmüş Limyra dynasti.

Grekçe

ΑΠ : Aperlai (Sıçak Limanı). Orta Likya'da bir kent olan Aperlai, Simena (Kekova), Isinda (Belenli) ve Apollonia (Sıçak) kentleri ile bir tetrapolis oluşturmuştur. Likya Birliği'nin üyesidir.

ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΠΕΡΓΑΙΑΣ : Perge Artemisi'nin (sikkesi).

ΑΤΤΑΛΕΩΝ : Attaleia (Antalya)'lıların (sikkesi).

ΑΥΤ ΚΑΙ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB : Aut(okrator) Kai(sar) M(arcus) Ant(onius) Gordianos Seb(astos =Augustus)

Βα : Basileus (Kral) sözcüğünün kısaltılmış şekli.

CABEINIA TRANKΥΛΜΕΙΝΑ CEB : Sabeinia Tranquilleina Se(baste =Augusta).

Δαμας: Damas. Rhodos sikkelerinden adı bilinen bir magistrat.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩC ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟC : Kral Demetrios Philadelphos Nikator'un (sikkesi).

Κιβυρατων: Kibyra (Göhlisar)'lıların (sikkesi). Erken dönemde Phrygia Bölgesi'ne dahil olan kent, İ.Ö. 84 yılında Murena tarafından Asia Eyaleti'ne dahil edildi.

ΚΡ ΞΑΝ : Kragos- Ksanthos. K P harfleri bölgesel, ΞΑΝ ise o bölgeye dahil olan kent darbını simgeler.

ΚΡ ΤΕΛ: Kragos- Telmessos.

ΚΡ ΤΛ: Kragos- Tlos.

ΚΡ, ΚΡΑΓ: Kragos. Likya'da İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında (Yak. İ.Ö. 81) oluşturulduğu düşünülen iki bölgeden biri. Batı Likya kentlerini kapsar. Batı Likya'da aynı isimde bir de dağ vardır. Likya içinde bölgeler, İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşturulmuşlarsa da, sikke basımları, İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarında, Roma iç savaşları sırasında başlar.

ΚΥΑ: Kyaneai (Yavu). Orta Likya kenti.

Λι: Limyra (Turunçova). Orta Likya kenti.

ΛΥ, ΛΥΚΙ, ΛΥΚΙΩΝ, ΛΥΚΙΩΝ: Likya Birliği Sikkeleri'nde kullanılmıştır ve Likya'lıların (sikkesi) anlamındadır.

ΜΑ, ΜΑΣΙ: Likya'da İ. Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında (Yak. İ.Ö. 81) oluşturulduğu düşünülen iki bölgeden biri. Orta Likya kentlerini kapsar. Likya'da aynı isimde bir de dağ vardır.

¹⁷² Lejandların tanımlanmasında yararlanılan kaynakçalar şunlardır: S.W. Stewenson, Dictionary of Roman Coins (1964); H. Cohen - J.C. Egbert- R. Cagnat, The Coin-Inscriptions and Epigraphical Abbreviations of Imperial Rome (1978); Troxell 1982; Tekin 1994; Tekin 1999; Borchhardt, Limyra - Zemuri Taşları, İstanbul (1999); A.S. Tulay, Genel Nümizmatik Sözlüğü (2001).

MY : Myra (Demre). Orta Likya kenti.

OMONOIA: Homonoia. Uyum, ahenk, anlaşma. Bazı şehirler, dinsel veya ticari amaçla bir araya gelerek ortak sikke bastırmışlardır. Gordianus III Döneminde Patara–Myra homonoia sikkeleri basmışlardır.

ΠΑ, ΠΑΤΑ, ΠΑΤΑΡΕΩΝ, ΠΑΤΑΡΕΩΝ: Patara (Ova Gelemiş), Patara'luların (sikkesi). Batı Likya liman kenti.

ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ: Vatanın Babası Autokrator Germanicus.

ΠΕΡΓΑΙΩΝ : Perge'lilerin (sikkesi).

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ: Kral Ptolemaios'un (sikkesi).

ΡΟ veya **ΡΟΔΙΩΝ** : Rhodos. Rhodos'luların (sikkesi).

ΣΙΔΗΤΩΝ : Side'lilerin (sikkesi).

ΤΕΛ: Telmessos (Fethiye). Batı Likya liman kenti.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ : Kaiser Tiberius Claudius Sebastos (Augustus).

ΤΛ : Tlos (Düver). Batı Likya kenti.

Latince

AEL FLACCILLA AVG: Ael(ia) Flaccilla Aug(usta). İmparator I. Theodosius'un karısı, Arcadius ve Honorius'un annesi.

AETERNITAS: "Sonsuzluk, ebediyet". İmparator ailesi ve devletin devamlı olması dileği. Meşale ve küre tutan kadın şeklinde betimlenmiştir.

AETERNITATI AVG: "İmparatorluğun sonsuza kadar devamı için".

ANNO: "Senesinde, yılında" . Bizans sikkeleri üzerinde, imparatorun yönetim yılını belirten sayılarla birlikte kullanılır.

ANT, SMAN, SMANT, SMANH: Signata Moneta Antiochia "Antiochia Darphanesi".

ANTONINVS AVG PIVS: İmparator Caesar Tirus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius. Roma İmparatoru (İ.S. 138-161).

AVG, AVGVSTVS, AVGVSTA: İmparator. Evrenin kutsal sahibi. Bu unvanı ilk kez İ.Ö. 27 yılında Octavianus kullanmıştır. Sondaki G harfi, imparator sayısını belli eder. (AVGG = iki imparator, AVGGG= Üç imparator gibi....). Grekçe karşılığı ΣΕΒΑΣΤΟΣ şeklindedir. İmparatoriçeler için ise AVGVSTA kullanılır.

AVRELIVS: İmparator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 161-180)

+ **ΒΑΣΙΛΚΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝ** : II. Basileios (İ.S. 976-1025) ve VIII. Konstantinos (İ.S. 1025-1028). Bizans İmparatoru I. İoannes Tzimiskes öldüğünde, II. Romanos'un oğulları II. Basileios ve VIII. Konstantinos

Bizans tahtına geçtiler. Fakat, II. Basileios daha büyük olduğundan ve Konstantinos kendini eğlenceye verdiği için, İ.S. 1025'te ölene kadar, II. Basileios Bizans'ı yönetmiştir.

BSIS: "Siscia Darphanesi".

C, CAE, CAES, CAESAR: Caesar. Veliht (İmparator Adayı). Önceleri isim olarak kullanılmış ve ilk kez Augustus bu ismi kendi isminin önünde kullanmıştır. Daha sonra gelen imparatorlar da aynı şekilde kullanmayı sürdürmüşlerdir. Hadrianus'tan sonra bu isim tam bir unvan olarak kullanılmıştır. Diocletianus zamanında imparator yardımcılarında da bu unvan verilmiştir.

CAESAR AVGVSTVS: İmparator Caesar Augustus. Roma İmparatoru (İ.Ö. 27- İ.S. 14).

CAESARVM NOSTRORVM : "Bizim Caesar'larımız".

+CARTIS CIVITAS: "Chartres kenti". Ortaçağ'da, Fransa'da, Orlonais idare bölgesinde yer alan kent. Bugünkü ismi Eure et Loir'dir.

CASINVS GALLVS: C. Asinius Gallus. C. Asinius Pollio'nun oğlu. İ.Ö. 8' de consul, İ.Ö. 6'da Asia Eyaleti Proconsulu olmuştur. Önceden, Erken Augustus Dönemi'nde (İ.Ö. 21) sikke basımından sorumlu tresviri'den biriydi.

CONCORDIA: "Birlik, anlaşma, uyum" . Roma vatandaşları arasındaki uyumlu yaşantıyı temsil eder. Asa, patera, ve bereket boynuzu tutan kadın şeklinde tanımlanır. Grekçesi Homonia'dır.

CONCORDIA AVGG, CONCORDIA AVGGG: "İmparatorların arasındaki uyum, anlaşma".

CONCORDIA MILITVM: "Ordudaki uyum, ahenk".

CONS, CONSA, CONSG: "Constantinopolis Darphanesi". Sondaki A= Birinci atölye, Γ= Üçüncü atölye.

CONSTANTINOPOLIS: "İstanbul".

CONSTANTINVS IVN: "Constantinus Jun(ior)". Flavius Claudius Constantinus Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 337-340).

COS DES: Co(n)s(ul) Des(ignatus) " Consul olarak seçilmiş, fakat henüz göreve başlamamış olan".

DAC: Dac(ius) "Dacia Fatih".

DIVA: Diva. Ölümünden sonra tanrılaştırılan imparatoriçeye verilen isim.

DIVA AVGVSTA: Diva Augusta "Tanrılaşan İmparatoriçe".

DIVVS: Divus. Ölümünden sonra tanrılaştırılan imparatora verilen isim. Bu imparatorlar sikkeler üzerinde şua taçlı olarak verilmişlerdir.

DIVVS AVGVSTVS: Divus Augustus "Tanrılaşan İmparator".

DN: D(ominus) N(oster) "Efendimiz". Geç Roma ve Bizans Sikkeleri üzerinde, imparator yerine kullanılmıştır. Aynı anda Roma'yı yöneten iki imparator için kullanıldığında DDNN şeklinde verilmiştir.

DN ARCADIVS P F AVG: "D(ominus) N(oster) Flavius Arcadius P(ius) F(elix) Arcadius Aug(ustus). Doğu Roma'nın ilk İmparatoru (İ.S. 383-408).

(DN CONSTANTIVS P F AVG: D(ominus) N(oster) Flavius Julius Constantius P(ius) F(elix) Aug(ustus).Constantius II. Roma İmparatoru (İ.S. 337-361).

DN FL CL IVLIANVS P F AVG: D(ominus) N(oster) Fl(avius) Cl(audius) Iulianus P(ius) F(elix) Aug(ustus). Iulianus II. Roma İmparatoru (İ.S. 360-363).

DN HONORIVS P F AVG: "D(ominus) N(oster) Flavius Honorius P(ius) F(elix) Aug(ustus). Batı Roma'nın ilk İmparatoru (İ.S. 393-423).

DN IVL CONSTANS: D(ominus) N(oster) Flavius Jul(ius) Claudius Constans Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 337-350).

DN JUSTINIANVS P P AVC: D(ominus) N(oster) Justinianus P(er)p(etuus) Aug(ustus). Justinianus I. Bizans İmparatoru (İ.S. 527-565).

DN JUSTINVS P P AVC: D(ominus) N(oster) Justinus P(er)p(etuus) Aug(ustus). I. Justinus. Bizans İmparatoru (İ.S. 518-527).

"DN THEODOSIVS P F AVG: D(ominus) N(oster) Flavius Theodosius P(ius) F(elix) Aug(ustus). İmparatorluk ikiye ayrılmadan önceki son Roma İmparatoru (İ.S. 379- 395).

+ENRICVS: "İmparator Heinrich". III. Heinrich. 1039 – 1056 yılları arasında Alman imparatoru. Almanların III. hanedanı olan Frankonya hanedanındandır. Saksonya hanedanından I. Otto'nun (Büyük) kızının torununun torunudur.

FEL TEMP REPARATIO: Fel(icium) Temp(orum) Reparatio " Mesut zamanların tekrar sağlanması".

FELICITAS PVBLICAE: "Halkın mutluluğu".

FIDES: "Sadakat, güven". Bereket boynuzu, başak, patera ve meyve sepeti tutan yaşlı kadın şeklinde betimlenmiştir. "Ordunun sadakati" olarak kullanıldığında, elinde bir veya iki standart tutan kadın olarak betimlenmiştir.

FIDES MILITVM: "Askerlerin sadakati".

GALLIENVS AVG: P. L. Egnatius Gallienus Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 253-268).

GAL VAL MAXIMINVS: İmparator Caesar Gal(erius) Val(erius) Maximinus. (Maximinus II). Roma İmparatoru (İ.S. 310-313).

GER: Ger(manicus) " Germania Fatih".

GLORIA EXERCITVS: "Ordunun başarısı, ihtişamı".

GLORIA ROMANORVM: "Romalılar'ın başarısı, ihtişamı".

IC XC : İhsYS XRİSTYS "Kurtarıcı İsa". Constantinus'un rüyasında görüp, labarumun üzerine işlettiği, İsa'nın adını simgeleyen monogram.

III VIR AAAFF : "TRESVIR(I) A(URO) A(RGENTO) A(ERE) F(ERIUNDO) F(LANDO). Cumhuriyet döneminde yıllık devlet bütçesi ve para basımı senatonun kontrolü altında idi. Sikke basımından üç

memur sorumluydu. Bu memurlara bu isim verilmekteydi. Anlamı "altın, gümüş ve bronz sikke dökme ve basımından sorumlu komisyon" demektir.

+IHPERATOR: "İmparator".

+IhSXIS REX RENOANTIHM : "Krallar kralı İsa".

IMP: Imperator "İmparator". "Şef, Komutan" anlamındadır. Anayasaya dayanan hakimiyeti vurgular. Cumhuriyet döneminde zafer kazanan generallere bu unvan verilirdi. İmparatorluk döneminde ise bütün imparatorlar bu unvanı kullanmışlardır. İmparator, mutlak yetkiye sahip, meclis denetimi dışında tutulan kişidir. Sikkeler üzerinde genellikle "IMP" şeklinde kısaltması verilmiştir. Grekçesi AYTOKPATOP. Bu da, sikkeler üzerinde AYT, AYTOK şekillerinde kısaltma olarak verilmiştir.

IMP C C VAL DIOCLETIANVS P F AVG : İmp(erator) C(aesar) C. Val(erius) Diocletianus P(ius) F(elix) Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 284-305).

IMP C M A MAXIMIANVS P F AVG: İmp(erator) C(aesar) M. A(urelius) Maximianus P(ius) F(elix) Aug(ustus). Roma İmparatoru (İlk hükümdarlığı: İ.S. 286-305; İkinci hük. İ.S. 307-308; Üçüncü hük. İ.S. 310).

IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG : İmp(erator) C(aesar) M(essius) Q(uintus) Traianus Decius Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 249-251).

IMP C FL VAL CONSTANTINVS P F AVG: İmp(erator) C(aesar) Fl(avius) Val(erius) Constantinus P(ius) F(elix) Aug(ustus). I. Constantinus (Büyük Constantinus). Roma İmparatoru (İ.S. 307-337).

IMP C VAL LICIN LICINIVS P F AVG: İmp(erator) C(aesar) Val(erius) Licin(ianus) Licinius P(ius) F(elix) Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 308-324).

IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG: İmp(erator) Caes(ar) M. Ant(onius) Gordianus Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 238-244).

IMP CAES M CLOD PVPIENVS AVG: İmp(erator) Caes(ar) M. Clod(ius) Pupienus Maximus Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 238).

IMP M AVR SEV ALEXANDER : Imperator Caesar Marcus Aurelius Severus Alexander. Roma İmparatoru (İ.S. 222-235)

IMP M IVL PHILIPPVS AVG: İmp(erator) M. Jul(ius) Philippus Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 244-249):

IMP PROBVS P F AVG: İmp(erator) M. Aurelius Probus P(ius) F(elix) Aug(ustus). Roma İmparatoru (İ.S. 276-282).

IMP TRAIANVS HADRIANVS : Imperator Caesar Traianus Hadrianus Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 117-138).

IOVI CONSERVATORI: " Koruyucu Jüpiter'e".

IOVI CONSERVAT AVGG: Iovi Conservat(ori) Avgg "İmparatorların koruyucusu Jüpiter'e".

IOVI PROPVGNATORI: "Koruyan, savunan Jüpiter'e".

IOVI STATORI: "Her şeye denge sağlayan Jüpiter'e".

IVL CRISPVS : Flavius Jul(ius) Crispus. Roma Kaisarı (İ.S. 317-326). 326'da henüz Kaisar iken öldürülmüştür.

IVLIA MAMAEA: Julia Mamaea. İmparator Severus Alexander'in annesi. İ.S. 235'te oğlu ile birlikte öldürüldü.

K: Bizans bronz sikkeleri üzerindeki değer işareti. K= 20 Nummia (Yarım Follis). I. Anastasius döneminde (İ.S. 498) bronz sikkeler üzerinde büyük bir reform yapılır. En büyük bronz sikkenin adı "Follis"tir.

KART: Bizans sikkeleri üzerinde görülür. "Kartaca darphanesi".

LVCA: Luca veya Lucca. İ.Ö. 180 veya 177'de Liguria'da bir Latin kolonisi olarak kurulmuştur. İ.Ö. 56'da, üç triumvir (Sezar, Crassus ve Pompeius), Lucca'da buluşmuşlardır. Augustus tarafından Etruria'ya bağlanan Lucca, Ortaçağın başında Toscana'nın en önemli şehri ve 11. yüzyıla kadar markilik merkeziydi.

M: Bizans bronz sikkeleri üzerindeki değer işareti. M= 40 Nummia (Follis). I. Anastasius döneminde (İ.S. 498) bronz sikkeler üzerinde büyük bir reform yapılır. En büyük bronz sikkenin adı "Follis"tir.

MAXIMINVS PIVS AVG GERM: İmparator Caesar C. Iulius Verus Maximinus Pius Aug(ustus) Germ(anicus). Roma İmparatoru (İ.S. 235-238).

MET ALO: "Melle". Ortaçağda, Fransa idare bölgelerinden Poitou'da bir kent.

NARBONA: Narbonne. Fransa'da, Aude idare bölgesinde kent.

NERO CLA: Nero Cla(udius Caesar Augustus Germanicus). İmparator Nero (İ.S. 54-68).

NERVAE TRAIANO, NER TRAIAN : İmparator Caesar Nerva Traianus Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 98-117).

NIC, NIKO, SMN, NIKB, NIKΓ, SMNA : S(ignata) M(oneta) N(icomedia) "Nikomedia darphanesi". Sondaki B= İkinci atölye, Γ= Üçüncü atölye, Δ= Dördüncü atölye.

NOB: Nob(ilissimus) "En Soylu". Genellikle Geç roma sikkeleri üzerinde NOB veya NOBIL şeklinde kısaltma olarak verilmiştir.

OPTIMO PRINCIPI: Optimo Principi.

OTACIL SEVERA AVG: Marcia Otacil(ia) Severa Aug(usta). I. Philippus'un karısı, II. Philippus'un annesi.

PANNONIAE: Pannonia. Tuna'nın güney ve güneybatısında yer alan bir Roma Eyaleti. Kökende savaşçı bir İlyria soyu olan Pannonia'lıların yurdu.

PATER: "Baba".

PAX: "Barış". Zeytin dalı, asa, bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenmiştir.

PAX AETERN: "Ebedi barış".

PAX AVGVSTI: "İmparatorun barışı, İmparatorun dönemindeki barış".

PF : P(ius) F(elix) "Mesut Dindar".

PIVS: Pius "Dindar".

PM, PONT MAX : P(ontifex) M(aximus) "Baş Rahip". İlk kez Augustus bu unvanı kullanmıştır. Sikkeler üzerinde P M, PON M, PON MAX, PONTIFEX MAX gibi kısaltmalar şeklinde gösterilir. İmparator Gratianus (İ.S. 367-383) bu unvanı kaldırmıştır.

PP: P(ater) P(atriciae) "Vatanın Babası". Bu unvan Senato tarafından verilir. Caesar'a, senato ve halk meclisi tarafından ilk kez Munda Savaşı'ndan sonra verilmişti. Augustus İ.Ö. 2'de bu unvanı almış, ondan sonra bütün imparatorlar tarafından Theodosius II (İ.S. 402-450) zamanına kadar kullanılmıştır.

PP: Perpetuus "Sürekli, Daimi" . Bizans sikkeleri üzerinde görülür.

PROVIDANTIA: İhtiyat, ileri görüşlülük, dikkat, basiret. Asa ve küçük bir sopa tutan, genellikle ayaklarının yanında bir küre bulunan kadın olarak betimlenmiştir. III. yüzyıldan sonra globus tutan kadın olarak tasvir edilmiştir. Grekçe karşılığı Pronoia'dır.

PROVIDANTIAE AVGG: "İmparatorların ihtiyatı, ileri görüşlülüğü, basireti".

REST: Rest(itor) "Onarıcı, düzenleyici".

SALVS REIPUBLICAE: "Devletin selameti".

SC: S(enatus) C(onsultum) "Senato Kararı".

SECVRITAS: "Huzur, güven". Asa ve patera tutan kadın olarak betimlenmiştir.

SECVRIT ORBIS: "Dünyanın güvenliği".

SECVRITAS REIPVB : Securitas Reip(ublicae) "Devletin güvenliği".

SM : Sacra Moneta veya Signata Moneta "Kutsal Darphane". Devlet darphanesi.

SMAL: Signata Moneta Alexandria "İskenderiye Darphanesi".

SMHB, SMHF: Signata Moneta Heraclea "Heraklea Darphanesi". Sondaki harfler sikkenin, kent'in kaçınıcı atölyesinde basıldığını gösterir. Sondaki B= İkinci atölye. Γ= Üçüncü atölye.

SMK, SMKB, SMKΓ: Signata Moneta Kyzikos. "Kyzikos Darphanesi". Sondaki B= İkinci atölye, Γ= Üçüncü atölye.

SOL INVICTO COMITI: Sol Invicto Comiti "Yenilmez güneş tanrısına".

SPQR: S(enatus) P(opulus)Q(ue) R(omanus) "Roma Senatosu ve Halkı".

THEΥP: Theoupolis "Antiokheia darphanesi". Bizans sikkeleri üzerinde görülür. İ.S. 528'deki depremden sonra kent'in adı Theoupolis olarak değişmiştir.

T VESP: Imperator T(itus) Caesar Vesp(asianus) Augustus. Roma İmparatoru (İ.S. 79-81)

TRP, TR POT, TRIBVNIC POTES: Tribunic(ia) Potest(as). Roma'da bir yıllık memuriyet. Cumhuriyet döneminde, sınıf mücadelesinde, halkın haklarını asilzadelere korumak üzere kurulmuştur. İmparatorlar da bu unvanı kullanmışlardır. Grekçesi, Demarkhike eksousia.

¶I: "6". Bizans sikkeleri üzerinde tarih belirten sayılardandır. Değer işareti ve atölye için Yunanca harfler kullanılırken, tarih için Latince sayılar kullanılmıştır. İmparatorların iktidar yıllarına işaret eden bu sayılar, 6. yüzyıldan 8. yüzyılın başlarına kadar görülürler.

XXI: "21". Bizans sikkeleri üzerinde tarih belirten sayılardandır. Değer işareti ve atölye için Yunanca harfler kullanılırken, tarih için Latince sayılar kullanılmıştır. İmparatorların iktidar yıllarına işaret eden bu sayılar, 6. yüzyıldan 8. yüzyılın başlarına kadar görülürler.

VESP F DOMITIAN: Vesp(asianus) F(lavius) Domitian(us) Augustus. Roma İmp. (İ.S. 81-96).

VESTA: Hestia'nın Roma dininde karşılığı. Ocak tanrıçası. Devlet ateşini temsil eder. Sikkeler üzerinde Caligula'dan Gallienus'a kadar görülür. Libasyon kabı ve asa tutar şekilde betimlenmiştir.

VICTORIA: "Zafer". Grekçe Nike. Elinde çelenk ve defne dalı tutan, kanatlı kadın olarak betimlenmiştir.

VICTORIA AVG: "İmparatorun zaferi".

VIRTVS EXERCITI: "Ordunun cesareti"

VIRTVS MILITVM: "Askerlerin cesareti".

VOT, VOT MVL: Vot(a). "Adak, yemin". İmparatorlar tahta çıkışlarının 5, 10, 15, 20 vb. yıllarını kutlamak için yapılan törenlerde adakta bulunurlardı. Geç Roma sikkeleri üzerinde imparatorun tahta çıkış yılı ile birlikte verilmiştir. Örneğin VOT X, imparatorun tahta çıkışının onuncu yılı, VOT XX, yirincinci yılı, VOT XXX, otuzuncu yılı gibi. MVL= Mult(uplicatis) ise, hemen altında verilen sayı ile beraber, imparatorun, daha o kadar yıl hükümdarlığına devam etmesi umudunu belirtir.

VRBS ROMA: "Roma şehri".

Terminoloji¹⁷³

AMMON: Aslen Libya tanrısı, ffakat daha sonra Mısır'da da tapınım görmüştür. Mısır'ın güneş tanrısıdır Hellenlerce Zeus ile bir tutulmuştur ve Hellen sanatında koç boynuzuyla karakterize edilir. İskender, Siva vahasındaki Ammon tapınağını ziyaret etmişti.

ANONİM FOLLİS: 10. ve 11. yüzyıllarda basılan ve üzerinde imparatorun adı bulunmayan bakır / bronz sikkeler.

ANTONİNİANUS: Romada İmparator Caracalla tarafından İ.S. 215'ten itibaren bastırılan iki denariusluk gümüş sikke. Caracalla'nın resmi adı M. Aurelius Antoninus olduğundan bu sikkelere Antoninian adı verilmiştir. Bunlar Diocletianus zamanına kadar kullanılmışlardır. Üzerlerinde XX ve XXI şeklinde değer işaretleri vardır; fakat ayrı ayrı bu sayıların anlamı tartışmalıdır. Değeri sürekli olarak düşmüştür. İ.S. 3. yüzyılın sonunda içindeki gümüş oranı çok azalmış ve Diocletianus tarafından kaldırılmıştır.

ARKA YÜZ : Sikkenin üst kalıptan basılan arka tarafı.

ASTRAGALOS : Aşık kemiği.

AUREUS: Roma imparatorluğunun esas altın sikkesi.

BASİLEUS: Kral.

CAPRICORNUS : Ön yarısı keçi, arka yarısı balık olan yaratık. Oğlak burcu.

CLAUDIUS: M.S. 43'te İmparator Claudius tarafından kendi adına bastırılan ve kısa bir süre yürürlükte kalan gümüş ve bronz sikkelerdir.

COLOBİUM: Kolsuz, kısa tunik. İsa'nın üzerinde görülür.

CORNUCOPIAE (GR. KERAS) : Bereket boynuzu. İçinden meyve, çiçek ve bitkiler taşar şekilde, ucu kıvrık boynuz şeklinde tanımlanır. Bolluk ve barışın sembolüdür. Daha sonraki dönemlerde de kullanılmıştır. Osmanlı armasında da yer alır. Bereket boynuzunun, Zeus'u büyüten keçi Amaltheia'nın kırılan boynuzlarından birisi olduğu kabul edilir.

ÇİFT DARP: Basılmış bir sikkeye herhangi bir nedenle ikinci kez baskı yapmak. Bunun başlıca nedeni, geçerliliğini yitiren bir sikkelyi tekrar tedavüle sokmaktır. Daha önceki bir sikkenin pulunu, yeniden sikke basmada kullanma.

DARP İŞARETİ: Sikkenin nerede, hangi darphanede basıldığını gösteren, darp yerinin kısaltılmış hali.

DENARIUS: Eski Romalıların esas gümüş parasıdır. İ.Ö. 187 yılından itibaren basılmaya başlanan gümüş sikkelerdir. Beş yüz yıla yakın sürekli kullanılmıştır. Değeri 10 as'a eşit olduğu için onluk anlamına gelen bu ad verilmiştir. Fakat İ.Ö. 130 yıllarında değeri 16 as olarak saptandıktan sonra da bu

¹⁷³ Terminoloji şu kaynaklardan oluşturulmuştur: The Oxford Classical Dictionary (1950); S.W. Stewenson, Dictionary of Roman Coins (1964); H. Cohen - J.C. Egbert - R. Cagnat, The Coin-Inscriptions and Epigraphical Abbreviations of Imperial Rome (1978); Secda Saltuk, Arkeoloji Sözlüğü (1990); O. Tekin, Antik Nümizmatik ve Anadolu, 1992, s. 131-140; Tekin 1994; Tekin 1999; A.S. Tulay, Genel Nümizmatik Sözlüğü (2001).

ad korunmuştur. Başlangıçta 4.55 g. ağırlığında olan denarius, Augustus zamanında 3.89 g.'a kadar inmiş, giderek içindeki gümüş oranı da düşmüş, İ.S. 3. yüzyılda içinde ancak %4 oranında gümüş bulunan gümüş kaplı bakır sikkeye dönüşmüş ve ağırlığı 2.3 g.'a inmiştir. İmparator Diocletianus'a kadar düşüş devam etmiş, sonra da denarius basımı son bulmuştur. Başlangıçta denariuslar üzerinde X, yarım denariuslarda (Quinarius) V, 1/4 denariuslar üzerinde IIS şeklinde değer işaretleri vardır. Piyasada kolay tanınması için bir süre hep aynı tiplerle basılan denarius ve alt birimlerinin tipleri İ.S. 2. yüzyılın ortalarından başlayarak değişmiş, aynı zamanda sikkeleri basan memurların isimleri monogram halinde ya da tam olarak ve memurun ailesiyle ilgili resimler görülmeye başlamıştır. Roma'nın tarihiyle ilgili önemli olayları yansıtan denariuslar da basılmıştır.

DİADEM: Başlı alın hizasından çevreleyen, üzeri değerli taşlarla süslü baş bandı. Genellikle arkadaki düğüm kısmının şeridi, başın arkasından enseye doğru sarkmış olarak gösterilir. Hükümlerlik simgesidir.

DİADOKHLAR: "Ardıllar", özellikle İskender'in ardılları için kullanılır.

DİDRAHMI: İki drahmi değerinde gümüş sikke.

DİSKELES: Bir merkezden çıkan iki uzuv.

DRAHMI: Sözlük anlamı "avuç dolusu" olan normal ağırlık biriminde gümüş sikke. Bir drahmi 6 obol içeriyordu. Ortalama ağırlığı 4.36 g.'dır.

DUPONDİUS: Roma İmparatorluk Dönemi bronz sikkelerindedir. İki as değerindeki sikke. İki dupondius, bir sertertiusa karşı gelmektedir. İ.Ö. 20'den başlayarak 12.75 gr. ağırlığında ve iki as değerindeki pirinç sikke.

DYNAST: Grekçe "Dynastes". Baş, efendi, bey.

ELEKTRON: Altın ve gümüş alaşımli maden.

EMİSYON: Darp emriyle bir defada basıldığı varsayılan sikke serisi; daha geniş anlamıyla birbiriyle ilişkili sikke grubu.

FOLLİS: 40 nummia değerinde Bizans bakır sikkesi (Çoğ. Folles).

GLOBUS: Dünyayı (Orbis terrarum) simgeleyen küre. İktidar sembolüdür.

GLOBUS CRUCİGER: Üzerinde ufak bir haçın yer aldığı globus (küre); haçlı globus. Dünya egemenliğini simgeler.

GORGONEİON: Gorgon Medusa'nın başı.

GRAFFİTO : Sikke basıldıktan sonra üstüne, herhangi bir zamanda yazılan resmi karakteri olmayan yazı.

HEMİDRAHMI: Yarım drahmi anlamında ve değerinde gümüş sikke.

HOMONOİA: Anlaşma, uyum. Latince Concordia. Bazı şehir sikkelerinde iki ya da daha fazla kentin, ticari veya dinsel anlamda bir araya gelip ortak sikke bastıkları görülür.

INCUSUM: Bu sikkelerin arka yüzünde yer alan ve darp sırasında oluşan çukurluk. Kare şeklinde olanlar **Quadratum Incusum** olarak adlandırılır.

İSA EMMANUEL: Sakalsız, genç İsa tasviri.

İSA PANTOKRATOR: Sol elinde İncil tutan ve sağ elini de takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış, sakallı, olgun İsa tasviri.

KALIP YÖNÜ: Bir sikkenin arka yüzünün, ön yüze göre ekseni.

KERYKEİON (LAT.CADUCEUS): Tanrı Hermes'in asası. Önceleri üzüm salkımlarıyla süslüydü, sonraları ucu çift şeklinde betimlenmeye başlamıştır. Bazen kanatlı betimlenmiştir.

KESİM: Sikkede betimin altındaki zemin çizgisinin altında kalan boşluk.

KHİTON: Antik dönemde erkeklerin ve kadınların giydiği, dikdörtgen bir kumaşın karşılıklı iki kenarının birbirine dikilmesi suretiyle meydana gelen ve khimation veya khlainanın altına giyilen bir giysi. İonların khitonu, ketenden, uzun ve kolluydu. Dorlarındaki yünden ve kısaydı.

KHİMATION: Kalın ve uzun bir pelerin biçiminde, hem erkeklerin hem kadınların giydikleri antik giysi.

KHLAMYS: Genellikle atlıların giydiği, yünden manto, pelerin.

KHRİSTOGRAM: Constantinus'un rüyasında görüp, labarum'un üzerine işlettiği İsa'nın adını simgeleyen monogramı

KİSTOPHOR: Adını yeknesak olan tipinden alan sikke. Dionysos kültürünün şenliklerinde büyük bir alayla taşınan sır sepetinin (Cista Mystica) sembol olarak kullanılmış olmasından dolayı bu sikkelere "sepet veya sandık taşıyan" manasına gelen kistophor ismi verilmiştir. Kistophorlar Rhodos sisteminde tetradrahmi, didrahmi (2/4 kistophor) ve drahmi (1/4 kistophor) olarak basılmışlardır. Tipleri, ağırlık ve ayarları aynı olmakla birlikte çapları aynı değildir. Özellikle ilk devirlere ait olanlar daha büyük ve ince, sonrakiler daha küçüktür. Tetradrahmiler ayrı, didrahmiler ve drahmiler ayrı olmak üzere iki tipe basılmışlardır. Tetradrahmilerde: ön yüzde, Cista Mystica kapağı yarı açık olup içinden yılan çıkar. Etrafı sarmaşık çelengi ile çevrilidir. Arka yüzünde kıvrılmış iki yılan, başları bazılarında dik, bazılarında yüz yüzedir. Vücutları arasında bir yay mahfazası ve yay bulunur. Drahmi ve didrahmilerde: Ön yüzde, Herakles'in sopası ve onun üzerinde aslan postu, etrafında asma, sarmaşık ve ya defne çelengi yer alır. Arka yüzünde bir asma yaprağı üzerinde üzüm salkımı veya palamut tasvir edilir. Kistophorların arka yüzünde sağ ve sol boşlukta basan şehrin ilk bir kaç harfi ya da monogramları yer alır. Kistophorların ilk basıldıkları tarih ve şehir tartışmalıdır. Yaklaşık İ.Ö. 200 civarında Efes'te ya da Eumenes II. (İ.Ö. 197-159) zamanında Bergama'da basıldıkları düşünülmektedir.

KİTHARA: Apollon'un atribülerinden biri olan telli çalgı.

KONTRMARK: Sikkeye, darbedildikten sonra herhangi bir zamanda vurulan ikinci damga (harf, numara ya da herhangi bir simge olabilir).

LABARUM: 1.Roma askeri sancağı. 2. Üzerinde khristogramın işlenmiş olduğu sancak.

LEJAND: Sikke tipinin ya da resminin bir parçası olarak sikke üzerinde yer alan yazı. Latince "Legere = okumak" fiilinden türetilmiştir. Sanatçı imzası, kontmark, grafitto ve değer işaretler ise lejand olarak tanımlanamazlar. Daha çok sikkeyi basan kenti/hükümdarı gösteren veya tipi açıklayan bir yazıdır.

LİBASYON: Bir parça sıvı dökülerek yapılan kurban ya da adak töreni.

LOROS: Üzeri süslü Konsül elbisesi.

LYRA: Yine Tanrı Apollon'un atribülerinden olan, mitolojik bir saz olarak bilinen ve çeşitli şekilleri olan telli, antikçağ müzik aleti.

MAGİSTRAT: Yüksek memur. Sikke basımından sorumlu yetkili kişiyi tanımlamak için de kullanılır.

MAPHORİON: Baş örtüsü. Daha çok Meryem tarafından kullanılır.

MONOGRAM: Bir ismin veya bir sözcüğün, birden fazla harfinin kaynaştırılması ile oluşturulmuş hali; harflerin kaynaşmış biçimi.

NİMBUS: İsa'nın başının etrafındaki hale.

NOMİSMA HİSTAMENON: II. Nikephoros döneminde solidus'un yerini alan standart altın sikke.

OMPHALOS: Apollon'un kutsal taşı. Dünyanın merkezi olduğuna inanılırdı.

ÖN YÜZ: Sikkenin örs üzerindeki kalıptan basılan esas tarafı.

PALUDAMENTUM: Roma'da komutanların askeri üniformaları üzerine giydikleri bir cins manto/pelerin. Kırmızı renkli bu mantoyu Cumhuriyet döneminde yüksek rütbeli kişiler, daha sonra başkomutan sıfatını taşıyan imparatorlar giymişlerdir.

PATERA: Yuvarlak, sıg kap. Genellikle libasyon için kullanılırdı.

PATRİK HAÇI: Esas haçın üst kolu üzerine yerleştirilmiş ikinci haçın bulunduğu haç tipi.

PERSONİFİKASYON: Soyut bir kavramın ya da yerin insan şeklinde betimlenmesi, kişileştirme.

PİLEUS: Konik ve tepesi sivri külah, şapka. Özgürlüğün sembolüdür.

POSTHUMUS: Nümizmatikte, sikkenin, üzerinde portresini taşıdığı kişinin ölümünden sonra basıldığıını anlatmak için kullanılır.

POTENT HAÇ: Her bir kolunun bitiminde dikey, kısa bir çubuk bulunan haç.

PROTOM: Bir hayvanın ön kısmının betimlenmesi.

QUADRİGA: Dört atlı araba.

RETROGRAD: Sağdan sola (ters) yazı.

SCYPHATE: Kap formunda, çukur sikke. Çukur sikkeler ilk kez IX. Konstantinos (1042-1055) döneminde basılmışlardır. Sikkelerin bir yüzü çukur, diğer yüzü bombelidir.

SEMBOL: Bir düşünceyi, kişiyi ya da tanrıyı temsil eden nesne. Bir figürle ilişkili olduğunda yani onunla beraber görüldüğünde onun atribüsü; tek başına görüldüğünde ise onun sembolüdür. Aynı zamanda esas tipin yanısıra sikkenin boşluğunda yer alan, fakat esas tiple ilişkili olmayan nesnelere sembol olarak adlandırılır.

SESTERTIUS: ¼ denarius. Başlangıçta üzerlerinde IIS şeklinde değer işaretleri vardı. Roma Cumhuriyet Döneminde 1 sestertius 2.5 asa, daha sonra ise 4 asa eşitti. İmparatorluk Döneminde bir sestertius iki dupandiusa eşittir.

SİKKE: Ağırlığı ayarlanmış, kendisini garbedip tedavüle çıkaran ve üzerinde, istendiğinde tekrar geri almayı taahhüt eden yetkili idarenin ya da devletin arma veya işaretini taşıyan (disk şeklinde) ufak bir metal parçasıdır.

SOLIDUS: I. Constantinus zamanında İ.S. 312'den itibaren 4.54 gr. ağırlığında basılan altın sikkelere verilen isim. Aureusun yerine tedavüle çıkarılmıştır. Bizans'ta da devam etmiştir. Bizans'ta 1 solidus = 2 semissis = 3 tremissis = 12 miliarense = 24 siliqua = 180 follis = 7200 nummia'ya eşittir.

STATER: Elektron, altın ve gümüşten basılan sikkelerin esas birimi. Ağırlığı bölgelere dolayısıyla sistemlere göre değişir. Ayrıca basıldığı yerlere göre de isimleri değişebilir. Örneğin Phokaia Stateri, Kyzikos stateri gibi.

STEMMA: Taç.

STEPHANE: Önde, yüksekçe duran bir çeşit taç. Sikkelerde, Artemis genellikle stephaneli olarak betimlenir.

TETRADRAHMI: Dört drahmi.

TETRASKELES: Bir merkezden çıkan dört uzuv.

TETROBOL: Dört obol.

THRYSSOS: Dionysos'un ucu kozalaklı asası.

TİARA: Ucu kıvrık Pers başlığı.

TİP: Sikke üzerinde yer alan esas betim.

TRİDENT: Üç çatalı asa. Poseidon'un (Lat. Neptünüs) atribüsü.

TRİPOD: Bir kazan ve onu taşıyan üç ayak. Apollon'un atribülerindedir.

TRİSKELES: Bir merkezden çıkan üç uzuv.

TROPAION: Dönüşü veya savaşta kazanılan zaferi kutlamak için dikilen anıt. Genellikle uzunca bir kütük üzerinde asılı duran, düşmana ait askeri teçhizat şeklinde betimlenmiştir.

VİCTORİA: Roma mitolojisinde Zafer Tanrıçası.

VİCTORİOLA: Victoria figürü (bazen küre üzerinde resmedilir).

Dizin

* Dizin, sadece katalogda yer alan sikkeleri kapsamaktadır ve dizinde yer alan isimler, katalog numaraları ile belirtilmişlerdir.

Coğrafi

- Alexandria, 138.
 Antiochia, 135, 136, 158, 166-167, 178, 221-223, 229.
 Aperlae, 34.
 Aquileia, 215.
 Attaleia, 23.
 Chartres, 186, 243-269.
 Heracleia, 131, 140, 165, 224.
 Kartaca, 177.
 Kıbrıs, 28.
 Kıbyra, 27.
 Konstantinopolis, 155, 171-176, 179, 216-218, 231-235, 240-242.
 Kragos, 35 – 39.
 Ksanthos – Kragos, 40 – 43.
 Kyaneae, 44.
 Kyzikos, 127 – 128, 134, 145, 146, 150, 163 (?), 181(?), 219-220, 230.
 Languedoc, 187.
 Limyra, 1, 45.
 Luca (Lucca), 188-190, 272-274.
 Makedonia, (Anonim) 2.
 Masikytos, 46 – 63.
 Mürsiye, 191-192.
 Myra, 64.
 Myra – Masikytos, 65 – 67.
 Nikomedia, 137, 141-144, 156-157, 180,
 Patara, 68 – 75.
 Perge, 24 – 25.
 Poitou / Melle, 184-185, 270-271.
 Rhodos, 13 - 21.
 Selge, 22.
 Side, 26.
 Siscia, 139
 Telmessos (?), 88.
 Telmessos – Kragos, 76 - 79.
 Theoupolis, bkz. Antiochia
 Tlos, 80 – 84, 88 (?).
 Tlos – Kragos, 85 – 87, 89 (?).

Hükümdarlar

- Aelia Flaccilla, 165.
 Aleksandros IV, 2.
 Antoninus Pius, 103.
 Arcadius, 166- 173.
 Augustus, 94.
 Basileios II, 240.
 Charles, 184-185, 270-271.
 Claudius, 90 – 93.
 Constans, 146-149.
 Constantinus I, 131 – 138.
 Constantinus II, 150.
 Constantius Gallus, 225-235.
 Constantius II, 151- 155, 193-224.
 Crispus, 139.
 Demetrios II (Nikator), 12.
 Diocletianus, 126.
 Domitianus, 97.
 Gallienus, 124.

Gordianus III, 72 – 74, 113 – 117.
 Hadrianus, 101 – 102.
 Henry III, IV veya V, 188-190, 272-274.
 Heraclius (?), 182.
 Honorius, 174-175.
 Julia Mamaea, 108 – 109.
 Julianus II, 156- 160, 236-237.
 Justinianus I, 177-178.
 Justinus I, 176.
 Justinus II, 179-181.
 Licinius I, 140-144.
 Macrinus, 25.
 Marcus Aurelius, 104 – 105.
 Mauricius Tiberius(?), 181.
 Maximianus (Herculeius), 127- 128.
 Maximinus I, 110 – 111.
 Maximinus II (Daja), 129 – 130.
 Michael VII, 241,242.
 Muhammed bin Sa'd, 191.
 Muhammed bin Ebû Câ'fer, 192.
 Nero, 95.
 Otocilia Severa, 121 – 122.
 Philippus I, 118 – 120.
 Probus, 125.

Ptolemaios II (Philodelfos), 3 – 11.
 Pupienus, 112.
 Ramunos, 187.
 Severus Alexander, 106-107.
 Theodosius I, 162-164.
 Titus, 96.
 Traianus, 98 – 100.
 Traianus Decius, 123.

Tranquillina, 75.

Trbbenimi, 1.

Valens, 161.

Magistratlar

Damas, 16.

Anı Sikkeleri

Augustus, 96.

Constantinopolis, 138.

Roma, 145.

Constantinus I, 149.

Anonim Sikkeler

2 ve 183.

Hatalı Basım

88 (sadece lejand), 238, 182 (?).

Çift darp

183, 182 (?).

Levhalar Dizini

* Levhalar dizini, katalog haricinde, kaynakçalardan alınan resimler için düzenlenmiştir. Katalogdaki sikkelerin resimleri katalog numaralarına göre verilmiştir.

LEVHA I

1. Patara, Dynastik Dönem kent sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 400 (BMC *Lycia*, Lev. VII, 4) (Çiz. 1: Fellows, Lev. XVIII, 1).
2. Patara, Dynastik Dönem kent sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 400 (BMC *Lycia*, Lev. VII, 5) (Çiz. 2: Fellows, Lev. XVIII, 2).
3. Patara, Dynastik Dönem kent sikkesi. Stater (?) (5.81gr.) Yak. İ.Ö. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4195).
4. Patara (?), Dynastik Dönem kent sikkesi. Yak. İ.Ö. 420-390 (Vismara 1989b, Lev. XX, 191).
5. Patara veya Tlos, Dynastik Dönem kent sikkesi. Diobol (1.07 gr.)Yak. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4196).
6. Belirsiz, Dynastik Dönem Likya sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 440 (BMC *Lycia*, Lev. VI, 13) (Çiz. 3:Fellows, Lev. I, 4).
7. Tlos, Dynastik Dönem kent sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4194).
8. Hétruma, Dynastik Dönem dynast sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 430-410 (BMC *Lycia*, Lev. VI, 14).
9. Wekhessere II, Dynastik Dönem dynast sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 410-390 (Götter Heroen Herrscher in Lykien (1990), 173, no. 70).
10. Wekhessere II, Dynastik Dönem dynast sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4200).
11. Tlos, Dynastik dönem kent sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4185).

LEVHA II

12. Wekhessere I, Dynastik Dönem dynast sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 460-435 (Vismara 1989a, 79, no.52).
13. Wekhessere I, Dynastik Dönem dynast sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 460-435 (Vismara 1989a, 86, no.66).
14. Arinna (Ksanthos), Dynastik dönem kent sikkesi. Stater. Yak. İ.Ö. 420-390 (SNG *v.Aul. Lykien*, Lev. 138, 4197).
15. Patara, Kent baskısı, bronz, Yak. İ.Ö. Erken 2. yüzyıl. (BMC *Lykien*, Lev. XV, 14).
16. Patara, Kent baskısı, bronz, Yak. İ.Ö. Erken 2. yüzyıl. (BMC *Lykien*, Lev. XV, 15).
17. Patara, Kent baskısı, bronz, Yak. İ.Ö. Erken 2. yüzyıl. (BMC *Lykien*, Lev. XV, 16).

18. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 14.2)
19. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 14.3)
20. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 15.1)
21. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 16.1)
22. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 16.2)
23. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 17.1)
24. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 18.1)
25. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 19.1)
26. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 19.2)
27. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. III, 19.3)

LEVHA III

28. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 19.4)
29. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 19.5)
30. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 19.6)
31. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 19.7)
32. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 20.1)
33. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup)kent baskısı, gümüş drahmı, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 20.2)

34. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup) kent baskısı, gümüş drahmi, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 20.3)
35. Patara, Likya Birliği Dönemi (II. Grup) kent baskısı, gümüş drahmi, İ. Ö. 167- İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. IV, 20.4)
36. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Dört Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 68a).
37. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Dört Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 68b).
38. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Çift Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 69a).
39. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Çift Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 69b).
40. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 70a).
41. Patara, Likya Birliği Dönemi (III. Grup) kent baskısı, Birlik birimi bronz, yak. İ. Ö. 100 - İ.Ö. 1. yüzyıl ortaları (Troxell 1982, Lev. XIII, 70b).

LEVHA IV

42. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,193).
43. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,194).
44. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,197).
45. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,201).
46. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,46).
47. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,205).
48. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,208).
49. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,211).
50. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,212).
51. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,213).
52. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,214).
53. Patara, Gordianus Dönemi kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XII,216).
54. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIV, 253a).
55. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIV, 254).
56. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIV, 255).

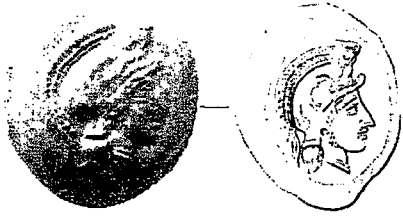
LEVHA V

57. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 217).
58. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 220).
59. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 222).
60. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 225).
61. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 227).
62. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 229).
63. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 230).
64. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 231).
65. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 232).
66. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı (homonoia yazılı), Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 233).
67. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 224).
68. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 224).
69. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 246).
70. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 248).
71. Patara, Gordianus Dön. kent baskısı, Bronz, İ. S. 242-244 (Aulock1974, Lev. XIII, 253).
72. Gordianus Dön., Patara- Myra baskısı Homonoia sikkesi, İ.S. 242-244 (Aulock 1974, Lev. XIV, 258).
73. Gordianus Dön., Patara- Myra baskısı Homonoia sikkesi, İ.S. 242-244 (Aulock 1974, Lev. XIV, 259).

KLASİK DÖNEM

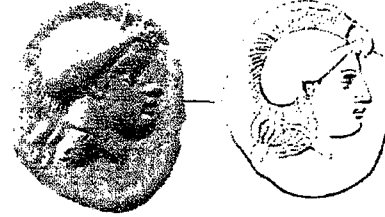
Patara Kent Sikkeleri

Yak. İ.Ö. 400

1

Çiz.1

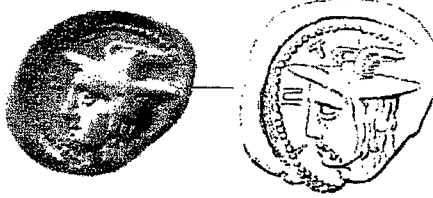
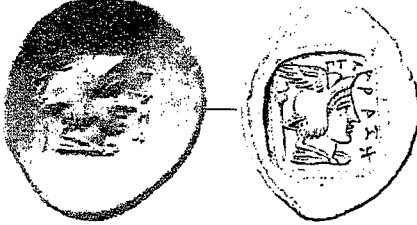
2

Çiz. 2

Yak. İ.Ö. 420-390

3

Patara (?)
Yak. İ.Ö. 420-390Tlos (?) veya Patara (?)
Yak. İ.Ö. 420-390

Belirsiz (?) Yak. İ.Ö. 440

Tlos Yak. İ.Ö. 420-390

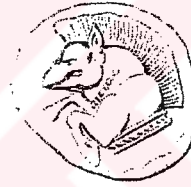
4

5

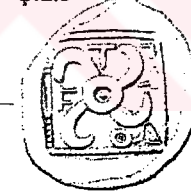
6

Çiz.3

7

Hetruma

Yak. İ.Ö. 430-410

II. Wekhessere
Yak. İ.Ö. 410-390Tlos
Yak. İ.Ö. 420-390

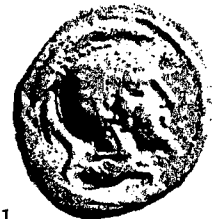
8

9

10

11

I. Wekhessere İ.Ö. 460-435

Ksanthos
Yak. İ.Ö. 420 -390

12

13

14

İ.Ö. Erken 2. Yüzyıl Patara Kent Sikkeleri

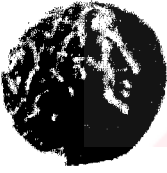
15

16

17

Lıkyalı Birliği Dönemi Patara Kent Sikkeleri

Gümüşler

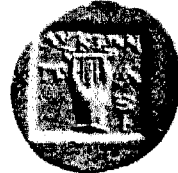
18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

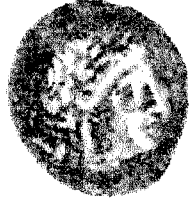
28

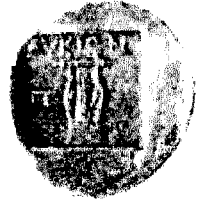
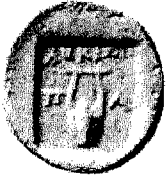
29

30

31

32

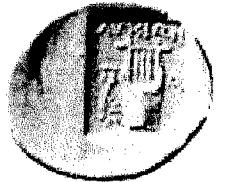
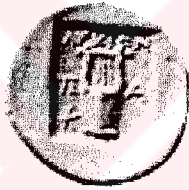
33

34

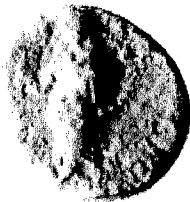
35

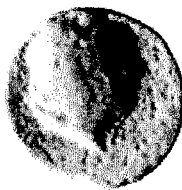
Bronzlar

36

37

38

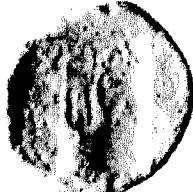
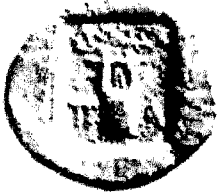
39

40

41

III. Gordianus Dönemi
Patara Kent Sikkeleri

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

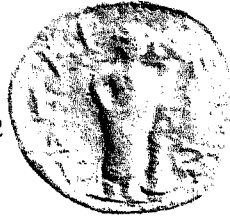
60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

Patara- Myra Homonoia Sikkeleri

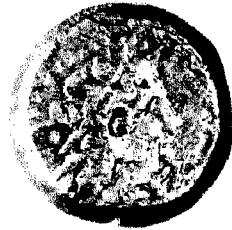
KATALOG

1

2

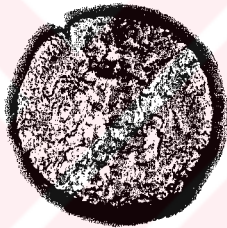
3

5

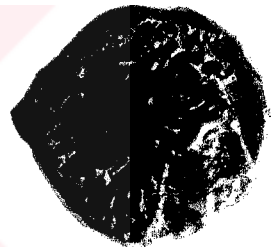
7

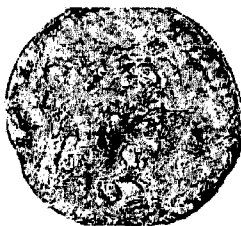
9

10

11

12

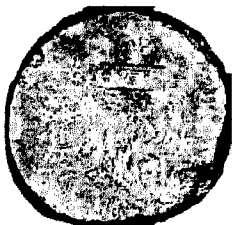
13

14

15

16

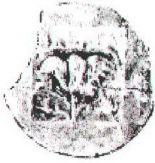
17

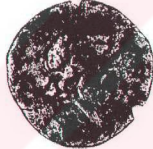
18

19

22

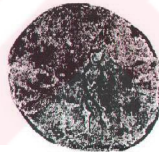
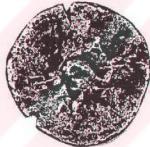
23

24

25

26

27

28

32

16

17

18

19

22

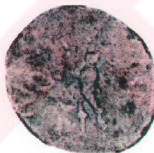
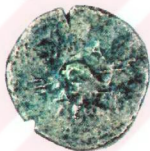
23

24

25

26

27

28

32

34

35

37

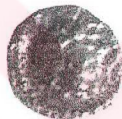
40

43

45

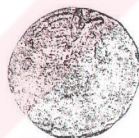
46

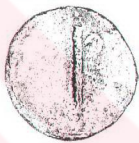
48

53

54

57

60

61

62

34

35

37

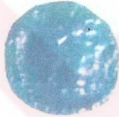
40

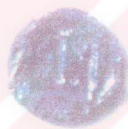
43

45

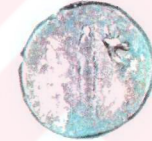
46

48

53

54

57

60

61

62

64

65

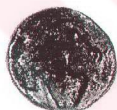
66

68

69

70

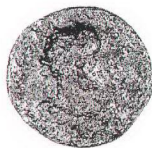
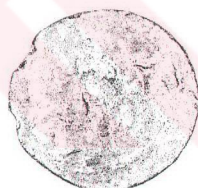
71

72

73

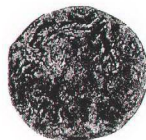
74

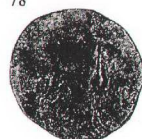
75

77

78

64

65

66

68

69

70

71

72

73

74

75

77

78

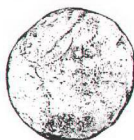

87

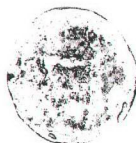
88

89

91

93

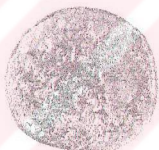
94

95

96

97

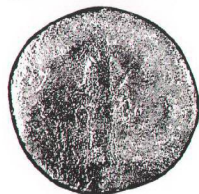
98

99

100

87

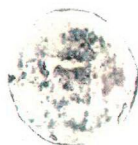
88

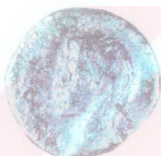
89

91

93

94

95

96

97

98

99

100

102

103

104

106

107

108

109

110

111

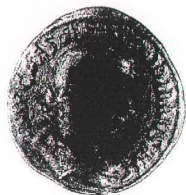

112

113

114

115

116

117

118

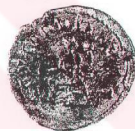
119

120

121

122

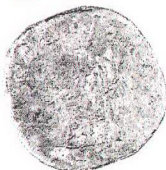
123

124

125

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

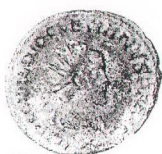

124

125

126

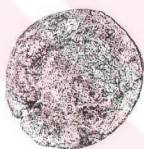
128

129

130

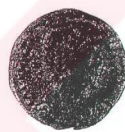
133

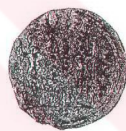
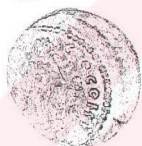
134

135

136

137

138

139

140

126

128

129

130

133

134

135

136

137

138

139

140

141

143

145

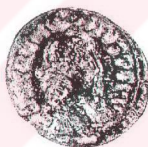
148

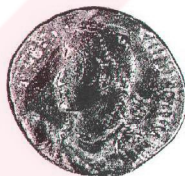
149

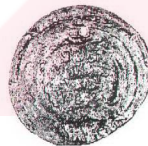
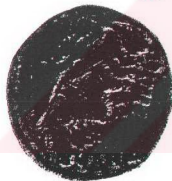
150

151

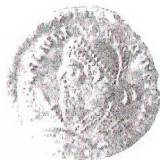
155

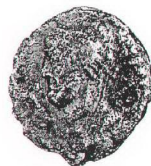
156

157

158

159

141

143

145

148

149

150

151

155

156

157

158

159

160

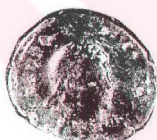
161

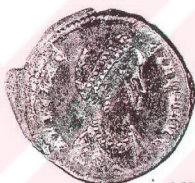
162

163

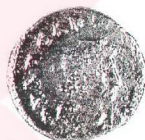
164

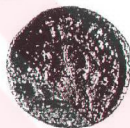
165

166

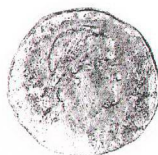
167

168

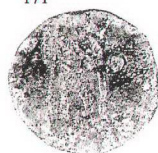
170

171

172

160

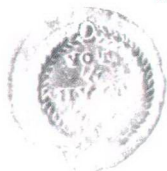
161

162

163

164

165

166

167

168

170

171

172

173

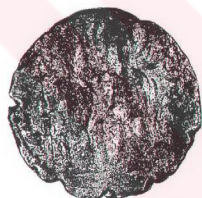
174

177

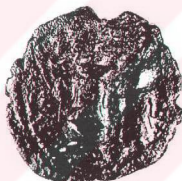
178

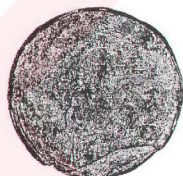
179

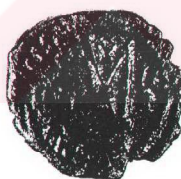
180

181

183

184

185

186

187

173

174

177

178

179

180

181

183

184

185

186

187

188

190

191

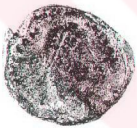

192

Define I

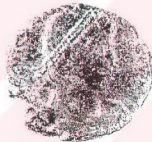
193

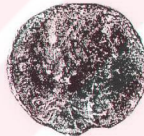
194

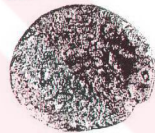
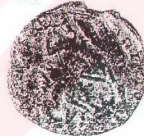
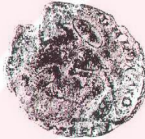
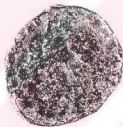
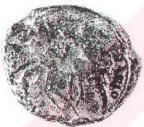
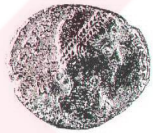
195

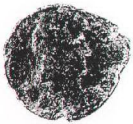
196

197

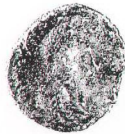
198

202

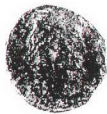
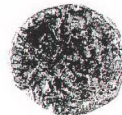
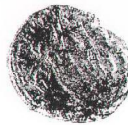
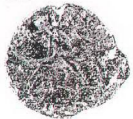
205

206

211

213

188

190

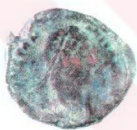
191

192

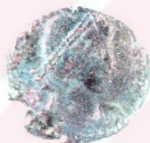
Define I

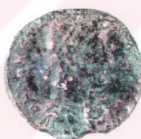
193

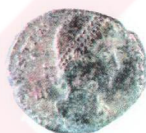
194

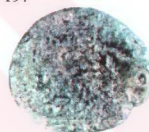
195

196

197

198

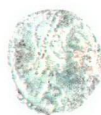
202

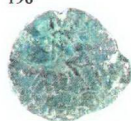
205

206

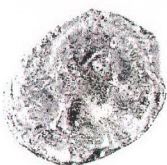
211

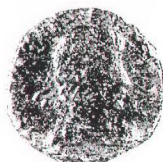
213

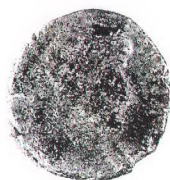
215

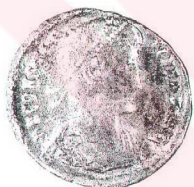
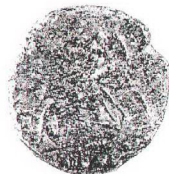
216

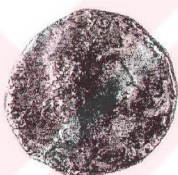
218

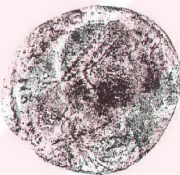
219

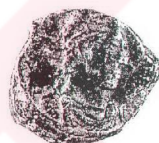
220

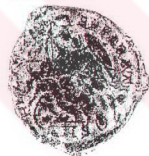
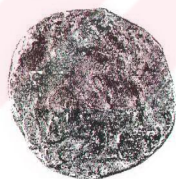
221

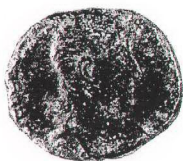
222

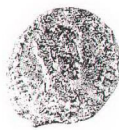
223

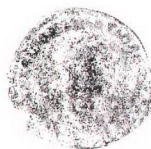
224

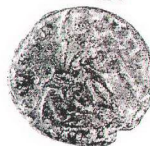
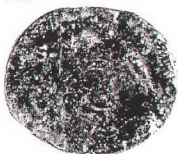
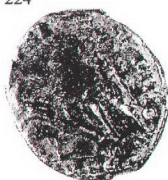
226

229

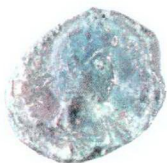
230

215

216

218

219

220

221

222

223

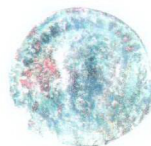
224

226

229

230

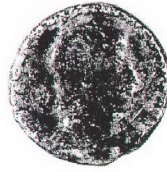

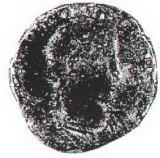
231

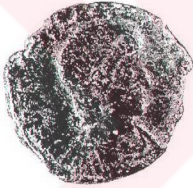
232

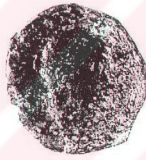
233

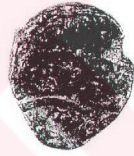
234

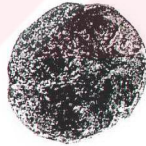
235

236

238

231

232

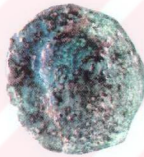
233

234

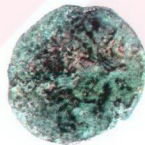
235

236

238

Define II

240

241

242

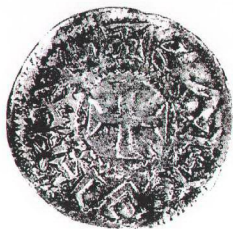

243 - 269

270 -271

272 - 274

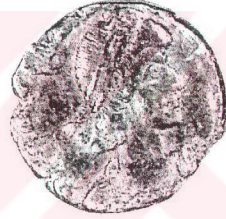
270 -271

272 - 274

Define I ön ve arka yüz örnekleri

Define I ön ve arka yüz örnekleri

DEFİNE I

DEFİNE I

DEFINE II

DEFİNE II

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Şükrü ÖZÜDOĞRU

Doğum Tarihi ve Yeri : 04. 04. 1972 Konya / Karapınar

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Konya Gazi Lisesi

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü (1998)

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2002)

Yüksek Lisans Tez Konusu : Patara Sikke Basımları ve Patara Kazıları'ndan (1989 – 2001)
Ele Geçen Sikkeler

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

Stajlar : 1994 – 2001 Patara Kazıları
1999, 2001 Tlos Yüzey Araştırmaları

Projeler : Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Projeleri Destekleme ve
Yürütme Birimi (Yüksek Lisans Tezi proje olarak
yürütülmüştür.)

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adres : Meltem Mah. Özlem Sitesi A- 14 Blok Kat: 6 Daire: 12
Antalya

Tel. no. : 0 242 237 96 51

e- mail : Ozudogru@pascal.sci.akdeniz.edu.tr